

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Manisa, 2022

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI TİCARET VE FİNANS ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

MÜLTECİ VE SIĞINMACILARIN YEREL VE ULUSLARARASI
İŞ HAYATINDA KARŞILAŞTIĞI ENGELLER VE ÇÖZÜM
ÖNERİLERİ

Aminullah AMİNİ

Danışman
Doç. Dr. İbrahim Emre KARAA

MANİSA-2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Mülteci ve Sığınmacıların Yerel ve Uluslararası İş Hayatında Karşılaştığı Engeller ve Çözüm Önerileri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

15/09/2022

Aminullah AMİNİ

ÖN SÖZ

Bu araştırmada amacımız özel yetenekli sığınmacı ve mültecilerin Türkiye Cumhuriyeti'ne üreticilik ve yaratıcılık anlamında etkilerini ortaya koymaktır. Yetenekli sığınmacı ve mültecilerin Türkiye Cumhuriyeti'ne ekonomik açıdan katkı sağlayacağını ve diğer yandan yatırımcılar açısından ise iş gücü potansiyeli oluşturacağını ortaya koyması bakımından bu çalışmanın önem taşıdığı düşünülmektedir. Suriyeli ve Afganistanlı mültecilerin Türkiye'de iş sahibi olmaları başta İstanbul olmak üzere her bölgede yaygınlaşmıştır. Çalışma Suriyeli ve Afganistanlı sığınmacı ve mültecilerin girişim oluşumuna ışık tutarak mültecilerin girişimsel kimliklerini tanımlamaya yardımcı olmayı amaçlamıştır.

Bu anlamda Suriyeli ve Afganistanlı kendi işlerini kurmuş olan girişimcilerle mülakat yapılarak girişimsel kimliklerine dair bir model oluşturulmuştur. Modelde Suriyeli ve Afganistanlı girişimcileri, girişimciliğe çeken ve iten faktörler üzerinde durulmuştur. Görüşmeler esnasında verilen her bir cevap kodlanarak kategorileştirilmiş ve bu kategorilere göre bulgulara erişilmiştir. Bu çalışmayla birlikte mülteci girişimcilerin literatürde göçmen girişimcilik kavramıyla ayrı tutulmasının gerekliliği de göze çarpan diğer bir husus olmuştur. Ayrıca Suriyeli ve Afganistanlı sığınmacı ve mülteci girişimciler üzerine yapılmış sadece birkaç çalışmanın olması konunun önemini daha da arttırmaktadır.

Türkiye bulunduğu jeopolitik konumdan ötürü her daim Orta Asya ve Avrupa pazarına açılan bir ticaret kapısı niteliğindedir. Türkiye üzerine gelen sığınmacı ve mültecilerin ülkelerinde edindiği tecrübeleri ticari ve ekonomik açıdan ülkeye aktaracağı ve küçük de olsa ülkeye katkısının olacağı düşünülmektedir. Böylece farklı kültür ve gelenekler Türkiye dış ticaret ve iç piyasasında etkili rol oynayacaktır.

Bu araştırmanın hazırlanmasındaki manevi desteğiyle, değerli bilgileriyle ve akademik tecrübeleriyle bu süreçte gösterdiği sabırla ve tüm samimiyetiyle tavsiyelerinden istifade ettiğim sayın danışman hocam Doç. Dr. İbrahim Emre KARAA'ya sonsuz teşekkür ve minnettarlığımı arz ederim. Değerli ailem ve eşime yüksek lisans eğitimim sürecinde maddi ve manevi desteklerinden dolayı sonsuz şükranlarımı sunarım.

Aminullah AMİNİ

15 /09/ 2022

ÖZET

Türkiye'deki Mülteci ve Sığınmacıların Yerel ve Uluslararası İş Hayatında Karşılaştığı Engeller ve Çözüm Önerileri

Türkiye'nin merkezi konumu itibarıyla Orta Asya ve Ortadoğu'nun uluslararası göç sürecinde kentsel ve kitlesel anlamda büyük sığınmacı ve mülteci göçüne ev sahipliği yaptığı ifade edilmektedir. Bu araştırmada Türkiye'de bulunan geçici koruma ve uluslararası koruma statüsündeki Afganistanlıların ve Suriyelilerin bulundukları uydu şehirlerdeki girişimcilik yaşamlarını ve kendi işlerini kurma aşamasında karşı karşıya kaldıkları zorluklar kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı, doğal olarak ana vatanları ile ilişkileri olan Afganistanlı ve Suriyeli sığınmacıların ve mültecilerin uluslararası ticaret yapma potansiyellerinin yüksek olduğu düşüncesinden hareketle; Türkiye'de geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler ve uluslararası koruma kapsamındaki Afganistanlıların kendi işlerini kurmalarının önündeki ekonomik, hukuki ve sosyal vb. engeller belirlenmiş ve buna yönelik öneriler dikkate alınarak çözüm yolları araştırılmıştır. Bu çerçevede sığınmacıların kendi işlerini kurma ve uluslararası ticaret yapma potansiyelleri ortaya çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra söz konusu sığınmacıların ve mültecilerin kendi işlerini yaparken karşı karşıya kaldıkları güçlükler ve görünmez engeller tespit edilmeye çalışılmıştır. Sığınmacıların ve mültecilerin maruz kaldıkları problemler ve Türkiye üzerindeki düşüncelerinin anlaşılması hedeflenmiştir. Söz konusu süreçte Türkiye'deki mültecilerin toplum tarafından nasıl karşılandıklarının yanı sıra sosyal ve ekonomik alandaki faaliyetleri de ele alınmıştır. Çalışmada sığınmacıların ve mültecilerin Türkiye'ye gelme amaçları, karşılaştıkları zorluklar ve bölgesel olarak toplum içindeki rolleri sorgulanarak analiz edilmiştir. Böylelikle Türkiye'ye gelen mültecilerin yeteneklerinin ve iş potansiyellerinin belirlenip engellerin ortadan kaldırılmasının ülke ekonomisine ve mültecilere olumlu yönde katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Buna ek olarak söz konusu mültecilerin bir kısmının kendi ülkeleriyle etkileşim sağlaması sonucunda ülkelerindeki zengin iş adamlarının Türkiye'de yatırım yapmaya teşvik edildikleri belirtilmektedir.

Öte yandan özellikle potansiyel sığınmacıların ve mültecilerin kendi işlerini kendi imkânlarıyla kurmuş olan girişimcilerin karşılaştığı sorunların göz ardı edildiği

gözlemlenmiştir. Bu araştırma kendi imkânlarıyla kendi işletmesini açan mültecilerin deneyimlerine ve yaşamsal zorluklarına odaklanmaktadır.

Çalışma, saha araştırması odaklı, gözlem ve mülakat tekniğiyle nitel veri toplama yöntemini benimseyen bütüncül ve derinlemesine bir araştırmaya dayanmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın örneklemini belirleyen en önemli ölçütü (ana kütle) Türkiye'nin küçük ve orta ölçekli işletmelerinde sahipliği bulunan Suriyeli ve Afganistanlı mülteci girişimcilerden oluşmaktadır. Bir bakıma çalışmanın gövdesini oluşturan geçici koruma statüsünde bulunan kayıtlı Suriyeliler, kentsel veya kendinden yerleşik mülteci girişimciler ve uluslararası koruma kapsamındaki ve normal ikamet ile yaşayan Afganistanlı mültecilerden olmaktadır. Bunlar kendi işlerini kurmuş girişimciler olmakla beraber alt sorunsal olarak belirtilen soruların ölçümlemesi ve çözümlenmesinde toplumsal düzey ile bireysel düzey birlikte ele alınmıştır. Suriyeli ve Afganistanlı girişimciler üzerinden derinlemesine mülakatlarla elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle kodlama/kategorileştirilen bilgiler yorumlamaya uygun hale getirilerek mülteci girişimcilerin oluşumuna, özelliklerine dair sorulara yanıt alınmıştır.

Bu nedenle çalışma, 'mülteci girişimciliği' olgusu çerçevesinde 'anlatı araştırması' (narrative studies) kapsamındadır. Araştırmanın çalışma grubunda yer alan araştırma verilerinin, yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak, toplam 36 kişiyle derinlemesine görüşme (mülakat) yöntemi aracılığıyla veri toplanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mülteci, Sığınmacı, Türkiye, AB, Ekonomik Etkisi

ABSTRACT

Barriers and Solution Suggestions for Refugees and Asylum Seekers in Turkey in Local and International Business Life

It is stated that due to Turkey's central location, Central Asia and the Middle East have hosted a large urban and mass migration of asylum seekers and refugees in the international migration process. In this research, the difficulties faced by Afghan people and Syrians under temporary protection and international protection status in Turkey during their entrepreneurial life and setting up their own businesses in their satellite cities were comprehensively examined. The aim of this study is, considering that the potential of making international trade is high for Afghan and Syrian asylum seekers and refugees, who naturally have relations with their homeland; There are economic, legal and social factors that prevent Syrians under temporary protection and Afghans under international protection from starting their own businesses in Turkey. obstacles were determined and solutions were searched by considering the suggestions for this. In this context, the potential of asylum seekers to establish their own businesses and to do international trade has been revealed. In addition, the difficulties and invisible obstacles that these asylum seekers and refugees face while doing their own work have been tried to be determined. It is aimed to understand the problems that asylum seekers and refugees face and their thoughts on Turkey. In this process, besides how the refugees in Turkey are welcomed by the society, their social and economic activities are also discussed. In the study, the purpose of asylum seekers and refugees to come to Turkey, the difficulties they face and their role in the regional society were analyzed by questioning. Thus, it is thought that determining the skills and business potential of refugees coming to Turkey and removing the obstacles will contribute positively to the country's economy and refugees. In addition, it is stated that as a result of the interaction of some of these refugees with their own countries, wealthy businessmen in their countries are encouraged to invest in Turkey.

On the other hand, it has been observed that the problems faced by individuals who have established their own businesses, especially potential asylum seekers and refugees, are ignored. This research focuses on the experiences and life challenges of refugees who opened their own businesses with their own means.

The study is based on a holistic and in-depth research focused on field research, adopting the qualitative data collection method with observation and interview technique. In this context, the most important criterion that determines the sample of the study (main mass) consists of Syrian and Afghan refugee entrepreneurs who own small and medium-sized enterprises in Turkey. In a way, registered Syrians under temporary protection status, which form the body of the study, are urban or self-sufficient refugee entrepreneurs and Afghan refugees under international protection and living with normal residence. Although these are entrepreneurs who have established their own businesses, the social level and the individual level are considered together in the measurement and analysis of the questions specified as sub-problematic. The data obtained through in-depth interviews on Syrian and Afghan entrepreneurs were made suitable for interpretation of coding/categorized information by content analysis method, and answers were received to questions about the formation and characteristics of refugee entrepreneurs. For this reason, the study is within the scope of "narrative studies" within the framework of the phenomenon of "refugee entrepreneurship". By using the semi-structured interview form of the research data in the study group of the research, data were collected through in-depth interview (interview) method with a total of 36 people.

Keywords: Refugee, Asylum Seeker, Turkey, EU, Economic Impact

TEŐEKKÖR

Yüksek lisans tez çalışmam sürecinde her zaman desteğini esirgemeyen ve değerli vaktini ayıran, çalışmanın başlangıcından son aşamasına kadar önemini her zaman vurgulayan, bu süreçte verdiği rehberlikle bana destek olan değerli danışman hocam Doç. Dr. İbrahim Emre KARAA'ya, öneri ve eleştirileriyle çalışmama katkıda bulunan sayın hocam Prof. Dr. Halil ERDEMİR'e, ayrıca ders döneminde bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim Uluslararası Ticaret ve Finans Ana Bilim Dalı'nda görev yapan değerli hocalarıma, stresli tez çalışmamda sürekli aynı tempoda güçlükleri aşmamada yardımlarını hiç esirgemeyen ve her daim yanımda olan değerli aileme, abim Habibullah AMİNİ ve eşim Olkar NAZARİ'ye çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	2
ÖZET.....	3
ABSTRACT.....	5
TEŞEKKÜR.....	7
İÇİNDEKİLER	8
KISALTMALAR DİZİNİ.....	11
TABLolar DİZİNİ	12
GİRİŞ	13

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞİMCİLİK KAVRAMI, MÜLTECİ VE SİĞİNMACI GİRİŞİMCİLİĞİ

1.1. Girişimcilik Kavramı	17
1.2. Girişimciliği Etkileyen Faktörler	18
1.2.1. Sosyal Faktörler	18
1.2.2. Kültürel Faktörler	19
1.2.3. Ekonomik Faktörler	21
1.2.3.1. Kapital (Sermaye).	21
1.2.3.3. Hammadde-	22
1.2.3.4. Pazar-.....	22
1.2.3.5. Altyapı-	22
1.3. Mülteci Ve Sığınmacı Girişimciliği	22
1.4. Göçmen Girişimciliğin Sahip Olduğu Özellikler	25
1.5. Göçmen Girişimciliğin Topluma Kazandırdığı Yararlar.....	27
1.6. Göçmen Girişimciliği İle İlgili Yaklaşımlar.....	28
1.6.1. Sahiplik Modeli Yaklaşımı	28
1.6.2. Arz Yönlü Yaklaşım	29
1.6.3. Göçmen Girişimciliğinde Talep Yönlü Yaklaşım	30
1.6.4. Geleneksel Toplum.....	30

1.6.5.	Pazarlar	31
1.6.6.	Endüstriyel Yapı	31
1.6.7.	Yerleşim.....	32
1.6.8.	Kurumsal Politikalar	32
1.7.	Girişimcilik Ve Kültür İlişkisi	33

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇMENLİK İLE İLİŞKİN TERMİNOLOJİ

2.1.	Göç Kavramı.....	35
2.2.	Göç Türlerinin Sınıflandırılması	38
2.2.1.	Bireysel ve Toplu Göç	39
2.2.2.	Zorunlu Göç ve Gönüllü Göç ya da Serbest Göç	39
2.2.3.	Kesin ve Geri dönüş göçün.....	40
2.3.	Sığınmacı	41
2.4.	Mülteci	42
2.4.1.	İkincil Koruma.....	43
2.4.2.	Şartlı Mülteci	43
2.5.	Türkiye’deki Sığınmacı ve Mültecilerin İstatistikleri	44
2.5.1.	Statüsüne göre Sığınmacı ve Mültecilerin Sayıları	44
2.5.2.	Düzenli Göç	46
2.5.3.	Düzensiz Göç.....	46
2.5.4.	Uluslararası Koruma.....	46
2.5.5.	Geçici koruma statüsüne sahip olanlar	47
2.6.	Uluslararası göçmenler: Sayılar ve Eğilimleri	47
2.7.	Ev Sahibi Ülkede Mülteci Hakları ve Sorumlulukları	48
2.8.	Mülteci ve Sığınmacıların İş Yapmalarına İlişkin Literatür	50
2.9.	Türkiye’de Uluslararası Koruma Başvuru ve Statü Sahibi Mülteci ve Sığınmacıların Çalışma Koşulları	51
2.10.	Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Türkiye’ye Yerleşimi.....	53
2.10.1.	Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Türkiye’deki Sayısı.....	53
2.10.2.	Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İş Gücündeki Durumu.....	54
2.11.	Afganistan’da İstikrarlı Göç ve Mültecilik	56
2.11.1.	Uluslararası Koruma Kapsamında Olan Afganistan’dan Göçmen Sayısına İlişkin Veriler.....	59
2.11.2.	Uluslararası Koruma Kapsamında Olan Afganistanlıların Çalışma Hayatı.....	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METODOLOJİ

3.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi.....	65
3.2. Araştırmanın Sorusu	68
3.3. Çalışmanın Yöntem ve Teknikleri.....	68
3.4. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıklar.....	72

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

4.1. Literatür Taraması.....	75
4.2. Mülteci ve Sığınmacıların Yerel ve Uluslararası İş Hayatında Karşılaştıkları Engeller ve Çözüm Önerilerine İlişkin Görüşmeler.....	82
4.3. Bulgular.....	82
4.3.1. Demografik Bulgular	82
4.3.2. Çalışma İzni ile İlgili Göçmen Sorunları.....	86
4.3.3. İş Yeri Açma Süreçleriyle İlgili Göçmen Görüşleri	87
4.3.5. Hukuki Sorunlar ile İlgili Bulgular.....	93
4.3.6. Kültürel ve Sosyal Farklılığın Doğurduğu Sorunlara İlişkin Bulgular.....	94
4.3.7. Ekonomik Durum ile İlgili Bulgular	95
KAYNAKÇA.....	104
İNTERNET KAYNAKLARI.....	111
FOTOĞRAF.....	116
EK 1: GÖRÜŞME SORULARI.....	118

KISALTMALAR DİZİNİ

UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
IPSOS	: Pazarlama ve Kamuoyu Araştırmaları Global Uzmanı
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
İNGEV	: İnsani Gelişme Vakfı
BM	: Birleşmiş Milletler
UNDESA	: Birleşmiş Milletler ekonomik ve Sosyal İşler Bakanlığı
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
IPSOS	: Pazarlama ve Kamuoyu Araştırmaları Global Uzmanı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

TABLÖLAR DİZİNİ

TABLO 1.1. SAHİPLİK MODELİ YAKLAŞIMI	29
TABLO 2.1: GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNE GÖRE SIĞINMACI VE MÜLTECİ SAYILARI	44
TABLO 2.2: ULUSLARARASI KORUMA STATÜSÜNE GÖRE SIĞINMACI VE MÜLTECİ SAYILARI	44
TABLO 2.3: YILLARA GÖRE ULUSLARARASI KORUMA BAŞVURUSU VERİLERİ	60
TABLO 4.1: GİRİŞİMCİLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	83
TABLO 4.2. KATILIMCILARIN ÜLKELERİNDEKİ MESLEKLERİ, İLK GELDİKLERİ ÜLKE, STATÜ VE TÜRKİYE'DE BULUNMA SÜRELERİNE İLİŞKİN BULGULAR	85
TABLO 4.3: KATILIMCILARIN YAŞADIKLARI İLLERE GÖRE FAALİYETTE BULUNDUKLARI SEKTÖRLERİN DAĞILIMI VE FAALİYET GÖSTERME SÜRELERİ	90
TABLO 4.4. GÖÇMEN GİRİŞİMCİLERİN ÇALIŞANLARI İLE İLGİLİ BULGULAR	91

GİRİŞ

Günümüzde mal, hizmet ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle birlikte emek piyasanın yapısı değişime uğramıştır. Bu süreçte düzenli/düzensiz emek göçü ağlarının yeniden biçimlenmesiyle birlikte yeni göç coğrafyaları ortaya çıkmıştır. Emek göçü ile birlikte sermaye göçünün de ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Coğrafi konumu itibariyle Türkiye, Orta Asya ve Orta Doğu ülkeleri açısından son derece önemli bir role sahiptir. Özellikle Afganistan vatandaşlarının göçmen sayılarının her geçen gün arttığı gözlemlenmektedir. Bu göçmenler hedef ülkelere ulaşmak amacıyla İran ve Pakistan'dan sonra Türkiye'yi tercih etmektedirler. Türkiye'nin bazı göçmenler için geçiş ülkesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bunların yanı sıra Türkiye'nin dünya genelindeki en fazla mülteci nüfusunu barındıran ülke haline geldiği ifade edilmektedir. 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'ye ve ülke üzerinden gelişmiş batı ülkelerine yönelik büyük bir göç dalgasının ortaya çıktığı görülmektedir (Yıldırım, 2018: 128-159).

Tarih boyunca bilim, teknoloji ve ulaşım alanlarında yaşanan gelişmeler sonucunda zorunlu ve gönüllü nedenlere yapılan göç akışı günümüz dünyasında kaçınılmaz bir hale dönüşmüştür. Bu çerçevede uluslararası göç hareketleri neticesinde göçmen kabul eden ev sahibi ülkelerin sosyokültürel, demografik ve ekonomik açılardan büyük ölçüde etkilendikleri görülmektedir. Bu çalışmada göçmenlerin anavatanlarından ayrılmalarının ardından ev sahibi ülkede girişimcilik faaliyetlerinde bulunması sonucunda ortaya çıkan girişimcilik türleri ve söz konusu girişimcilik türlerinde etkili olan kaynaklara sahip çalışmalar ele alınmıştır (Kayalar, M. & Yıldız, 2017: 55-62). Öte yandan Türkiye'de resmi olarak 3,9 milyonun üzerinde mültecinin bulunduğu kaydedilmiştir. İlk sırada Suriyeli sığınmacı ve mülteciler yer alırken, ikinci sırada ise Afganistan sığınmacı ve mültecilerin yer aldığı görülmektedir (Yıldırım, 2018: 128-159). Bu çerçevede UNHCR verilerine göre 31 Mayıs 2018 tarihi itibariyle 3,9 milyon mültecinin toplam 3,5 milyonu Suriyeli ve 169,000'i Afganistan olurken, geriye kalanlar ise Irak, İran ve Somalilerden meydana gelmektedir.

Köklü bir tarihe sahip olan Afganistan'da yaşanan göç hareketinin son derece farklı sebeplerden kaynaklandığı bilinmektedir. Bu çerçevede Afganistan'da yaşanan göç hareketi kısaca şöyle ifade edilmektedir: Göç, dünya çapında bir olgudur. Bu nedenle göç olgusu günümüzde insanların kaçınılmaz bir parçası olarak

nitelendirilmektedir. Göçler iş olanaklarının yetersiz olması, toplumsal baskı, siyasi düşünceler ve savaş gibi pek çok farklı etken sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Bunların yanı sıra göç olgusunun, istihdam ve iş olanaklarının yeterli olduğu ülkelerde veya dünyanın gelişmiş ülkelerinde de mevcuttur. Dolayısıyla günümüzde göç kavramı uluslararası ilişkilerin ve kültürlerin bir parçası haline gelmiştir.

Afganistan göçmenlerinin yurtdışına göç etme nedenleri arasında savaş, güvensizlik ve işsizlik yer almaktadır. Göçlerin temel sebeplerinden biri can ve mal güvenliğinin olmamasıdır. Bu nedenle, Afganistan devleti tarafından halkın geleceği için umut yaratacak genç bireylere istihdam olanakları sağlanması durumunda, göç hareketi durmasa bile Avrupa ülkelerine göç eden Afganların sayısının azalabileceği öngörülmektedir. Çünkü Afganistan, Irak ve Suriye gibi diğer savaşın parçaladığı ülkelerde göçün temel nedeni istihdam ve iş olanakları değil, hayatta kalabilmektir. Buna ek olarak İran mültecilerinin ise daha iyi bir geleceğe sahip olmak ve dini özgürlükleri olan ülkelerde istedikleri gibi dinlerini yaşayabilmek amacıyla göç ettikleri bilinmektedir. Son yıllarda Suudi Arabistan ve Arap Birleşik Emirlikleri tarafından yabancı şirketlere getirilen katı kurallar sebebiyle Asya ve Afgan kökenli firmaların yatırım yapmak amacıyla Türkiye'ye yöneldikleri gözlenmektedir. Söz konusu yatırımlar arasında emlak, taşınmaz, tarım ve hayvancılık alanlarının yer aldığı ifade edilmektedir. Buna ek olarak firmalar tarafından önceden kendi ülkelerinde edindikleri deneyim ve bilgi birikimlerini kullanarak kendi olanaklarıyla mağaza, danışmanlık tercüme ofisleri, marangozluk, konfeksiyon ve dikim atölyeleri gibi küçük işletmeler kurdukları ifade edilmektedir. Diğer taraftan düzensiz göç kavramı incelendiğinde, gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkelerin de düzensiz emek göçü aldıkları görülmektedir. Bu kapsamda Avrupa ve Asya kıtalarını birbirine bağlayan bir ülke konumuna sahip olan Türkiye, ekonomik zorluklar ve savaş gibi sebeplerden ötürü Avrupa'ya ulaşmak amacıyla Orta Asya ülkelerinden yola çıkan mülteciler için bir geçiş güzergâhı olarak kullanılmıştır. Böylece Türkiye büyük bir göçmen akımına uğramıştır. Söz konusu durum Türkiye açısından bazı zorlukları beraberinde getirmiştir. Göçmenler yaşamlarını sürdürebilmek için Türkiye'de inşaat sektörü gibi ağır işlerde ve zor şartlarda çalışmak zorunda kalmışlardır. Bunun yanı sıra, 2011 yılında Suriye'de yaşanan iç savaş sebebiyle yaklaşık 3,5 milyon Suriyelinin kitleler halinde Türkiye'ye göç ettikleri ifade edilmektedir.

Türkiye geleneksel olarak göç alan bir ülke konumundadır. 1980'li yıllardan itibaren Türkiye, dışarıdan göç alan ve düzensiz göçmenlerden işçi istihdam eden bir

ülke haline gelmiştir. Türkiye’de, 1980 ve sonrası dönemde geliştirilen ekonomi politikaları ile köklü değişim ve dönüşümler yapılmış ve bu alanda bir dışa açılma süreci başlatılmıştır. Bu dönemde özellikle Suriye’de iç savaşın ortaya çıkması ve Türkiye’ye kitleler halinde göç hareketlerinin başlamasıyla birlikte Türkiye’de ciddi sorunlar ortaya çıkmıştır. Söz konusu sürecin işgücü piyasasına yansımaları ise, kayıt dışı işçi çalıştırma ve kualsıızlaştırma biçiminde olmuştur. Bahsi geçen durum her açıdan yerleşik emekçilerin aleyhine sonuçlar doğmasına neden olmuştur. İşverenler ile kayıt dışı alanda kurulan iş ilişkilerinin yanı sıra kaçak göçmen işçilerin, yerli işçilerden farklı olarak, yasadışı bir konumda olmaları ise bu kişilerin her türlü sömürüye açık hale gelmesine neden olmaktadır. Bu çalışmada uluslararası koruma statüsüne sahip olan Afganistanlılar ve geçici koruma statüsüne sahip olan Suriyelilerin çalışma hayatına atılımları ve manevi birikimlerini ortaya koyarak kendi imkânlarıyla kendi işlerini kurmaları konusunda karşı karşıya kaldıkları güçlüklerin ve engellerin olduğunun belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye’nin bu alandaki politikaları incelenerek, söz konusu durumun Türkiye’nin iç ve dış ticareti üzerindeki etkisi kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bu araştırma kapsamında konuya yönelik mülakat yapılmıştır. Söz konusu görüşme yaptığımız kişiler ise girişimcilik hayatına atılan küçük ve orta düzeyde işletme sahiplerinden oluşan uluslararası koruma statüsündeki Afganistanlı sığınmacılar ve geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sığınmacılardan oluşmaktadır. Bu araştırmanın kapsamını ise uydu kentlerden olan İstanbul, Denizli Düzce ve Manisa il göç idaresine müracaat eden göçmenler oluşturmaktadır. Araştırmamıza netlik sağlaması açısından görüşme (mülakat) formu düzenlenmiştir. Böylece kendi işlerini kuran Suriyeli ve Afganistanlı işletme sahipleri ile mülakat yapılmıştır. Bu çerçevede çalışmanın birinci bölümünde girişimcilik kavramı sığınmacı ve mülteci girişimciliği incelenmiştir. Ayrıca Türkiye’nin göç politikaları, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletlerle (BM) yaptığı anlaşmalar, göçmenlere Birleşmiş Milletleri insan hakları bildirgesi çerçevesinde tanınan haklar gibi konular kapsamlı bir şekilde incelenecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde göçmenlik ile ilişkin terminoloji başlığı yer almaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde metodoloji yer almaktadır. Dördüncü bölümde ise araştırmanın bulguları tespit edilmiştir. Ayrıca İstanbul, Düzce, Denizli ve Manisa’da bulunan Afganistanlı ve Suriyeli göçmenlere dağıtılmak üzere bir görüşme (mülakat) yöntemi uygulanmıştır.

Bu araştırma kendi imkânlarıyla kendi işletmesini açan mültecilerin deneyimlerine ve yaşamsal zorluklarına odaklanmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunda yer alan araştırma verilerinin, yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak, toplam 36 kişiye derinlemesine görüşme (mülakat) yöntemi aracılığıyla veri toplanmaya çalışılmıştır. Ayrıca araştırma verileri nitel veri analiz programından faydalanılarak tematik olarak analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞİMCİLİK KAVRAMI, MÜLTECİ VE SİĞİNMACI GİRİŞİMCİLİĞİ

1.1.Girişimcilik Kavramı

İnsanlığın ilk var olduğu tarihe kadar uzanan girişimcilik kavramı, toplumların gelişmesinde rol oynamış önemli bir olgudur. İnsanların ilk çağdan bu yana yaşamlarını idama ettirmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için yaptıkları avcılık, tarım, hayvancılık, ticaret vb. gibi faaliyetler, tarihin ilk başlangıç dönemlerinden günümüze kadar insan oğlunun girişimci olduğunu ortaya koymaktadır. Girişimciliğe ilişkin gelişmeler, yeni üretim ve yönetim tekniklerine ulaşmaya kadar çeşitli aşamalardan geçmiştir (Aşkın, Nehir ve Vural, 2011: 56).

Girişimcilik kavramı ekonomik alanda geniş bir şekilde ilk kez 19. ve 20. yüzyıllarda tanımlanmıştır. Ekonomik açıdan girişimciliği, üretim faktörlerinin tüm unsurlarını kullanarak piyasada önemli bir yere sahip olan malların üretilmesi ve elde edilecek fayda için riski göze alabilmek olarak tanımlanmıştır (Deniz, 2017: 5). Girişimcilik, bugün pek çok insan için ortak bir kelimedir; kavramın ortaya çıktığı 1770'lerin başlarından bu yana ekonomi, sosyoloji, siyaset bilimi ve psikoloji gibi çeşitli arka plan ve disiplinlerden akademisyenlerin araştırma gündeminde önemli bir yer işgal eden bir konu haline gelmiştir (Sikalieh, Mokaya & Namusonge, 2012: 128).

Fransız ekonomist bu konuyu ilk inceleyen araştırmacılardan biri olan Cantillon, girişimci ile ekonomideki "risk alma" faaliyetlerini birlikte kaleme almıştır. "Girişimci" kelimesinin ilk olarak ekonomide sistematik bir bilimsel çalışma olarak kabul edilen Cantillon'un eserlerinde kullanıldığı görülmektedir. Ona göre girişimci, belirli bir fiyattan üretim ekipmanı satın alan, onu yeni ürünlere dönüştüren ve belirsiz bir fiyattan satmaya çalışan aracı olarak tanımlanmaktadır (Kümbül Güler, 2008: 6-7). Başka bir deyişle, bir çiftçiden belirli bir fiyat üzerinden (mallar) satın alarak belirsiz bir fiyattan satan birey konumunda olan ve karşılığında elde etmeyi umduğu kâr, kişiyi bu faaliyette motive eden girişimci ruhudur. Ayrıca Sikalieh, Mokaya & Namusonge, "girişimci" terimini tanımlamak yerine girişimcilik sürecini dikkate alarak böyle bir anlam sunmaktadır, girişimcilik süreci "fırsatların algılanması ve onları takip edecek organizasyonların yaratılması ile ilgili tüm işlevleri, faaliyetleri ve eylemlerin

gerçekleşmesi" girişimcilik süreci olarak tanımlanmıştır (Sikalieh, Mokaya & Namusonge, 2012: 129).

1.2.Girişimciliği Etkileyen Faktörler

Ekonomik gerileme durumları, ekonomik büyüme faktörlerine yönelik kapsamlı araştırmaları teşvik etmektedir. Geleneksel ekonomik büyüme modellerinde (yatırım, kamu harcamaları vs.) sabit olan nicel değişkenlerin yanı sıra, diğer değişkenler de dikkate alınmaktadır. Girişimciliğin, ekonomik aktivite yaratması nedeniyle ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir (Castaño vd., 2015: 1).

Bu nedenle, girişimciliği harekete geçirebilecek faktörlerin belirlenmesi, girişimciliği teşvik eden politikaların formüle edilmesi için oldukça önemlidir. Literatüre bakıldığında bu faktörlerin genellikle nüfus, toplum, kurumlar ve potansiyel fırsatlar bağlamında ele alındığı görülmektedir (Shane ve Venkataraman, 2000; Campbell ve Mitchell, 2012). Ancak girişimciliği etkileyen faktörlerin farklı kökenleri olabilmektedir. Bu faktörleri üç kategori altında toplamak mümkündür. Bunlar; sosyal, kültürel ve ekonomik faktörlerdir (Castaño vd., 2015: 1).

1.2.1. Sosyal Faktörler

Sosyal ve kültürel faktörler, girişimciliğin unutulmuş yönleridir. Ancak bu faktörler girişimciliğin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Yenilikçi fikirlerin yaratılmasında bireyin aile özellikleri, gelenekleri ve çevresi gibi sosyal faktörlerin etkisi vardır. Bir diğer yandan sosyal çevreye dâhil olan arkadaş, komşu ve akraba grupları kişinin başarıya ulaşmasına yardımcı olabilmektedir. Girişimcilik, toplumsal gerilemeleri azaltır ve topluma sosyal fayda sağlar. Girişimcilik faaliyetleri arttıkça ekonomik ve sosyal gelişmeler hızlanmaktadır. (Hashemi vd., 2011: 95).

Gelişim sağlayacak sosyal iklimi teşvik etmek için sağlam bir kurumsal temel şarttır. Bu kurumlar ekonomik şoklardan kaçınarak piyasa faaliyetlerine olumlu yönde etki etmektedir (Acemoglu vd., 2002; Nissan vd., 2012). Bu kurumları (enstitüler) oluşturacak 3 türlü ortama ihtiyaç vardır:

(1) Siyasi ortam (demokrasi): Parlamento, düzenleme ve denetleme kurumları

(2) Ekonomik ortam: Merkez bankası ve mali kurumlar

(3) Girişimci ortam: Mülkiyet hakları, piyasa başarısızlıklarını düzeltmek için denetim kurumları (Castaño vd., 2015: 2).

Hükümetler bu kurumları yaratarak sosyal ortamı teşvik etseler de, sosyal ortamı aile yapısı, eğitim, sosyal bağlılık ve değişimler, şehirleşme, nüfus artışı gibi etkenler oluşturmaktadır (Sabuhilaki, 2016). Örnek olarak, aile geçmişi bir çocuğu girişimci olması için yönlendirmektedir. Aile şirketi olan bir ailenin çocuğunun gelecekte kendi girişimlerini sürdürme olasılıkları daha yüksek olabilir. Aynı zamanda bu çocuklar girişimcilik yolunu daha kolay ve daha az riskli görebilmektedirler. Bir diğer yandan eğitim de girişimciliğe etki eden önemli bir faktördür. Şöyle ki eğitim sistemi, bir öğrenciyi girişimci veya daha geleneksel bir kurumsal yola yönlendirmede büyük bir rol oynayabilmektedir. ABD'deki örgün eğitim sistemi, onlarca yıldır öğrencileri belirli mesleklere hazırlanmaları için eğitti, bu nedenle girişimciler yerine kurumsal çalışanlar üretti. Ancak, bu da son on yılda büyük ölçüde değişti (beta-bowl.com [Erişim Tarihi: 24.05.2022]).

Diğer insanlarla etkileşim, bilgiye erişmenin önemli bir yoludur. Bu nedenle, sosyal ağları bulmak, fırsatları belirlemek için bilgiye erişmenin yollarından biridir. Bir kişinin aldığı sosyal ağın yapısı, bilgi alımının kalitesini, miktarını ve hızını etkiler. Sonuç olarak, sosyal ağ, fırsatların keşfedilmesini kolaylaştıran bilgilere erişilebilirliği etkilemektedir. Bu durum sosyal bağlılığı ifade etmektedir. Sosyal değişimler ise kişiler ile ilgili bilgileri daha iyi aktarması, satışla ilgili tasarrufları beraberinde getirmesi ve ekstra talepler oluşturabilmesi nedeniyle girişimcilik fırsatı için önemli kaynak oluşturmaktadır. Sosyal değişimlerin temelinde kentleşme, nüfus dinamikleri ve eğitim altyapısı dayanmaktadır (Sabuhilaki, 2016: 1230).

1.2.2. Kültürel Faktörler

Kültür, bireyin toplumdaki kolektifliğini sağladığı kadar davranışlarını da şekillendirebileceği bir yapı iskelesi, ticari teşebbüste münhasırlık yaratmanın kaynağıdır. (Lounsbury ve Glynn, 2001: 545). Ayrıca kültür, bir kişiyi diğerinden ayıran kalıplaşmış bir şekilde “zihinsel programlamanın” düşünme ve hissetme biçimidir. Zihinsel programlama, bir nesilden diğerine geçen toplumsal norm ve değerlere bağlı fikirleri ifade eder (Baughn ve Neupert, 2003:314).

Birçok ülkenin ekonomilerini geliştirmede kaydettiği kayda değer ilerlemeye rağmen, bu ulusların çoğunda girişimcilik faaliyeti nispeten sınırlı kalmaktadır.

Örneğin, Rusya yeni bir ekonomik sistemin varlığına rağmen henüz girişimci olarak başarılı olmamıştır. Bunun nedeni, Rusya'nın girişimci davranışı destekleyen bir paradigmaya kültürel bir geçişi henüz tam olarak deneyimlememiş olmasıdır. Berger, ekonomik reformun genel modernleşme sürecinde yalnızca bir adım olduğunu öne sürüyor. Modernleşme kültürel dönüşümü de içermelidir. Kültür girişimcilik potansiyeline yol açmaktadır. Bu nedenle kültür girişimciliğin katalizörü olarak da adlandırılmaktadır (Berger, 1991: 122). Elverişli ortamların varlığın rağmen bireylerin kültürel motivasyona ihtiyaç vardır. Finansal ödüller, başarı, kariyer ve bireysel tatmin gibi faktörler bu motivasyonu oluşturmaktadır. Bu motivasyonların girişimcilğe dönüşmesi için, girişimciliği destekleyen ve teşvik eden ulusal bir kültüre ihtiyaç vardır (Lee ve Peterson, 200: 403).

Kültür, zihniyeti, duyguları ve tepkileri şekillendirebilen bir grup tarafından sahip olunan değerler ve inançlardır. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet perspektifindeki kültürel konular, bazı ülkelerde kadınların iş kurmaları veya işletmeleri için hala bir engel teşkil etmektedir. Bunun nedeni, kadınların ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgili rollere yerleştirilmesidir. Ayrıca, kadınlar karar vermede çok duygusal ve daha az rasyonel olduğu için iş ile uyumsuz olarak görülmektedirler (Hapsari ve Soeditaningrum, 2018:3). Ancak girişimcilikte bu kültürel bakış açısını değiştirmek önem arz etmektedir. Özellikle, kültürel anlamda bazı bakış açıları ülke ekonomilerinin gelişmesine engel olmaktadır. Örnek olarak, kadınlar ile ilgili bakış açısının değiştirilmesi, bu kültürel bakış açısının yeniden oluşturulması ülke kalkınmasına destek verecektir. Bu bağlamda hükümetlerin kadın girişimciliğini teşvik etmesi gerekmektedir.

Literatür incelendiğinde kültür ve girişimcilik arasındaki ilişki üzerine yapılan araştırmaların nispeten yeni olduğu görülmektedir. Girişimcilik faaliyeti üzerindeki kültürel etkiler hakkındaki fikirlerin zenginliği göz önüne alındığında, bu konuda elde edilen verilerin istatistiksel olarak analiz edilmesi bir hayli zordur. Bu zorluğun temel iki nedeni vardır. Bunlardan birincisi kültürel değişimler, ikincisi ise kavramsal yaklaşımların analitik çerçeveye entegre edilmesinin bir hayli zor olmasıdır (Thurik ve Dejardin, 2011: 58).

1.2.3. Ekonomik Faktörler

Ekonomik çevre, girişimcilik üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Girişimciliğin büyümesini etkileyen ekonomik faktörler aşağıdaki gibidir (Naji, 2019: 4). Bu faktörlerin girişimciliğin ortaya çıkmasında hem olumlu hem de olumsuz etkileri olabilir. Olumlu etkiler girişimciliğin ortaya çıkması için kolaylaştırıcı ve elverişli bir koşul oluştururken, olumsuz etkiler girişimciliğin ortaya çıkması için engelleyici bir ortam yaratır (qsstudy.com [Erişim Tarihi: 24.05.2022]).

1.2.3.1.Kapital (Sermaye) - Sermaye, bir işletme kurmanın en önemli ön koşullarından biridir. Sermayenin mevcudiyeti, girişimcinin birinin arazisini, diğerinin makinesini ve bir diğerinin hammaddesini mal üretmek için bir araya getirmesini kolaylaştırır. Bu nedenle sermaye, üretim sürecinin tetikleyicisi olarak kabul edilir (www.preservearticles.com [Erişim Tarihi: 24.05.2022]).

1.2.3.2.Emek- Doğru tipte çalışanların kolay bulunması da girişimciliği etkiler. Girişimciliğin ortaya çıkışını ve büyümesini, emeğin niceliğinden çok niteliği etkiler. Emek hareketsizliği sorunu, altyapı olanakları sağlanarak çözülebilir. Ayrıca emek hareketsizliği, girişimciliğin ortaya çıkışını etkiler. Az gelişmiş ülkelerin çoğu, yoğun ve artan nüfus nedeniyle emek zengini ülkelerdir. Ancak hareketli ve esnek bir işgücü varsa girişimcilik teşvik edilebilir. Ekonomik ve duygusal güvenlik düşünceleri emek hareketliliğini engeller. Bu nedenle girişimciler, genellikle yeterli işgücü sağlamakta güçlük çekerler (Naji, 2019: 5). Bununla birlikte, işgücü sorununun açıkça girişimciliğin ortaya çıkmasını engellemediği görülmektedir. Örneğin, düşük maliyetli hareketsiz emek sorunu, Almanya'nın yaptığı gibi, sermaye yoğun teknolojilere atılarak aşılabılır. Örneğin Japonya'nın yaptığı gibi emek yoğun yöntemler kullanılarak halledilebilir (www.preservearticles.com [Erişim Tarihi: 24.05.2022]).

1.2.3.3.Hammadde- Girişimciliğin gelişimini etkileyen bir diğer faktör, kaliteli hammaddenin uygun maliyetlerde bulunmasıdır. Hammadde hazırsa ve üretim biriminin yakınındaysa, üretim maliyetini düşürmeye yardımcı olacaktır. Ancak bu sorun, güçlü bir tedarik zinciri sağlanarak çözülebilir ancak bu, üretim maliyetini artırabilir (harappa.education [Erişim Tarihi: 24.05.2022]). Hammadde kıtlığı girişimcilik ortamını olumsuz etkileyebilir. Yeterli hammadde temini olmadan hiçbir sanayi düzgün çalışamaz ve girişimciliğin ortaya çıkması olumsuz etkilenir (qsstudy.com [Erişim Tarihi: 24.05.2022]).

1.2.3.4.Pazar- Girişimciliğin büyümesi için pazar ve pazarlamanın rolü ve önemi çok önemlidir. Modern rekabetçi dünyada hiçbir girişimci, pazar ve çeşitli pazarlama teknikleri hakkında en son bilgilerin yokluğunda hayatta kalmayı düşünemez. Gerçek şu ki, pazarın potansiyeli, girişimcilik işlevinden elde edilecek olası ödüllerin ana belirleyicisini oluşturmaktadır (Naji, 2019: 5).

1.2.3.5.Altıyapı- Son olarak, hemen hemen her endüstrinin gelişmesi için ihtiyaç duyduğu bazı hizmetler vardır. Bu hizmetler arasında ulaşım, elektrik vb. yer almaktadır. Bu hizmetler çok temel olduğu için herhangi bir işi geliştirmek için gerekli olan altyapı olarak adlandırılabilirler. Bu nedenle, herhangi bir ülke bu hizmetlerin verimliliğini artırmaya odaklanırsa, bölgedeki tüm girişimcilerin işlerini etkilemesi muhtemeldir. İyi gelişmiş bir altyapı sistemine sahip ülkelerdeki girişimcilik durumuna bakıldığında yüksek oranda büyümenin olduğu görülmektedir (www.managementstudyguide.com [Erişim Tarihi: 20.05.2022]).

1.3.Mülteci Ve Sığınmacı Girişimciliği

İçinde bulunduğumuz yüzyıla bakıldığında birçok göç hareketinin yaşandığı ve hala da yaşanmaya devam ettiği görülecektir. Türkiye, özel coğrafi ve stratejik konumundan dolayı her yıl yüzbinlerce göçmene ev sahipliği yapmaktadır. Bunun en yakın örneğini Suriye’de yaşanan iç savaşta Türkiye’ye gelen Suriyeli mültecileri verebiliriz. Türkiye üzerine gelen bu mülteciler arasında esnaf, zanaatkar, mühendis, doktor ve birçok girişimci bulunmaktadır. Bu kişilerden yararlanmak önem arz etmektedir. Gerek dünyada gerekse de Türkiye’de göçmen girişimciliğinin sosyolojik ve ekonomik yönden ele alınması gerekmektedir. Göçmen girişimciliği istihdamın

arttırılması ve kültürel zenginlik açısından büyük öneme sahiptir (Yıldırım ve Yüksekbiçgili, 2021: 113).

Göçmenlerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için onlara ev sahipliği yapan ülkede bir işlerinin olması ve dolayısıyla istihdam etmesi gerekmektedir. Türkiye’de yapılan bir araştırmada göçmenlerin birçoğunun girişimci olduğu saptanmıştır. Aynı araştırmada göçmenlerle yapılan görüşmede katılımcıların hem kendi ülkesinde hem de Türkiye’de girişimci olduklarını şu şekilde belirtmişlerdir:

- “Asıl mesleğim de matbaacılıktı. Suriye’de de matbaacıydık, o yüzden buraya gelip dükkân açtık. Bu dükkânı açma fikri bana aittir. Kartvizit, broşür vs. basıp geçimimizi bu şekilde sağlıyoruz.”
- “Üniversitede enerji mühendisliği okudum fakat mezun olunca turizm işletmeciliği yaptım. Şu anda da aynı işi yapıyorum. -girişimcilik fikri- bana ait, dediğim gibi Suriye’deyken de aynı işi yaptığım için buraya gelince de devam etme kararı aldım.”
- “Buraya geldiğimde aslında aynı işe yani bilgisayar ticaretine devam etmek istedim, fakat dil bilmediğim için ve büyük bilgisayar firmalarıyla yarışamayacağımı düşündüğüm için bu giyim dükkânını açtım”.
- “Osman Bey’den memnunum. Burası giyim sektöründe kumaşçılıkta önemli bir yer. Ürünler elimin altında gibi” (Çakırer, Özservet ve Yurtsever, 2017: 2).

Göçmen girişimciler için Türkiye, uygun fırsat alanlarının olmasını önemli ölçüde sağlamaktadır. Afgan göçmenlerin birçoğu girişimci olmakla beraber, zengin ve ticarete yatkındırlar. Bu durum ise Türkiye için büyük bir avantaj sağlamaktadır. Bu girişimcilerin birçoğu Afganistan’da küçük çapta işler yapmaktadırlar. Özellikle göç esnasında edinmiş olduğu tecrübeler ve büyük riskleri korkusuz bir şekilde almış olmalarından ötürü Türkiye’de rahatça girişimcilik faaliyetlerine başlayabilmektedir. Diğer yandan göçmen girişimcilerin istihdam edildikleri yerlerde emeğinin karşılığını alamamaları ve ayrımcılığa maruz kalması, onları yaptığı işlerde en iyi olmaya zorlamaktadır. Bu tür faktörler ise göçmen girişimcilerin başarılı olmalarını sağlamaktadır.

Ekonomik kalkınma ve yenilik çerçevesinde göçmen ve mülteciler, motivasyonları ve enerjileri ile ev sahibi ülkenin ekonomisine önemli katkılar sağlayabilme potansiyeline sahiptirler. Aynı şekilde beraberinde getirdikleri yeni yetenekler, yaratıcılık ve fikirler de ülkenin inovasyon performansını

artırabilmektedir. Buna örnek olarak Osmanlı döneminde İstanbul'u ve 1950'li yıllardan sonra da New York'u vermek mümkündür (Eryılmaz, 2019: 11-12). "İtalya Warwick Üniversitesi ve Avrupa Komisyonu Ortak Araştırma Merkezi Genel Müdürlüğü tarafından yapılan araştırmaya göre, yetenek havuzundaki çeşitliliğin yeni fikirlerin filizlenmesine, iş modellerinin geliştirilmesine imkân sağlaması sebebiyle, gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ekonomilere nazaran göçten daha fazla fayda sağlamaktadır. Bu sebeple de göçün her ne kadar dezavantajı olsa da ekonomik büyümeyi sağlamada itici bir gücü olduğu aşîkardır (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/09/20140925-19.htm> [Erişim Tarihi: 20.05.2022]). Yapmış olduğumuz bu araştırmanın temel amacı, göçmen girişimcilerin özellikle kendi işini kurarken karşılaştıkları sorunları tespit etmek ve kendi işini kurmayı düşünen göçmen girişimcilere yol gösterecek pratik bilgiler sunmaktır. Bu çerçevede ekonomik, sosyal ve politik açıdan önemi büyük olan göçmen girişimciler, araştırmada detaylı olarak ele alınmıştır (Yıldırım ve Yüksekbilgili, 2021: 113). Öte yandan, göçmen girişimcilerin %50'si danışmanlık desteğine ve %92'si ise çevrimiçi çalışma kapasitelerini artırmak için finansal desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu doğrultuda KOSGEB, Türkiye Ticaret Odası ve sivil toplum kuruluşlarına büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Bu gibi kurum ve kuruluşların vermiş olduğu eğitimler ve mali destekler göçmen girişimcilerin dijitalleşmesi ve cesaretlenererek girişimlerde bulunup ülke ekonomisine katkı sağlaması büyük önem taşıyacaktır. Yaptığımız görüşmeler neticesinde göçmen girişimcilerin %40'ının ve yerel girişimcilerin %22'sinin dijitalleşme hedeflerinin olmadığı görülmüştür. Göçmen girişimciler arasında bu oranın daha yüksek olması dikkat çeken bir husustur. Bu sebepten ötürü dijitalleşme hususunda grubun görüşlerinin açıklığa kavuşturulması faydalı olacaktır. Bu yolla var olan eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin içeriği de göz önünde bulundurularak mülteci girişimcilerin dijitalleşme yolculuğuna daha etkin bir şekilde katkıda bulunmak mümkün olmaktadır (<https://ingev.org/> [Erişim tarihi: 03.01.2022]). Bu çalışma, Suriyeli girişimcileri göçmen girişimciler olarak ele alan çalışmaların aksine, ekonomiyi canlandıran etnik kökeni farklı girişimciler olarak ele almaktadır (Baki, 2021: 67).

Çalışmamızda daha önce de belirtildiği gibi gelişmekte olan ülkelere yeni fikirler, yeni beceriler ve kültürler getirmesi dolayısıyla göçmenlerin ekonomiye katkısı gelişmiş ülkelere nazaran daha büyüktür. Ancak her ne kadar avantajı olsa da göç olgusunun gelişmekte olan ekonomilere yükü ağırdır. Çünkü bu ülkeler, kendi

vatandaşlarının ekonomik sorunlarını çözmek için hali hazırda mücadele etmektedir. Öte yandan bu ülkelerin nüfusu gelişmiş ülkelere göre daha hızlı artmaktadır ve bu durum ülkenin bütünleşmesini olumsuz etkilemektedir.

Araştırmamızda veri analizleri yöntemiyle elde edilen bulgu ve farklılıkların karşılaştırılması yapılacaktır. Göçün ekonomi üzerinde etkisi ele alınırken ekonomik durumun göç üzerindeki etkisi kesinlikle göz ardı edilmemelidir. Diğer bir dikkat edilmesi gereken husus ise göçün etkisinin incelenmesinin yanında, dış göçten dolayı iç göçte yaşanan değişikliklerin etkisinin ele alınmasıdır (Karan ve Kayaoğlu Yılmaz, 2022: 1). 2007 yılında yaşanan küresel çaptaki ekonomik krizle, Almanya’da yaşayan Türk etnik girişimcilerin ekonomik faaliyetleri ve sosyal sermayeleri incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda 200 etnik Türk girişimciden sağlanan verilere göre, krizin dünya çapındaki olumsuz etkilerine karşın ülke içindeki Türk şirketlerinin sermayelerinin ekonomik faaliyetleri geliştirdiği ve çarkın dönmesini mümkün kıldığı görülmüştür (Özkul ve Dengiz, 2018: 1051-1052).

1.4.Göçmen Girişimciliğin Sahip Olduğu Özellikler

Girişimcilik, giderek daha fazla sayıda göçmenin serbest meslek sektörüne girmesiyle birlikte göçmenlerin önemli bir rol oynadığı bir alandır. Bu bağlamda, hem akademisyenler hem de politika yapımcılar için birincil ilgi konusu olan sorular, farklı etnik ve göçmen grupların ticari katılımının ve başarısının değişen seviyelerinin ne yönde olduğu ile ilgilidir. Neden girişimci oluyorlar? Bu fenomeni kolaylaştıran faktörler nelerdir? Göçmen girişimciliğine ilişkin teorik anlayışımızla ilgili olarak, bu soruları ele almak için başta Avrupalı ve Amerikalı bilim adamları tarafından çeşitli teoriler önerilmiştir. Genel olarak, göçmen girişimcilerin sahip olduğu özellikler birkaç kategoride toplanabilir (Teixeira vd., 2007: 176).

Bunlardan birincisi kültürel yatkınlık olarak ifade edilmektedir. Bu özellik göçmen girişimcinin gittiği ülkede başarı yakalama oranını da artırmaktadır. Ülke her ne kadar kültür olarak bireye yakın ise, girişimcinin pazarı ve pazarı oluşturan tüketicileri tanınması da kısa sürecektir (Li, 1997; Işık, 1972; Waldinger, 1986). Kültürel yatkınlık grup dayanışması ve eğitim nitelikleri olarak iki yere ayrılır. Grup dayanışması, kendine güven, esneklik, uzun saatler çalışmaya istekli olma, kredi ve işçi sağlayan etnik bir ağa erişim gibi olanakları kendinde birleştirir. Eğitim niteliklerine ise, finansal sermayeye ve iş zekasına atıfta bulunan girişimcilik becerileri dahildir (Teixeira vd., 2007: 177).

İkinci özellik bağlamsal faktörleri vurgular ve göçmen gruplarının ev sahibi ülkede karşılaştıkları yapısal koşulların onları girişimciliğe yönlendirdiğini öne sürer (Li, 1993: Auster ve Aldrich, 1984: Collins, 2003). Reitz, aşağıdakileri içeren dört bağlamsal faktör tanımlamıştır: (a) Ev sahibi nüfus içindeki olan etnik ve ırksal ilişkiler; (b) İşgücü piyasaları ve ilgili kurumlardaki farklılıklar; (c) Göçmenlik politikası, göçmen entegrasyonu politikaları ve sosyal kurumların düzenlenmesine yönelik politikalar dâhil olmak üzere hükümet politikaları ve programlarının etkisi ve (d) Küreselleşme sürecinin bir parçası olan uluslararası sınırların değişen doğası (Reitz, 2002: 1006). Bu teori kategorisinde, göçmenlerin faaliyet gösterdiği toplumsal bağlamin, belirli kişilerde veya ekonomide iş geliştirme için fırsat yapıları sağladığı ileri sürülmektedir (Teixeira vd., 2007: 177). Eğer göçmen birey yukarıdaki vurgulanan bağlamsal özelliklere sahipse o zaman, başarılı olma oranı diğerlerine göre daha yüksek olacaktır.

“Etkileşimli model” olarak adlandırılan üçüncü yaklaşım, grup özellikleri ve fırsat yapıları arasında bir etkileşimin varlığını kabul eder. Bu özellik daha önceki, kültürel yatkınlık ve bağlamsal faktörlerin sentezi olarak düşünülebilir. Fırsat yapıları aynı zamanda iş fırsatlarına erişimin kolaylığını da içermektedir. Erişim, büyük ölçüde etnik gruplar arası rekabet ve devlet politikalarının düzeyine bağlıdır. Grup özellikleri, seçici göç, kültür ve istek seviyeleri gibi hazırlayıcı faktörleri içermektedir (Aldrich ve Waldinger, 1990: 114). Etnik gruplar arasındaki rekabete dayanıklı niteliklere ve özelliklere sahip olan girişimci, birçok riskleri göz ardı ederek, girişimde bulunacak ve kendi işini kuracaktır.

Son olarak en yeni teori etkileşimli modelin politik yönünü ifade eder. Bu durum küçük işletme ağlarının açılmasında yasaların ve kamu kurumlarının etkisini ifade etmektedir. Göçmen girişimci kendi ülkesindeki kanunlara ayak uydurma özelliğine sahip değilse, ülkesindeki işlerini kanunlarla değil başka yollar (rüşvet, yolsuzluk, vergiden kaçınma vs.) ile hallediyorsa, gittiği ülkede kanunların sertliği onu bu girişimden çekindirebilir. Göçmen girişimci kanunlara uyma ve kanunlarla çalışma özelliğine sahip olmalıdır (Teixeira vd., 2007: 177).

Taş ve Çiftçi de kendi çalışmasında Türkiye’ye göç eden göçmen girişimci özelliklerini aşağıdaki gibi özetlemiştir:

1. Türkiye'ye gelen ve burada girişim konusunda başarılı olan birçok girişimcinin daha önceden de bu tecrübeye sahip olması en önemli özelliklerden biridir. Aynı zamanda başka bir ülkeden gelerek pazardaki boşlukları ve ihtiyaçları görmek olanağı yerli bir vatandaştan daha çoktur.
2. Gurbette yaşayan bireyler daha çok kendi ırkından veya ülkesinden gelen insanlara güven duymaktadırlar. Bu nedenle başka bir ülkede olmak onları daha sıkı birbirlerine bağlar. Bu özellik ticari ve girişim anlamında da göçmenlerin bir birilerine destek vermesine neden olmaktadır. Bu durum kültürel yatkınlık olarak bilinmektedir.
3. Göç ettiklerinden dolayı insanlarda para kazanma arzusu ve iş disiplini diğerlerinden daha fazla olmaktadır. Bu nedenle bu insanların çalışmaktan ve para kazanmaktan başka çaresi kalmamaktadır. Bu nedenle para kazanma arzusuna ve iş disiplinine özelliklerine sahip olan göçmenler girişimciliği seçmektedirler (Taş ve Çiftçi, 2009: 380-383).

1.5.Göçmen Girişimciliğin Topluma Kazandırdığı Yararlar

Göçmen girişimciliğinin başta kendileri olmak üzere pekçok kesim için yararı vardır. Öncelikle, kendi işlerini kurmuş olmalarıyla girişimciler kendilerine istihdam oluştururlar. Bu süreci sırasıyla ifade edecek olursak;

İlk olarak, hangi ülkeye göç ediliyorsa o ülkede karşılaşılan iş için uygun ve yeterli niteliklerin eksik olması, ülkenin diline hâkim olma yetersizlikler, yerel işverenlerin işe alımda uyguladıkları ayrımcılıklar gibi engellerin söz konusu olduğu koşullarda göçmen girişimciliğinin işsizliğe karşı geliştirdiği çözüm göz ardı edilememektedir. Diğer taraftan kendi girişimcileri ile kurmuş oldukları iş, başarılı olup ayakta kalma direnci gösterirse, hem aynı etnik kökendeki mensuplara hem de diğer etnik kökendeki mensuplara ayrıca yerel toplumdaki mensuplara da iş imkanı sağlanmış olurlar (Deniz, 2017:22). Bu bağlamda hem göçmen kişilere hem de yerel toplum üyelerine farklı iş olanakları sağlanmış olacaktır. Son olarak ise göçmen girişimciler genellikle yereldeki girişimcilere çok fazla benzerlik göstermeyen mal ve hizmetleri temin ederler. Bu durumun iki farklı nedeni bulunmaktadır. İlki, göçmen girişimcilerin kendi etnik kökeninin bulunduğu ülkenin ürünleri hakkında arz ve talep kaynaklarına yönelik bilgi sahibi olmalarıdır. İkincisi ise, düşük ücretten uzun saatler sıkı çalışma yerel girişimleri belirli iş hatlarının dışında tutabilmektedir. Bu bağlamda

göçmen girişimler mal ve hizmetlerin boyutunu genişleterek, bireylere sunulan seçenekler de genişletilmiş olurlar. Diğer taraftan, dolaylı yoldan bu durum yerel girişimlerin özellikle göreceli olarak üstünlükleri olan faaliyetlere odaklanmalarına imkan sağlamaktadır (Boz, 2007: 22 - 23; Çesteneci, 2012: 42).

1.6.Göçmen Girişimciliği İle İlgili Yaklaşımlar

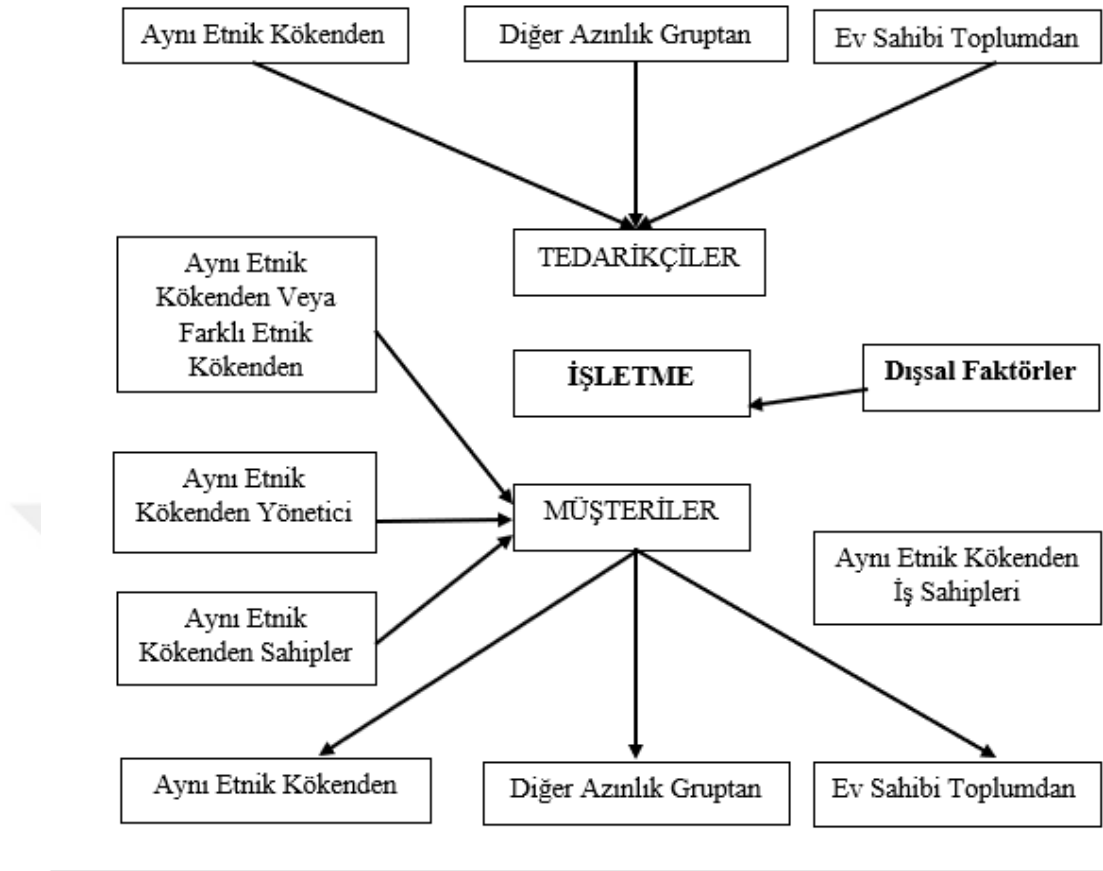
Bilineceği üzere göçmenler, hangi ülkeye giderlerse orada uzun bir süre ucuz işçi çerçevesinde değerlendirilmektedir. Böyle bir durumda göçmenler dışlandıkları için kendi işlerinin altyapısını oluşturma gayretine girmektedirler. Artık günümüzde göçmenler, göç ettikleri ülkenin yaşam koşullarına ayak uydurarak girişimcilikte kendilerini daha fazla ön plana çıkarmışlardır. Bundan dolayı, göçmen girişimciler farklı birçok araştırmaya konu olmuş, söz konusu girişim tipleri ile alakalı farklı model ve yaklaşımlar ortaya atılmıştır (Deniz, 2017:23). Göçmen girişimciliğine yönelik yaklaşımlardan sahiplik modeli yaklaşımı, arz yönlü yaklaşım ve talep yönlü yaklaşım ele alınmıştır.

1.6.1. Sahiplik Modeli Yaklaşımı

Strüder 2003 yılında yayınladığı çalışmasında etnik girişim sahipliğinden bahsetmiş ve etnik sahiplik modelini bir şekil yardımıyla açıklamıştır (Şekil 1).

Bahsi geçen modelde, girişimlerin tedarikçileri ve müşteri ile olan bağlantıları ele alınmaktadır. Bu bağlamda göçmen girişimlerin işçileri aynı etnik kökenden veya farklı etnik kökenden oluşabilmektedir. Belirtmek gerekir ki göçmen girişimlerin sahipleri, aynı etnik kökenin bir araya getirdiği insanlardan oluşmaktadır. Bununla birlikte, göçmen girişimcilerin tedarikçileri ve müşterileri de aynı etnik kökenden, farklı etnik kökenden veya yerel halka ait kişilerden oluşabilmektedir. Bunlara ek olarak işletmeyi etkileyebilecek, ülkenin sosyo-ekonomik ve siyasi koşulları gibi dışsal faktörler ve rakip olarak düşünülebileceği yine aynı kökende yer alan diğer göçmen girişimlerde modelde yerini almıştır (Deniz, 2017:23-24).

Tablo 1.1. Sahiplik Modeli Yaklaşımı

Kaynak: (Strüder, 2003: 6).

1.6.2. Arz Yönlü Yaklaşım

Arz yönlü yaklaşım (supply-side approach), etnik girişimcilik literatüründe kültürel yaklaşım (cultural approach) ya da aracı yaklaşımı (agency approach) şeklinde de karşımıza çıkabilmektedir. Bu yaklaşım genel olarak etnik kaynaklara ve sınıf kaynakları üzerinde odaklanmaktadır (Boz, 2007: 13). Bu yaklaşım, göçmen girişimciliğin yalnızca ekonomiye dayanan bölümünün araştırılması yerine göçmenlerin özelliklerinin de girişimlerinde etkisinin olabileceğini dolayısıyla bu yönlerinin de incelenmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Burada önemli olan şey, göçmenlerin girişimcilikte başarı göstermelerinde sosyal sermaye ve sosyal ağ kavramlarının etkili olduğudur. Bu bağlamda, göçmenler kendi aralarındaki bağlarını sıkı tutmaları ve zamanla bu sosyal ağları genişletmeleri sayesinde, diğer girişimcilere kıyasla başarı düzeyleri daha yüksek olacaktır. Bu durumun temel nedeni, göçmen girişimcilerin oluşturdukları sosyal sermayenin finansal kaynakların tedarik edilmesinde büyük bir faktör olarak görülmesidir (Deniz, 2017:24-25).

Etnik kaynakların içerisinde sınıflandırılan sosyal ağ ve sosyal sermaye unsurları göçmen girişimciliğin başlamasında, etnik bağların gücü ve değeri, grup olarak oluşturulan etnik kimlikler ve sıkı sıkıya bağlılık ve dayanışma sağlanması gibi faaliyetlerle önemli bir etken haline gelmektedir. Hall, 1999 yılında yaptığı çalışmada sosyal ağları ifade ederken göçmenler için etnik kökenlerini kullanarak aynı kökendeki kişilerle ilişki kurmalarının göç ettikleri ülkede karşılarına çıkacak olan sosyal ve ekonomik engellere karşı kullanabilecekleri bir fırsat olduğunu söylemiştir (Deniz, 2017: 25). Özetle açıklamak gerekirse, arz yönlü yaklaşımın kültürel değerler üzerine odaklandığını ayrıca aynı etnik kökene üye olan kişilerle ilişkilerinin son derece önemli olduğu söylenebilir.

1.6.3. Göçmen Girişimciliğinde Talep Yönlü Yaklaşım

Hall (1999) çalışmada sadece arz yönlü yaklaşımı ele almamış aynı zamanda talep yönlü yaklaşımı da incelemiştir. O, arz yönlü yaklaşımı tanımlarken sosyal ağ ve sosyal sermayenin son derece önemli olduğunu söylemiştir. Fakat buna ek olarak göçmen girişimciliğinde, kurulan ilişkilerin ve bağların tek başına yeterli olamayacağına da değinmiştir. Hall, ayrıca yukarıdaki ifadelerin yanı sıra göçmenlerin başarılı olabilmesinde, sosyal, politik ve ekonomik faktörlere de dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kendi işlerinde göçmen girişimcilerin başarılı olabilmesi için gereken bu faktörler; (1) geleneksel toplumlar, (2) pazarlar, (3) endüstriyel yapı, (4) yerleşim ve (5) kurumsal politikalar şeklindedir (Deniz, 2017: 25).

1.6.4. Geleneksel Toplum

Küçük işletmelerin ev sahibi toplumlardaki yapısal etkiler yoluyla nasıl teşvik edildiğine bakıldığında, 18. ve 19. yüzyıllarda İspanya'daki Yahudilerin ve Portekiz'deki Arapların geleneksel toplumlarına kadar uzanan kanıtlar olduğu bilinmektedir. Bu toplumlarda, yönetici grupların bu tür girişimci faaliyetlere yüklediği düşük ve sosyal damgalamadan dolayı etnik azınlıklar ticaret ve ticaret faaliyetlerine girmeye teşvik edilmiştir. Ayrıca, bu tür işletmelerin rekabetçi doğası, baskın grubun üyeleri tarafından desteklenen belirli kültürel öğretilere ters düşme eğilimindedir. Bu bağlamda, etnik azınlıkların oluşturduğu iş yerlerinin rekabette etkin olması, yerel girişimcilerin göçmen girişimcilerin kültürlerini öğrenmeye yöneltmiştir (Hall, 1999: 26-27; Deniz, 2017:26).

1.6.5. Pazarlar

Göçmen girişimciler, etnik bir pazara hizmet vererek veya girişimciler tarafından kaçınılan iş alanlarına girerek belirli pazar nişlerinde fırsatlar bulabilirler. Etnik yerleşim bölgelerindeki göçmenlerden gelen etnik mal ve hizmetlere yönelik kültürel temelli tüketici talepleri, göçmen girişimciler için korunan bir pazar oluşturmaktadır. Göçmen girişimciler, etnik toplulukların kültürel ihtiyaçlarına aşinadırlar, kendi dillerinde ticaret yapabilmenin avantajlarından yararlanırlar ve etnik pazarların özel zevkleri ve tercihleri hakkında daha fazla bilgi sahibidirler. Göçmenler, kârsızlık nedeniyle çoğunluk grubu tarafından terk edilen pazarın sektörlerinde iş açarak girişimcilik avantajı da elde edebilirler. Perakende ve küçük işletmelerde faaliyet gösteren etnik gruplar, genellikle boşluğu dolduracak ve baskın grup için hiçbir tehdit oluşturmayacak konumdadır (Hall, 1999: 27).

1.6.6. Endüstriyel Yapı

Endüstriyel yapı aynı zamanda göçmen girişimciler için iş fırsatları da sağlamaktadır. Hiebert'in (1993) "Entegre Üretim ve Tüketim: Endüstri, Sınıf, Etnik köken ve Toronto Yahudileri" adlı çalışması, Yahudilerin Kanada'da ki giyim sektörünün büyümesini fark ederek, tekstil endüstrisinde girişim faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için Kanada'ya göç ettiklerini göstermiştir. Bu bağlamda 1920'lere gelindiğinde, büyük ölçüde Doğu-Avrupalı Yahudi göçmen girişimcilere ait olan küçük giyim atölyeleri ve fabrikaları inşa ederek, yerli büyük hazır giyim işletmelerinin egemenliğine bir tehdit oluşturmuştur. Yahudiler tarafından inşa edilen küçük şirketler (tekstil işletmeleri), büyük kuruluşlara (tekstil işletmeleri) oranla daha esnekti ve ucuz aile emeğine erişim imkanları vardı, bu da onların basit teknolojiler kullanarak ticari girişimlere başlamalarını kolaylaştırmıştır. Konuya yönelik ikinci örnek inşaat sektöründeki gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan fırsatlara yöneliktir. İtalyan göçmenler, bu yüzyılın başında, o zamanlar Anglo-Saksonların egemenliğinde olan inşaat ve yol yapım endüstrisinde işçi olarak Kanada'ya gelmişlerdir. Bu göçmenler kısa bir sürede inşaat sektöründe faaliyet gösteren bir dizi küçük taşeron firma kurmaya başlamışlardır. Bunalım yıllarında, büyük inşaat firmaları çakılısa da, küçük İtalyan firmaları hayatta kalmayı başarmış ve nihayetinde savaş sonrası inşaat patlamasının sağladığı yeni fırsatları ele geçirmiştir. Küçük firmaların ekipmana bağlı sermayesi daha azdı ve bu da onların genel giderlerini azaltmalarını kolaylaştırmıştır. Küçük firmalar, ayrıca ucuz aile ve düşük ücretli iş

gücüne erişime sahip olmuş ve daha kolay esnek çalışma programlarına dönüşebilmiştir (Hall, 1999: 27-28).

1.6.7. Yerleşim

Metropol alanlarda yerleşim, göçmen girişimcilere büyük fırsatlar sunmaktadır. Büyük metropol alanlar, etnik çeşitlilik, geniş etnik ağlar ve dağıtımda ve mavi yakalı faaliyetlerde göçmenler için girişimci nişlerin göreceli bolluğu nedeniyle genellikle göçmen girişimciler için en uygun ortamı sunmaktadır. Eşlik, birçok göçmen, iş fırsatları aramak için çevre metropollere yönelmektedir. Ticari faaliyetlerde çok daha düşük konsantrasyona ve daha az çeşitliliğe sahip olmalarına rağmen, göçmen girişimciler daha dar girişimci nişlerde fırsatlar bulabilmekte ve küçük işletme sektöründeki etnik gruplara göre daha az rekabet ederek yaşayabilmektedirler. Göçmen girişimcilerin küçük yerleşim birimleri yerine daha çok metropol yerleşim birimlerine yerleşmeleri kendileri için daha fazla avantaj sağlamaktadır. Büyük yerleşim birimlerinde girişimcilikte bulunulması, etnik çeşitliliğin, yoğun etnik ağların olması yönünden daha avantajlı görülmektedir (Hall, 1999: 29; Deniz, 2017:27).

1.6.8. Kurumsal Politikalar

Devlet kurumsal politikalar uygulayarak göçmen girişimcilerinin küçük işletme faaliyetlerini teşvik edebilmektedir. Örneğin, Kanada federal ve yerel yönetimleri, iş kurma, yönetim eğitimi, teknik yardım ve pazarlama alanlarında krediler, sübvansiyonlar ve hibeler yoluyla yardım programları hazırlayarak göçmen girişimcilerin küçük işletmelere sahip olmalarını temin edebilmektedir. Göçmen iş girişimlerini teşvik eden önemli bir politika girişi, federal hükümet İş Göçmen Programıdır. Bu program, birinci sınıf göçmenlerin Kanada'ya girmelerine ve üç kategori altında ticari operasyonlar kurmalarına olanak tanımaktadır. Serbest meslek sahibi sınıflandırmaya göre, iş hayatında kanıtlanmış sicili olan vasıflı göçmenlere, kendi istihdamlarını yaratmaları için Kanada'ya giriş hakkı verilmektedir (Hall, 1999: 29-30). Belirtilmelidir ki arz yönlü yaklaşım göçmen girişimciliğin başarısını açıklamaya çalışsa da, ekonomik faktörleri içinde barındıran beş unsurla birlikte göçmen girişimcilerin başarıları pekişmektedir. Bir diğer ifadeyle göçmen girişimciliği başarısında hem arz yönlü yaklaşım hem de talep yönlü yaklaşım etkin rol oynamaktadır (Deniz, 2017:27).

1.7.Girişimcilik Ve Kültür İlişkisi

Girişimci ve girişimcilik, işletme, iktisat, sosyoloji alanlarının ilgisine konu olan bir ifadedir. Köken olarak Latince “intare” kökünden gelen girişimci kavramı İngilizcede “enter” giriş ve “pre” ilk, “entrepre-neur” ilk girişen, Fransızca olarak “iş yapan” anlamına gelen “entrependre” ve Türkçe de “stlenmek” anlamına gelen bir fiili temsil etmektedir (esteneci, 2012: 4). Girişimci ve girişim ile ilgili literatürde sayısız tanım vardır. İlk kez girişimcilik kavramı 19. ve 20. yüzyıllarda iktisat alanında ele alınmıştır. Klasik iktisadi düşünür Jean-Baptiste Say, 1803 yılında girişimciliği, üretim faktörlerinin tüm faktörlerini kullanarak pazarda önemli bir yeri olabileceği düşünülen malın üretilmesi ve elde edilecek kar için riski göze alabilmek olarak ifade etmiştir. Ayrıca riski üstlenme ve yönetme yeteneği özelliklerinin ikisinin bulunmasının gerekliliği üzerinde de vurgu yapmıştır (Deniz, 2017:5).

Yukarıda da değinildiği gibi girişimciliğin tek bir tanımını yoktur. Girişimci ile tanımları bir bütün olarak ifade edecek olursak; (1) girişimci, eylem odaklı, yüksek motivasyonlu, hedeflere ulaşmak için risk alan kişidir. (2) Girişimci, kar elde etmek amacıyla kendi işini kuran kişidir. (3) Girişimci, bir işletmede lider rolde aktif olarak yer almadan yalnızca sermaye sağlayan kişidir. (4) Girişimci yenilik yapan, para toplayan, girdileri bir araya getiren, yöneticileri seçen ve organizasyonun büyümesini sağlayan kişidir (Mohammed, 2018: 4).

Kültür insanların yaşantılarını değerlendirmelerine yardımcı olan ve davranışlarına yol gösteren değerler bütünü olarak tanımlanabilmektedir. Değerler ise kararlara ve seçimlere yön veren bir pusula gibi düşünülebilir. Bu bağlamda düşünüldüğünde bir kişi herhangi bir girişimde bulunduğunda, onu o girişime iten bir kültürel değer söz konusu olacaktır. Diğer bir ifadeyle, kültür, girişimciliği harekete geçiren etkilere, güdülere kendi bünyesi altına almaktadır. Girişimcilik ile kültür arasında bir bağ kurulurken, kültürün niteliği, hangi kültürün destekleyici hangisinin engelleyici etkilere sahip olduğu sorununu da incelemek gerekmektedir. Girişimcilik faaliyeti, kişinin içinde yaşadığı toplumun sosyo-kültürel çevresi ile ayrılmaz bir ilişki içerisindedir.

Sosyo-kültürel evre, girişimci tutum ve davranışlarını doğrudan etkilemektedir. Bunun temel nedeni, kültürün toplumdaki insanların genel davranış düzeyini

oluşturmasıdır. Bu bağlamda risk almada, belirsizlikten kaçınmada, değişime direnç göstermede ve yeniliğe karşı tutumda belirleyici ve yönlendirici bir role sahipolmaktadır. Kısacası girişimcilik farklı kùltùrlerde farklı şekillerde ortaya çıkmakta ve ùlkeden ùlkeye hatta bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir (Çesteneci, 2012: 14). Örneğin; bir kişinin işletme kurma düşüncesi onun ait olduğu toplum kùltürü, çevresi ve arkadaşları ile doğrudan ilişkilidir. Eğer bir kùltür kişinin yeni bir işletme kurması veya benzeri faaliyetlerde başarılı olmasına önem veriyorsa, bu önem vermeyen kùltùrlere göre daha fazla iş ortamı kurulacağı, dolayısıyla da söz konusu işletme de başarılı olacağını anlamına gelir (Demirel ve Tikici, 2004: 54).

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇMENLİK İLE İLİŞKİN TERMİNOLOJİ

2.1.Göç Kavramı

Göç olgusu tarih boyunca farklı toplumlar arasında var olmuştur. Göç olgusu savaş, ekonomik ve kültürel konular, doğal afetler gibi faktörlerden etkilenmiştir. Günümüzde göçün en temel nedenleri arasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ortaya çıkan ekonomik boşluklar, nüfus dengesizlikleri, bilim ve teknolojide yaşanan gelişmeler sebebiyle farklı ülkeler arasındaki iletişimin kolaylaştırılması yer almaktadır. Birleşmiş Milletler tahmini istatistikleri çerçevesinde, dünya genelinde ana vatanlarının dışında yaşayan 70,8 milyon insanın zorla yerinden edildikleri belirtilmektedir (<https://www.unhcr.org/tr/> [Erişim Tarihi: 05.01.2022]). Bahsi geçen rakam dünya nüfusunun yaklaşık %3'ünü oluşturmaktadır. Bu büyük göç hareketinin siyasi ve sosyal-kültürel ve ekonomik sonuçları bulunmaktadır. Bu nedenle göçün ekonomik büyüme, dış ticareti işgücü piyasası ve hükümet bütçelerindeki değişikliklere etkisi, dünyanın birçok ülkesinde ekonomistler için önemli konulardan biri haline gelmiştir. Göçmen, ülkelerini ekonomik nedenlerle terk eden insanlar olarak tanımlanmaktadır. Göçmenler vatandaşı olduğu ülkelerinin korumasından yararlanmaya devam ederken, daha iyi bir yaşam standardı elde etmek için gönüllü olarak bu yolculuğa çıkmaktadır. BM verileri çerçevesinde 2007 yılı başında Avrupa 64 milyon, Kuzey Amerika 44 milyon göçmene ev sahipliği yapmak üzere dünya çapında 190 milyondan fazla göçmen nüfusunun olduğu belirtilmektedir (Embassy Of Finland Ankara, 2010: 21).

Ortadoğu'da yaşanan iç çekişme ve çatışmalar nedeniyle milyonlarca insanın yerinden edilmesi sonucunda aniden göç krizi dünya politikacılarının gündemi haline gelmiştir. Aynı zamanda göç krizi bilim camiasında da gündemine taşınmıştır. Bahsi geçen tartışmalardaki en önemli araçlarından biri ise söz konusu problemin analiz edilmesi için kullanılan kavramlar olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 1951 Cenevre Sözleşmesinin ve 1967 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol'ün ev sahibi ülkesi olarak coğrafi konumu itibarıyla Türkiye kabul edilmiştir (<https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri> [Erişim Tarihi: 05.01.2022]). Bu çerçevede uluslararası akademik camiada göç kavramına yönelik olarak ortak bir tanım bulunmamaktadır. Fakat göç

kavramı ile ilgili, ‘‘ bireyin kendi iradesiyle gönüllü olarak, kişisel rahatlık amacıyla göç etme durumunu kapsadığı’’ tanımı üzerinde genel bir kanıya varılmıştır. Başka bir deyişle göçmen, sosyal ve ekonomik koşullarını iyileştirmek ve geleceğe yönelik beklentilerini artırmak amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile bireylerini kapsayan bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Yıldız, 2017: 16). Göçmen kavramı, Türkçede ‘‘Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret’’ olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 06.01.2022]).

Göç kavramı, Yüksel Koçak ve Elvan Terzi’nin ifadelerine göre insanlık tarihi boyunca var olan bir fenomendir. Bu çerçevede göç kavramı, ‘‘insanların bulundukları yerden ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel nedenlerden dolayı başka bir yere hareket etmelerine verilen genel bir ad, evrensel bir olay’’ olarak tanımlanmıştır (Yüksel & Elvan, 2012: 163-184). Öte yandan uluslararası göç örgütü tarafından yayınlanan göç terimleri sözlüğünde göç kavramına ‘‘uluslararası bir sınırı geçmek’’ ve ‘‘aile birleşimi’’ gibi kavramlar eklenerek yeni bir tanımlama yapılmıştır. Bu kapsamda uluslararası göç örgütü tarafından yapılan tanıma göre göç kavramı, ‘‘bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirilmesi, ayrıca, süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçe dahildir’’ şeklinde ifade edilmiştir (Richard Perruchoud ve Redpath 2013: 35-36). Bu nedenle göç, demografik alanların en önemli konulardan biri olarak nitelendirilmektedir. Görüldüğü üzere evrensel olarak kabul edilen bir göç tanımı bulunmamaktadır. Buna ek olarak kavrama yönelik yapılan tanımların genellikle çelişkili, tartışmalı ve eksik olduğu görülmektedir.

Göç kavramının tanımındaki görülen bu yetersizliğin nedeni ise göçmenlik kelimesinin kullanımının ülkeden ülkeye değişiklik göstermesi olarak ifade edilmektedir. Örnek verilecek olursa ‘‘Türkiye mevzuatında ise, göçmenlik kavramı 5543 sayılı İskân Kanunu ile düzenlenmiştir. Söz konusunu kanunun 3. maddesinin (d) bendine göre, göçmen kavramı, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu kanun gereğince kabul olunanları ifade etmektedir. Yine aynı kanunun, 4. maddesinde göçmen olarak kabul edilmeyecek kişiler, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik

bakımından Türkiye'ye gelmeleri uygun görülmeyenler olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye hukuku, göçmen kavramını, uluslararası literatür de kabul edilen göçmen kavramından daha dar kapsamlı bir şekilde düzenlemektedir” (Yıldız, 2017: 7).

Yukarıdaki tanımlar incelendiğinde bu tanımların her birinin belirli amaçlara ve koşullara göre yapıldığı görülmektedir. Örnek verilecek olursa savaş faktörü, birey için oluşturulan güvensizlik durumu ise söz konusu bireyin göç etmeye karar vermesine neden olmaktadır. Bir başka tanım ise toplumda yer alan sınıflar arasındaki boşlukların göçün nedenini oluşturmasıdır. Bahsi geçen görüş çerçevesinde göç kavramı, sosyal sistemlerde eşitsizliğin ya da kapitalizmin eşitsiz gelişmesinin bir sonucu olarak görülmektedir. Ayrıca göç kavramının sosyal sistemin farklı düzeylerinde meydana gelen yadsınamaz bir süreç olduğu vurgulanmaktadır. Örnek verilecek olursa kırsal-kentsel göç, bir ülke sınırları içerisinde gerçekleşen göç olayıdır. Bu tür göçlerin temel sebebi ise ekonomik koşullardır. Bireyler kırsal alanlarda işsiz kaldıklarında kentlere göç etme kararı alabilmektedirler. Çünkü köylere kıyasla kentlerin daha fazla iş imkânı sunduğu bilinmektedir. Ayrıca Göç, Latince "migrare ", " migration ", "yer değiştirme" anlamlarında kullanılan "migrare" sözcüğünden türetilen bir kelimedir. Bu çerçevede göç, bireylerin farklı etkenlere bağlı olarak belirli bir amaç doğrultusunda bir yerden başka bir yere hareket etmeleri olarak ifade edilmektedir (Yücedağ, 2019: 9). Göçmen ise, mevcut koşullarından daha iyi ve daha sağlıklı koşullarda yaşamak veya yaşamakta oldukları ülkenin kötü siyasi, sosyal ve ekonomik durumundan kurtulmak ve iş bulmak amacıyla göç eden kişiler olarak ifade edilmektedir. Göçmenler, göç eden ve anavatanını terk ederek başka bir ülkeye giden kişilerdir (Dilaver, 2020: 5).

Ayrıca ağ teorisi çerçevesinde göç süreçleri, göçmenler tarafından oluşturulan ağlarla açıklanmaktadır. Bu teori kapsamında göçmenlerin menşe ülkeler ile menşe ülkeler arasında paylaşılan akrabalık, köken ve dostluk dahil kişiler arası ilişkiler kurdukları savunulmaktadır. Söz konusu bağlantıların, menşe ülkelerinden göç eden bireylerin göçünü teşvik ettiği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra menşe ülke ve göçmen ağlarının, daha sonra göç eden bireylerin koşullarının kolaylaşmasını sağladığı vurgulanmaktadır. Bu nedenle söz konusu ilk aşama, daha sonraki göçmenler için göçün kolaylaşmasını sağlamaktadır. Böylece göçmenlerin, göç sonrası dönemde kendilerini evlerinde hissetmeleri sağlanmaktadır. Yani ilk göçmenler, daha sonra

gelecek olan göçmenlerin iş bulmalarını ve barınmalarını kolaylaştırıcı role sahiptir (Akbaş, Yanardağ: 26).

Göç ve göçmen kavramlarının boyutları çok karmaşık ve çeşitlidir. Bu çerçevede göç eylemini gerçekleştiren bireyin, kitlenin veya grubun göçmen olarak nitelendirilmesi yeterli olmayacaktır. Çünkü göçmenlik olgusunun içeriği, bireyin, kitlenin ya da grubun göçü hangi amaçlarla gerçekleştirdiğine, bulunduğu yerde kalma süresine ve hangi sınırları aştığına vb. göre son derece farklı anlamlara gelmektedir. Fakat bireyin zorunlu ya da gönüllü olarak göçe zorlanmasına bağlı olarak göçmen tanımının ekonomik göçmen, mülteci, uygun göçmen ve sığınmacı gibi isimlerle kullanıldığı görülmektedir. Göçmen kavramı, ülke tarafından bir göçmenin zulmünün genel tanımının karmaşıklaşmasına neden olan faktörlerden biridir. Bu genellikle göçmenlerin bazılarının "yabancı, diğer" konumuna sahip olmasına neden olurken, diğerleri ise onları "arzu edilen nesneler" haline getirmektedir. Yücedağ'a göre göçmen kelimesi, "ülkesini terk ederek başka bir ülkeye yerleşmek üzere başka bir ülkeye yerleşen kişi, aile veya topluluk" olarak tanımlanmıştır. (Yücedağ, 2019: 15). Göçmen kavramının "kişisel rahatlık" amacıyla ve dışarıdan bir zorlama olmaksızın kişinin özgür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsamaktadır. Bu nedenle söz konusu kavramın, maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmenin yanı sıra kendileri veya ailelerinin gelecekte beklentilerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsadığı ifade edilmektedir (Yücedağ, 2019: 15-16).

2.2. Göç Türlerinin Sınıflandırılması

Göç olgusu ekonomik, siyasal, doğal afetler, hukuksal, askeri, işsizlik, eğitim gibi farklı sebeplerle ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle göç ve göç kavramına yönelik olarak ortak bir görüş bulunmamaktadır. Göç kavramının tanımının ve türlerinin belli bir sınıflandırmanın içinde dahil edilmesinin doğru olmayacağı düşünülmektedir. Çünkü aşağıdaki kriterler çerçevesinde ifade edilen göçün türlerinin yanı sıra göç literatüründe beyin göçü, mevsimlik göç, zincirleme göç, yasal ve yasadışı göçler, gizli göç, ikincil göç gibi göç türleri de yer almaktadır (Dost, 2014: 34).

2.2.1. Bireysel ve Toplu Göç

Form açısından bakıldığında iki tür göç olgusu ele alınmaktadır. Bunlar: Bireysel Göç ve Toplu Göç'tür. "Bireysel Göç: Bireyin kendi özerk kararıyla göç etmesine denir. Kişilerin kendi becerisi ve birikimleriyle yapmış oldukları göç türüdür" (Ağır ve Sezik, 2015: 98). Konuya açıklık getirmek gerekirse bireysel göç, insanların kendi ülkelerinden aileleriyle beraber yahut bireysel olarak başka ülkelere gitmesi olarak tanımlayabiliriz. Toplu Göç ise grup halinde gerçekleşen göçler olarak adlandırılmaktadır. Bir diğer adı kitlesel göç olan toplu göç; büyük nüfus gruplarının, çeşitli sebeplerle bir yerleşim yerinden veya bölgeden başka bir bölgeye, ülkeye toplu olarak kitleler halinde göç etmesi durumudur (Çağlar, 2018: 27-49).

2.2.2. Zorunlu Göç ve Gönüllü Göç ya da Serbest Göç

İrade açısından göç ikiye ayrılmaktadır. Bunlar: Zorunlu Göç ve Gönüllü Göç ya da Serbest Göç'tür. Zorunlu göçlerde göçün nedeni olan zorlayıcı bir unsur bulunmaktadır. Zorlayıcı unsurlara örnek olarak geçim sıkıntısı, savaş, doğal afetler, kimyasal ve nükleer tehditler verilebilir (Çağlar, 2018: 27-49).

Dünyanın her yerinde insanlar siyasi tercihler, baskılar, doğal ve insan kaynaklı afetler nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalmaktadırlar. "II. Dünya Savaşı, Kolonileşme savaşları, soğuk savaş dönemi politik baskılar, Balkanlarda ve Afrika'da iç savaşlar, soğuk savaşın ardından Afganistan'ın işgali, Terör Savaşı adı altında Irak'ın işgali, Kuzey Kore'nin ve Orta Doğu'nun uluslararası terörizmin destekçisi olarak görülmesi, Suriye'de iç savaş ve çok devletli müdahale, Kuzey Afrika ülkelerinde ve Arap Ülkelerinde Arap Baharı adı altındaki dış müdahaleler ve kaos zorunlu göçü artırmaktadır" (Barışık, 2020: 12-13). Ayrıca gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki otoriter yönetimler, insan hakları ihlalleri, tsunamiler ve iklim değişikliği zorunlu göçün artmasının nedenleri arasında yer almaktadır. Bu vakalardan biri de en önemlisi mültecilerin geldikleri ülkelerde toplum tarafından kabul edilmeme, ayrımcılığa maruz kalmaları siyasi baskılar ikinci defa göçü zorunlu kılmaktadır, bu uluslararası göç, sınırı geçen ve mülteci olan insanlara ek olarak daha fazla insan yerleştikleri ikametgahlarını ve evini terk ettikçe zorunlu göç dünya çapında büyüyen bir sorun olacaktır.

Serbest (free) göç ise "Yukarıdaki göç tiplerinin serbest göçten farkı, temel bir belirleyenin varlığıdır. Oysaki serbest göç tipinde kişiler, topluluklar ve toplumlar üzerine uygulanan herhangi bir zorlayıcı durum ve itici bir güç yoktur. Petersen'in

tipleştirdiği serbest göçte, göçmen kesin ve kararlı bir şekilde kendi göç kararını vermekte ve buna göre hareket etmektedir. Bu göç tipi büyük kitlesel göçleri değil, bireysel tercihlerle ilerleyen kişisel göçleri tanımlamaktadır” (Çağlayan, 2006: 76). Yukarıdaki göç türleri ile serbest göç arasındaki fark, temel bir belirleyici faktörün varlığıdır. Serbest göçte bireylere, toplumlara ve topluluklara hiçbir zorlayıcı güç veya teşvik uygulanmaz. “Petersen’in” örneği olan serbest göçte, göçmen kesin ve kararlı bir göç kararı verir ve buna göre hareket eder. Bu göç türü, toplu göçlere değil, bireysel tercihlere göre bireysel göçleri tanımlar. Bir diğer ifadeyle gönüllü göçte herhangi bir şekilde zorlayıcı unsur bulunmamaktadır. Bu tarz göçlerde insanlar kendi hür iradeleriyle göç etmektedir. Ayrıca insanların içinde bulunduğu standartları yükseltme isteği, daha iyi eğitim alma, sağlık alışveriş gibi sosyal hizmetlerden daha iyi yararlanma, kariyer yapma, daha yüksek ücretli bir iş bulma, kişisel özgürlük ve inançları daha iyi yaşama, arkadaş, aile, akraba ve aynı kültürdeki insanlarla birlikte olma istekleri nedeniyle göç etme durumudur. (<https://goc-cesitleri.nedir.org/#1-gonullu-goc> [Erişim Tarihi: 15.02.2022]).

2.2.3. Kesin ve Geri Dönüş Göç

Zaman açısından, Kesin göç ve Geri dönüş göçü olmak üzere ikiye ayrılır. Kesin göç, insanların yaşadıkları yerden bir başka yere, temelli yerleşmek üzere gitmelerine denilmektedir (Terzi, 2012: 163-184). Başka ifadeyle, Akkaya’ya göre Göç edilen yerde kalma amacıyla yapılan göç, kalıcı veya kesin göç olarak tanımlanmaktadır (Akkaya, 2019: 8).

Temel direği birey olmakla birlikte, göç olgusu sadece toplumsal bir olgu olmayıp, toplumsal sonuçları olan fiziksel bir hareketliliklerdir. Bireyleri veya grupları göçe sevk eden sebepler (gönüllü veya zorunlu) olduğu için her göçün kendine has sonuçları vardır. Unutulmamalıdır ki, yaptığımız araştırmadaki şekliyle göç terimi, insanların gönüllü olarak göç ettikleri ve ikamet yerlerini değiştirmek istedikleri durumları kapsamaktadır. Özcan, göç teorisi olarak adlandırılan makalesinde, “genel olarak kalıcı veya ikamet değişikliği” olarak tanımlamıştır. Bu tanımında Özcan, ister gönüllü ister gönülsüz olsun, hareketin kapsamını iç veya dış göçle sınırlamaz. Konuya açıklık getirirken temelli göçü şu şekilde tanımlamıştır: İkamet ettikleri yeri terk eden ve sonsuza kadar yaşayacakları başka bir yere giden insanlar bu olgunun aslında yer ve zaman kavramlarını içerdiğinden hareketle her birinde yaşanan sorunları göç,

ikamet/yaşam yeri, zaman ve işyeri kavramlarını dikkate alarak araştırmıştır (Özcan, 2017: 155-156).

Geri dönüş göç ise göçün bu türünde insanlar yerleştikleri ülkeden göç etmeden önce yaşadıkları ülkeye geri dönme niyeti söz konusudur. Bu tarz niyetle yapılan göçler geri dönüş göçü olarak adlandırılmaktadır. Başka bir deyişle geri dönüş göç belirli bir süre için bir ülkeye veya bir bölgeye gitme ve bir süre sonra geri dönme olayıdır (Barışık, 2020: 16). Konuya açıklık getirmek gerekirse savaş veya ekonomik nedenlerden dolayı ülkesini terk eden toplum veya bireyi ülkesinde savaş bitmesi halinde veya ülke ekonomik refaha kavuşması durumunda ana vatanlarına geri dönmeleri halinde geri dönüş göç olgusu gerçekleşmiş olmaktadır.

2.3. Sığınmacı

Sığınma talep eden kişiler, 1951 tarihli Cenevre sözleşmesinde ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmelerinde belirtilen nedenlerle koruma isteyen fakat yetkili bir makam tarafından mültecilik statüsüne uygunluğu henüz tespit edilmemiş kişiler olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2014: 1687). Fakat sığınmacı kavramı, Uluslararası Göç Örgütü tarafından daha açık ve anlaşılır şekilde tanımlanmıştır. Bu çerçevede sığınmacı; zulüm veya ciddi zarardan korumak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişidir (Uluslararası Göç Hukuku, 2004: 74). Yapılan tanımlar çerçevesinde sığınmacının belli başlı özellikleri aşağıdaki gibidir:

- Sığınmacılar, ülkelerini zorlayıcı nedenlerden ötürü terk etmek zorunda kalmaktadırlar.
- Genel itibariyle sığınmacıların ülkelerini terk etmesinin nedeni ölüm tehlikesi ya da tutuklanma olasılığı olmaktadır.
- Kendi ülkelerinde güvenli ve normal bir şekilde hayatlarına devam etme olanakları söz konusu olmamaktadır.
- Ülkeden ayrılma kararı genel itibariyle aniden verilmektedir. Özellikle ülkeden ayrılmaya dönük olarak verilen karar ile ülkeden ayrılma arasında kısa bir süre mevcut bulunmaktadır.
- Ülkeyi terk etmelerin birtakım tehlikeleri de bünyesinde barındırmaktadır ve gitmek istedikleri ülkeye ulaşabilmek adına illegal yollarla farklı ülke sınırlarını aşmak zorundadırlar.

- Sığınmacılar genel itibariyle sığınma başvurusu yaptıkları yeni ülkenin diline ve kültürüne yabancıdır.
- Yeni bir hayata başlamak için yabancı ülkede maddi yetersizliklerle karşı karşıya kalmaktadır.
- Sığınmacılar mali açıdan devlet yardımına bağımlıdır ve ekonomik bağımsızlıkları yoktur.

2.4. Mülteci

Sığınma başvurusu kabul edilen kişi, mülteci konumuna geçmektedir. Yılmaz (2004)'e göre, “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; veya bir tabiiyeti olmayıp bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs” mülteci olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2014: 1685-1704).

Afrika Birliği Örgütü tarafından ise mülteci; “vatandaşı olduğu ülkenin ya da kendi ülkesinin bir bölümüne yahut bütününe saldırı, işgal, yabancı egemenliği ve kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylardan ötürü ülkesini terk etmek zorunda olan kişiler” olarak tanımlanmıştır (Uluslararası Göç Hukuku, 2004: 65). Ayrıca, 1984 Cartagena Bildirisinde benzer şekilde mültecilerin tanımı yapılmıştır. Bu bildiriye göre mülteci; “yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakkı ihlalleri ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri veya özgürlükleri tehdit altında olduğu için ülkesinden kaçan kişiler” şeklinde ifade edilmektedir (Uluslararası Göç Hukuku, 2004: 65). Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, İltica Yasasının temel taşı özelliğini taşımaktadır. Lizbon Sözleşmesi'nin 2009 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte, 7 Aralık 2000 tarihli Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın 18. Maddesi, "sığınma talep etme Hakkı"nı belirtmektedir. Avrupa Birliği Hukuku, 1967 anlaşmasının Avrupa Birliği'ne sığınma hakkı tanınmasını garanti etmiştir (Servantie, 2017: 37). Mülteci kavramına ilişkin olarak tek ve ortak bir tanımın olmadığı ilgili alan yazınına ve yasal tanımlara bakıldığında görülecektir. Her ülke kendi siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik durumuna göre mülteci tanımını yapmış ve bunun yanında coğrafi kısıtlamalara göre sığınmacılara mülteci statüsü vermiştir.

2.4.1. İkincil Koruma

“Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 New York Protokolü ile de 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne ilişkin bazı hak ve yükümlülükler yönünden zaman ve mekan açısından değişiklikler yapılarak mültecilere ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde ırk, din, tabiiyet, belli bir toplumsal gruba mensubiyet veya siyasi görüş sebebiyle oluşan haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu kriterini karşılayamayan ancak iltica kurumundan yararlanması gereken kişiler için ise zamanla geliştirilen uluslararası koruma sistemi ikincil koruma olarak ortaya çıkmıştır. Bu şekilde zorla yerlerinden edilen kişiler için ülkelerinde koruma olanağı olmaması durumunda, uluslararası koruma sistemi devreye sokulmuştur (Menekşe, 2018: 192-193).

İkincil koruma statüsü, 6458 sayılı Yabancı Uyruklular ve Uluslararası Koruma Kanununun 63. Maddesinde düzenlenmiştir. Bu madde uyarınca sığınma yahut şartlı sığınma hakkı olmayan yabancıların belli şartlar altında ikincil koruma statüsünden yararlanacağı ifade edilmiştir. Buna göre eğer kişi; vatandaşı olduğu ülkeye ya da milliyetinin ait olduğu ülkeye iade edilirse;

- Ölüm yahu idam cezasına çarptırılacaksa,
- İşkenceye, cezaya veya insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulacaksa,
- Uluslararası veya ulusal silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet nedeniyle ciddi kişisel tehditlerle karşı karşıya kalacaksa,

Menşe veya ikamet ettiği ülkenin korumasından yararlanamayan veya tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı veya vatansız kişiye, statü belirleme sürecinin ardından ikincil koruma statüsü verilmektedir (<https://gocdunyasi.com/ikincil-koruma-statusu-nedir/> [Erişim Tarihi: 12.01.2022]). Türkiye’de Göç İdaresi tarafından ikincil koruma statüsünde olan yabancılara çalışma izni yerine de geçen bir kimlik belgesi düzenlenip verilmektedir ([Çalışma İzni \(goc.gov.tr\)](https://goc.gov.tr) [Erişim Tarihi: 12.01.2022]).

2.4.2. Şartlı Mülteci

Gerek Avrupa gerekse de dışındaki ülkelerden gelen sığınmacıların statülerini belirlemek için şartlı mülteci kavramı kullanılmaktadır. Türkiye, Cenevre Sözleşmesini imzalarken coğrafi açıdan çekincelerini ortaya koymuştur. Dolayısıyla,

Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilmektedir. Öte yandan ilgili kanunda üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verileceği kararlaştırılmıştır (Yıldız, 2017: 10).

2.5. Türkiye’deki Sığınmacı ve Mültecilerin İstatistikleri

2.5.1. Statüsüne göre Sığınmacı ve Mültecilerin Sayıları

UNHCR 2020 Türkiye İstatistikleri verilerine göre geçici kuruma altına alınan kişilerin sayısı 3,65 milyon olurken, Uluslararası Koruma Başvuru sahiplerinin sayısı ise 330.000 kişi olmuştur.

Tablo 2.1: Geçici Koruma Statüsüne Göre Sığınmacı ve Mülteci Sayıları

Geçici Koruma	
Ülkeler	Kişi
Suriye	3.574.800
Irak	1.000
Iran	980

Kaynak: UNHCR 2021 İstatistik Raporu (<https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2021/04/webtr-1.jpg>) [Erişim Tarihi: 12.02.2022]).

Tablo 2.2: Uluslararası Koruma Statüsüne Göre Sığınmacı ve Mülteci Sayıları

Uluslararası Koruma	
Ülkeler	Kişi
Irak	173.250
Afganistan	116.400
İran	27.000

Kaynak: UNHCR 2021 İstatistik Raporu (<https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2021/04/webtr-1.jpg>) [Erişim Tarihi: 12.02.2022]).

Ülkeler bağlamında bu sayıya bakılacak olunursa; geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısının 3.574.800, Iraklıların sayısının 1.000 kişi, İranlı'ların sayısının ise 980 kişi olduğu görülecektir. Tablo 2.3: Uluslararası koruma statüsüne göre sığınmacı ve mülteci sayıları Irak birinci sırada 173.250 kişi olurken, Afganistan 116.400 kişi ile uluslararası koruma başvuru kabul olan ikinci ülke olmuştur, daha sonra 27.000 kişi ile İran takip etmiştir, uluslararası koruma statüsünde olan diğer ülkelerin sayısı ise 13.350 kişi olarak kayıtlara geçmiştir. (<https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2021/04/webtr-1.jpg> [Erişim Tarihi: 12.02.2022]).

Göçmenlik kavramında yabancı kelimesine açıklık getirmekte fayda görülmektedir. Çünkü bu kavram içerisinde en çok kullanılan kelimelerden birisi de yabancı kelimesidir. Bu bağlamda yabancı; “belirli bir devlet açısından o devletin uyruğunda olmayan kişi, vatandaşı olmayan kişi veya başka bir devlete ait olan ya da sadakat borcu altına olan kişi” olarak tanımlanmıştır (Uluslararası Göç Hukuku, 2004: 97).

Suriye'den Türkiye'ye gelen göç hareketleri sonrasında yabancılara dönük yasal düzenlemeler Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliği olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk etnik kökeninde olup, Türkiye'ye gelenler için 30 Kasım 1934 tarihinde İskân Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu yasa, Türkiye'ye kimlerin girebileceğini, ikamet edebileceğini ve/veya sığınma başvurusunda bulunabileceğini belirte nitelikte bir yasa olmuştur. Bu yasa, anayasanın göçmenlik alanında olması özelliğini taşımaktaydı. Ancak Suriye'deki savaş nedeniyle yabancılardan Türkiye'ye göçü, yabancılar için yasal bir karar ve düzenlemeyi gerekli kılmıştır. Bu bağlamda İçişleri Bakanlığı tarafından Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu hazırlanmıştır. Bu kanun, Türkiye'ye göç eden Suriyelileri kimlik belirsizliğinden kurtarmanın yanında ve onların temel yaşam hakkına erişimlerinin yasal dayanağını oluşturmaktadır (Fansa, 2021: 293).

Yabancı kavramı “6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 3. maddesinin (ü) bendinde tanımlanmıştır. İlgili maddeye göre yabancı; Türkiye Cumhuriyeti devletiyle vatandaşlık bağı bulunmayan kişidir (Yıldız, 2017: 6). Yabancı kavramı, buradan da anlaşılacağı üzere, bulunduğu ülkenin vatandaşı olmayan kimseler için kullanılmaktadır. Bununla beraber yabancı kavramı göçmen, mülteci, sığınmacı ve iltica gibi diğer kavramları da bünyesinde barındıran oldukça geniş bir kavramdır.

2.5.2. Düzenli Göç

Her ülkenin coğrafi ve siyasi sınırları ve bu sınırları koruyan belirli sınır politikaları vardır. Sınır politikası çerçevesinde ülkeye giriş yapmak isteyen kişilerin ön izin almaları gerekmektedir. Göçmen yabancının başka bir ülkenin sınırlarına girmeden kendi ülkesinde bulunduğu durumlarda veya devletlerarası bir anlaşma veya muafiyet tesis eden tek taraflı bir karar olması durumunda izin doğrudan girişte alınabilir. Bu izni alarak veya kapıda izin alarak bir ülkeye giriş durumu varsa ve göçmen ülkede yasaya göre yaşıyor ve suç işlemiyorsa buradaki ülkenin konumundaki göç türüne düzenli göç denir (Polat, 2020: 5).

2.5.3. Düzensiz Göç

Bugün göçmen hareketinin yaygın bir biçimi, sınırlardan gizlice yapılan göçtür. 1970'lerdeki petrol krizi sonrasında Batı Avrupa'da işgücü piyasasının kapanması ve yasal yollardan alınan izinlere getirilen kısıtlamalar, Avrupa'da iltica başvurularının sayısını artırırken, iltica çevresinde düzenlemelerin sıkılaşması, insanların yasal kanallardan uzaklaşmasına neden oldu. Bu göç hareketinin farklı özellikleri vardır. "Yasadışı göç" kavramı genellikle kaçak geçiş için kullanılsa da bazı bilim adamları bu durumun çoğunlukla çaresizlikten kaynaklandığını düşünerek "düzensiz göç" kavramını tercih etmektedirler. İçduygu'ya göre düzensiz göç, doğrudan bir suç unsurundan ziyade kayıt dışı bir unsura işaret eden bir kavramdır. Cullens, alternatif için tarafsız terminoloji eksikliğinden duyduğu memnuniyetsizliği dile getirdi ve daha az "yükü" olduğunu söylediği "düzensiz göç" terimini de kullandı. Aynı nedenle bu çalışmada "düzensiz göç" terimi kullanılmaktadır. Düzensiz göçmenler, vizeleri sona erdikten sonra transit veya nihai varış ülkelerine yasadışı yollardan giren, ayrılan veya kalanlardır. Bu terim, ikamet ettikleri ülkenin kurallarına uymayan veya gerçek dışı nedenlerle sığınma başvurusunda bulunan kişiler için kullanılır (Ün ve Paydak, 2017: 190-191).

2.5.4. Uluslararası Koruma

Günümüzde özellikle medya ve akademik çevrelerde göç ile ilgili olarak genel itibariyle düzensiz göç kavramı kullanılmaktadır. Çalışmamızın odak noktasını, vatandaş olduğu ve yaşadığı ülkenin sınırlarını yasa dışı yollarla geçip yabancı bir ülkeye giren göçmenler oluşturmaktadır. Devletin temel görevi bilindiği üzere vatandaşlarının haklarını korumak ve onların güvenliğini sağlamaktır. Eğer bir devlet

ülkesindeki vatandaşların haklarını koruyamaz ve onların güvenliğini sağlayamazsa, burada vatandaşlar için uluslararası bir koruma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, kişiye uluslararası koruma sağlamakla yükümlü devlet, kişinin sığınma talebinde bulunduğu devlet olmaktadır. Geçmişten günümüze kadar değişen ve gelişen insan hakları bağlamında uluslararası hukuki kurallarına bağlı olarak ülkelere birtakım yükümlülükler getirilmiştir. Bu yükümlülüklerden en önemlilerinden biri de uluslararası koruma sağlama görevidir. Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin olarak 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, taraf olan ülkelere bir dizi sorumluluklar yüklemiştir (Yıldız, 2017: 8).

Türkiye uluslararası anlamda hukuki sorumluluklarını revize etmek amacıyla 11 Nisan 2014 tarihinde "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu" yürürlüğe koymuştur. Bu kanun sığınma ve mültecilere ilişkin önemli düzenlemeler içermektedir. Kanuna göre Türkiye'ye Avrupa dışından Avrupa dışından gelen ve uluslararası yardım başvuruları kabul edilen kişilere üçüncü bir ülkeye yerleştirme "şartlı mülteci" olarak kabul edilene kadar "geçici koruma" sağlamaktadır. Diğer taraftan, mülteci yahut şartlı mülteci statüsünde olmayan fakat vatandaşı olduğu yahut geldiği ülkeye geri gönderilmeyen kişiler açısından ikincil koruma statüsü öngörülmüştür Mülteci ya da şartlı mülteci statüsüne girmeyen ancak vatandaşı olduğu ya da geldiği ülkeye geri gönderilemeyen kişiler bakımından başka bir koruma statüsü öngörülmüştür (<https://www.dw.com/tr/göç-ve-iltica-terimleri-sözlüğü-sık-karıştırılan-kavramlar/a-45638095> [Erişim Tarihi: 11.02.2022]).

2.5.5. Geçici koruma statüsüne sahip olanlar

Geçici koruma, toplu sığınma vakalarında acil çözümler bulmayı amaçlayan bir koruma biçimidir. Geçici korumanın amacı, ülkelerinden kaçan yabancıların güvenli bir ortama hemen erişimlerini sağlamak ve başta geri göndermeme ilkesi olmak üzere temel insan haklarını korumaktır (Çörtoğlu Koç ve Kavşat, 2015: 331).

2.6. Uluslararası göçmenler: Sayılar ve Eğilimleri

UN DESA tarafından küresel olarak uluslararası göçmen sayılarına yönelik araştırmalar yapılmakta ve tahminler üretilmektedir. Uluslararası göç kavramı Birleşmiş Milletler İstatistiksel verileri çerçevesinde "International migrants" menşe ülkesini değiştiren herhangi bir kişi olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası göç kavramı iki kategoriye ayrılmıştır. Bunlar "short term immigrants" (kısa süreliğine ülkesini

değiştirmiş olanlar) en az üç ay bir yıldan az ikamet edenler ve “long-term migrants” uzun süreli göçmenler en az bir yıl ve daha uzun süre geçirmiş olanlar olarak ifade edilmektedir. Fakat ülkelerin tamamı tarafından söz konusu tanımın uygulanmadığı görülmektedir. Ülkelerden bazıları farklı kriterler kullanmaktadırlar. Örnek verilecek olursak bazı ülkelerde farklı asgari ikamet süreleri uygulanarak uluslararası göçmenlerin kategorileri belirlenmektedir. Bu ülkeler arasındaki veri toplama metodolojileriyle birlikte tanımların ve kavramların da değişiklik gösterdiği görülmektedir(<https://www.un.org/development/desa/en/news/population/international-migrant-stock-2019.html>, [Erişim Tarihi: 16.01.2022]).

Birleşmiş Milletler 2017 Uluslararası Göç Raporu çerçevesinde, 2000 yılında 173 milyon olan uluslararası göçmen nüfusunun 2010 yılında 220 milyona yükseldiği belirtilmektedir. Bu rakamın 2017 yılına gelindiğinde 258 milyona ulaşarak dünya toplam nüfusunun %3,4'lük kısmını oluşturduğu belirtilmektedir. Uluslararası göçmen nüfusun %48'ini ise göçmen kadınlar oluşturmaktadır. Fakat söz konusu durumun bölgeler arasında farklılık gösterdiği bilinmektedir. Örnek verilecek olursa Kuzey Amerika ve Avrupa'daki göçmen kadınların oranı göçmen erkeklere kıyasla çok daha yüksektir. Ancak Afrika'da ve Batı Asya'da göçmenlerin büyük bir kısmını erkekler oluşturmaktadır (Memişoğlu ve Yiğit, 2019: 41). Geçtiğimiz 30 yılda dünya genelindeki göçmen sayısının 128 milyon arttığı bilinmektedir. 1970 yılında 84 milyon olarak kaydedilen göçmen sayısının, 1990 yılına gelindiğinde 153 milyona yükseldiği belirtilmektedir. Bu rakam son 50 yılda ise yaklaşık olarak 197 milyon artış göstermiştir (IOM, 2022: 22).

2.7. Ev Sahibi Ülkede Mülteci Hakları ve Sorumlulukları

Göç olgusu, her geçen gün yeni boyutlar kazanmaktadır. Bu sebeple, mültecilerin mültecilerin yaşadıkları ülkede, hak ve sorumluluklarının farkında olmaları gerekmektedir. Mültecilere tanınan haklar ve onların bu haklarının farkında olmasının sağlanması, haklarını savunmalarını mümkün kılmaktadır. Öte yandan onların sorumluluklarının bilincinde olmaları ve ülke yasalarına aşina olmaları, doğru davranış yapmalarını mümkün kılmakta ve onların yasadışı eylemlerin uzağında kalmalarına katkı sağlamaktadır. Bu durum ise ev sahibi ülkede yabancılara karşı memnuniyetsizliği minimum seviyeye çekmektedir. Çok eski dönemlerden itibaren göç sorunu toplumlarda var olmuş ve her dönemde toplumlar sosyal ve politik açıdan kendi inanç ve kültürlerine göre bu soruna çözüm aramışlardır. Dolayısıyla, 1951

Cenevre Sözleşmesi ve 1976 Protokolü, 1951'de Cenevre'deki BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen mülteci haklarının ana kaynağı olarak kabul edilebilmektedir (UNHCR, 1951: 16-48).

Mülteci ve ev sahibi ülke ile ilgili aklımıza ilk gelen soru, mülteciliğin belirli durumlarda bireyler için kullanılan bir hak olup olmadığı, bu statünün onları koruyup korumadığı ve iltica talebinde bulunan devlet için korumanın bir görev olup olmadığıdır. Bu soruya cevap olarak 1951 Cenevre Sözleşmesi verilebilir. Sözleşmeye göre belli şartlarda göçmenlere ilişkin tehlike nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda olmaları, onlara uluslararası hukuka göre bir koruma sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Öte yandan sözleşme uyarınca göç eden yabancıların taraf ülkelerden sığınma talep hakkı mevcuttur. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 31. Maddesi, ev sahibi ülkeye yasadışı yollarla giren ve yaşayan sığınmacıların kalmalarını öngörmüştür. Buna göre:

Sığınmacılar, vatandaşı oldukları ülkede can güvenliklerinin olmamasından ya da özgürlüklerinin tehlike altında olmasından ötürü izinsiz olarak yaşatışı yollarla sözleşmeye taraf olan ülke sınırlarına girerlerse, söz konusu ülkeler bu kişileri cezalandıramaz. Fakat sığınmacıların ilgili makamlara en kısa sürede, yasadışı giriş yapmalarından dolayı ikna edici sebepler sunmaları gerekmektedir.

Taraf ülkeler, sığınmacılara sözleşmede belirtilenler haricinde kısıtlamalar koymayacaktır. Bu kısıtlamalar ev sahibi ülkede sığınmacıların statüsü belirlenene veya üçüncü ülkeye çıkışı izini verilmedikçe geçerli olacaktır.

Sözleşme'nin 33. maddesi mültecilerin sınır dışı edilmesini veya eski yaşadığı ülkeye gönderilmesini de yasaklamaktadır. Bu maddeye göre "hiçbir taraf ülke, bir sığınmacıyı ırk, din, milliyet, sosyal baskı ve siyasi düşüncelerinden dolayı, yaşam veya özgürlüğünü tehdidi altında bir ülkeye sınır dışı etmeyecek veya vatandaşı olduğu ülkeye geri gönderilmeyecektir". Ayrıca, 3, 4, 7, 18 ve 19, 20, 22 ve 26. maddelerde ayrımcı davranışlarda bulunmama, dini özgürlüğü, ücretle istihdam, sosyal kotalar, eğitim vb. gibi temel hakları sığınmacılara sağlaması için aşağıdaki gibi bazı düzenlemeler getirmiştir.

- Üçüncü madde uyarınca taraf devletler, bu sözleşmenin hükümlerini mültecilere ırk ya da mezhepsel açıdan bir ayırım gözetmeden uygulayacaktır.
- Dördüncü madde sığınmacılara din ve inanç özgürlüğü garantisini sunmaktadır. Buna göre; taraf ülkeler, sığınmacıların dini-mezhebi inanç özgürlüğü ile ilişkin kendi vatandaşlarına davrandıkları ölçüde, sığınmacılara da hak tanıyacaklarını kabul etmiştir.

- Madde 7, 18 ve 19 sığınmacılara ücretli istihdam hakkı tanımıştır. Buna göre taraf ülkeler, ev sahibi ülkenin koruması altındaki veya kendi ülkelerinde düzenli bir yaşam süren yabancılar için ellerinden gelenin en iyisini yapacaktır. Madde 18 ve 19 ayrıca bu kişiler için endüstriyel, ticari, tarımsal ve diğer her türlü bilimsel faaliyetlerde istihdam yolunu açmıştır.
- Madde 20'ye göre eğer sözleşmeye taraf olan ev sahibi ülkede kota sistemi mevcutsa ve kıt ürünler halk arasında dağıtılacaksa, mülteciler de ev sahibi ülke vatandaşları gibi bu haktan yararlanacaktır.
- Madde 26, Serbest dolaşım; taraf devletin her biri, yasal olarak kendi bölgelerinde ikamet izni veren sığınmacılara ikamet yerlerini seçme ve bu devletin topraklarında serbestçe hareket etme hakkı tanıyacaktır.
- Madde 22, eğitim ve öğretimde eşitliği öngörmektedir. Buna göre taraf devletler eğitim- öğretim konusunda mültecilere vatandaş muamelesi yapacaktır.
- Yukarıda açıklandığı üzere sözleşmeye taraf olan ev sahibi ülkelerin nasıl ki mültecilere karşı sorumlulukları varsa, mültecilerin de özellikle sosyal güvenlikle alakalı olarak ev sahibi devlet tarafından belirlenen kurallara uyma görevi bulunmaktadır. Bu yükümlülüklerden bazılarına göz atılacak olursa:
- 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 2. Maddesi gereği, her mülteci yaşadığı ülkenin yasa ve yönetmeliklerine uymak ve kamu düzenini korumak için adımlar atmakla yükümlüdür.
- Sözleşmenin 26. Maddesi gereği, bir mülteci, yaşadığı ülke vatandaşları gibi ülke içi seyahatle ilgili olarak aynı kurallara uymak zorundadır.
- Öte yandan 32. Maddeye göre mülteciler, ev sahibi ülkenin kamu düzenine ve ulusal güvenliğine saygı göstermekle yükümlüdür. İhlal edildiği takdirde ev sahibi ülke yönetimi tarafından sınır dışı edilebilmektedir (UNHCR, 1951: 16-48).

2.8. Mülteci ve Sığınmacıların İş Yapmalarına İlişkin Literatür

Bu araştırma verileriyle beraber genel itibariyle geçici koruma kapsamında olan sığınmacı ve mültecilerin işgücü piyasasına uyumu konusunda ortaya çıkan fırsat ve engelleri daha iyi anlamayı sağlayacak bilgileri içermektedir. Çalışmada ilk olarak geçici koruma altındaki nüfusun demografik özelliklerine, eğitim düzeyine ve

sığınmacıların kendi işlerini yapma ve uluslararası ticaret yapma potansiyellerine ilişkin bulgulara dikkat çekilecektir. Bu maksatla girişimci mültecilerle görüşmeler yapılmıştır. Burada amaç mültecilerin işgücü piyasalarına atılmalarında önemli ihtiyaçlarının belirlenmesi, kendi işlerini yaparken karşı karşıya kaldıkları zorlukların saptanması ve onları bekleyen fırsatların bilincinde olmalarını sağlamaktır.

2.9.Türkiye’de Uluslararası Koruma Başvuru ve Statü Sahibi Mülteci ve Sığınmacıların Çalışma Koşulları

Mülteci ya da ikinci koruma statüsü sahibi yabancılar çalışacağı iş ve mesleklere ilişkin diğer mevzuatta yer alan hükümler saklı kalmak kaydıyla statü alınmalarından itibaren bağımlı veya bağımsız olarak çalışabilmektedir. Mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibine Göç İdaresi tarafından verilen kimlik belgesi, çalışma izni yerine geçmekte ve bu durum kimlik belgesine yazılmaktadır. Ayrıca geçici koruma sağlanan yabancılar, geçici kimlik belgesinin düzenlendiği tarihten altı ay sonra çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti almak için başvurabilmektedirler (<https://www.goc.gov.tr/calisma-izni-sss>, [Erişim Tarihi: 09.01.2022]). Diğer yandan mülteci veya ikincil koruma statüsünde olanlar, kendilerine ait iş yerlerini Türk vatandaşlarında olduğu gibi resmi kurumlara kaydettirebilmektedir. Kendi iş yerini açmak isteyenler çalışma iznine bireysel olarak başvurmak zorundadır. Uluslararası koruma başvuru sahipleri ve şartlı mülteciler ise Bakanlık internet sitesinde ilan edilen değerlendirme ölçütlerini karşılamak ve çalışma izni almak koşuluyla kendi iş yerlerini kurabilmektedir (<https://www.csgb.gov.tr/uigm/sikca-sorulan-sorular>, [Erişim Tarihi: 09.01.2022]). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’ndeki istatistiki verilere göre 2018 yılında Türkiye’ye uluslararası koruma başvurusu yapan yabancıların sayısı 114.537 kişi olurken bu sayı 2019 yılında 56.417 kişi olmuştur. 2021 yılında ise bu sayı 29.256 kişiye düştüğünü resmi verilere göre görmekteyiz. 2019 yılında en çok başvuru yapanlar Afganistan vatandaşları olmuştur. Bu sayının 35.042 kadarlık kısmı Afganlardan oluşmaktadır (<https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>, [Erişim Tarihi: 09.01.2022]). Bu vatandaşların insan onuruna yaraşır şekilde çalışma hakkına sahip olmaları önem arz etmektedir. Türkiye, taraf bir ülke olarak 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni coğrafi çekincesiyle beraber imzalamıştır. Bu nedenle Türkiye, Avrupa üzerinden gelen göçmenleri mülteci olarak kabul ederken, diğer bütün sığınma için başvuruda bulunanları şartlı mülteci ya da statü sahibi olarak tanımlamıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 26 Nisan 2016 tarihinde 29695 sayılı Resmi

Gazete 'de tarafından hazırlanarak 26 Nisan 2016 tarih ve 29695 sayılı Resmî Gazete 'de Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi kişilerin çalışmalarına ilişkin yönetmeliği yayınlamıştır. Bu yönetmelik uyarınca birtakım maddeler aşağıda açıklanmıştır:

- Madde 5; “başvuru sahibi ve şartlı mülteci statüsü sahibi kişiler çalışmaya başlamadan önce çalışma izni almakla yükümlüdür. Bu kişilerden başvurusu uygun görülenlere çalışma izni Bakanlık tarafından verilir.” Buna göre uluslararası koruma başvuru sahibi ve statü sahibi kişiler çalışma izni almadan çalışamayacaktır.
- Madde 6- (2); “geçerli kimlik belgesi olmadıkça, başvuru sahibi veya şartlı mülteci statüsü sahibi kişinin geçerli çalışma izninin olması, farklı bir işveren yanında veya bağımsız olarak çalışma izni başvurusu yapma hakkı vermez”.
- Madde 6- (3); “çalışma izni başvurusu, uluslararası koruma başvurusu tarihinden altı ay sonra yapılabilir”.
- Madde 6- (4); “belirli bir ilde ikamet etme yükümlülüğü getirilen başvuru sahibi ve şartlı mültecinin, bu il sınırları dışında çalışma izni almak için yaptığı başvurular, İçişleri Bakanlığı’nın görüşü alınarak sonuçlandırılır” (Resmî Gazete, (2016). 16.04.2016, EBSO: 29695).
- Öte yandan, Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi kişiler, bazı sektörlerde çalışma iznine tabi olmadan da çalışmaları mümkündür. Çalışma izni muafiyetinin kendine has bazı koşulları da mevcuttur.
- İlgili yönetmeliğin dokuzuncu maddesine göre çalışma izni muafiyeti kapsamında olanlar; mevsimlik tarım ya da hayvancılık işlerinde çalışacak başvuru sahibi ve şartlı mülteci statüsü sahibi yabancılardır. Çalışma iznine ilişkin muafiyet başvuruları, uluslararası koruma sağlanan ildeki Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğüne yapılmaktadır.
- Yine dokuzuncu maddenin ikinci bendine göre mevsimlik tarım yahut hayvancılık işlerinde çalışacak başvuru sahibi ve şartlı mülteci statüsü sahibi yabancılarla alakalı olarak il ve kota sınırlaması getirilebilmektedir (Resmî Gazete, (2016). 16.04.2016, EBSO: 29695).

Mevsimlik tarım yahut hayvancılık işlerinde çalışacak uluslararası koruma başvuru sahibi ve mülteci statüsü sahibi kişilere ilişkin olarak çalışma izni

muafiyetinin yanında yüzde 10 kota sınırlaması getirilmiştir (Yıldız, 2017: 23). Buradan da anlaşılacağı üzere, yurt dışından gelen yabancılar ile uluslararası koruma başvurusunda bulunan bütün sığınmacı ve şartlı mültecilere Türkiye’de çalışma hakkı tanınmıştır. Onların çalışmasına hukuki açıdan herhangi bir engel mevcut değildir.

2.10. Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Türkiye’ye Yerleşimi

Suriye’de 2011 yılının Mart ayında başlayan iç savaşla beraber en fazla göç hareketinde bulunulan yer Türkiye olmuştur. Bu hareketlilik hala devam etmektedir. Türkiye, bu hareketlilikte gelen göçmenlere geçici koruma adı altında ev sahipliği yapmaktadır. 2012 ve sonrasında Suriye’de insan hakları ihlallerinde yaşanan hızlı artış, insani yardım ihtiyacını önemli ölçüde artırmıştır. Suriye ile tarihi, kültürel ve komşuluk ilişkileri güçlü olan Türkiye Cumhuriyeti, iç karışıklığın başlangıcından bu yana etkilenen Suriye vatandaşlarına karşı "açık kapı" politikası izlemiştir. Türkiye’nin karşılaştığı kitlesel akınlar karşısında aldığı tedbir ve önlemler dikkate alınarak, kendi gerçeklerine uygun bir çalışma yürütülmüştür. Bu çalışma süreci sonunda 30/03/2012 tarihinde “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatanlı Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge” İçişleri Bakanlığı tarafından yürürlüğe konulmuştur (<https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma> Erişim Tarihi: 09.01.2022]).

2.10.1. Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Türkiye’deki Sayısı

Türkiye’de kayıt altına alınmış geçici koruma statüsü kapsamında olan Suriyeli sayısı 23.06.2022 tarihi itibarıyla 3 milyon 684 bin 488 kişi olduğu bilinmektedir. Mülteci Derneği verilerine göre 23 Haziran 2022 tarihine kadar şehirlerde yaşayan Suriyeli sayısı 3 milyon 635 bin 139 kişidir. Şehirlerde yaşayan Suriyelilerin sayısı geçen aya göre 78.162 azaldı. Suriyelilerin %98,7’si şehirlerde yaşamlarını sürdürmektedir. Yogun olarak yaşadıkları şehirler ise, İstanbul, Ankara, Antalya, Aydın, Bursa, Çanakkale, Düzce, Edirne, Hatay, İzmir, Kırklareli, Kocaeli, Muğla, Sakarya, Takirdağ ve Yalva ile yabancıların yaşadığı diğer illerde 1.169 mahallede başvurula kapatılmıştır. Hertürlü statüden tüm yabancılar bu yerlere başvurulara açık olmamakla beraber hiçbir yabancı uyruklu kabul edilmemektedir (<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> [Erişim Tarihi: 25.06.2022]).

Suriyelilerin en yoğun yaşadığı şehirlerin başında İstanbul gelmektedir, en çok Suriyeli nüfusu barındıran İstanbul'da 546.588 kişi yaşamını sürdürmektedir. Sırada 463 bin 968 kişi ile Gaziantep ve 406 bin 443 kişi ile Hatay yer almaktadır. Kilis şehri, yerel nüfusun %38,5'i ile en büyük Suriyeli nüfusa sahiptir. Kilis'te 145.826 Türk vatandaşı ve 91.280 Suriyelilerin kayıdı bulunmaktadır. Ayrıca Hatay, %19,5 ile Kilis'ten sonra Suriyelilerin yaşamını edame ettirdiği en kalabalık ikinci şehir olmuştur (<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%20kay%C4%B1t%20alt%C4%B1na%20al%C4%B1nm%C4%B1%C5%9F,684%20bin%20488%20ki%C5%9Fi%20oldu> [Erişim Tarihi: 25.06.2022]).

Suriyelilerin %70,9'u kadın ve çocuk oluşturmaktadır, Göç İdaresi Başkanlığı'nın yayınladığı yaş tablosuna göre Suriyeli erkekler, tüm Suriyelilerin yüzde 53,8'ini oluşturuyor. Suriyeli kadınların oranı yüzde 46,2. Suriyeli erkeklerin sayısı Suriyeli kadınlardan 286.187 daha fazladır. Erkek ve kadın sayısı arasındaki en büyük fark 19-24 yaş grubunda 67.302 kişidir. Yaş aralığı arttıkça bu fark azalmaktadır. 55 yaş üstü kadınların sayısının erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir. Suriye'nin genç nüfusunun oranı 744 bin 161 kişi ise genç nüfus olarak tanımlanan 15-24 yaş aralığında. Suriyeli genç nüfusun tüm Suriyelilere oranı %19,8, 10 yaş altı Suriyeli sayısı ise bir milyon 77 bin 268 (%28,7). Suriyelilerin yaş ortalaması Yaş tablosuna göre kayıtlı Suriyelilerin yaş ortalaması 22,3 olarak belirtilmiştir. (<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> [Erişim Tarihi: 25.06.2022]).

2.10.2. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İş Gücündeki Durumu

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın verilerine göre Türkiye'de çalışma izni verilen kişi sayısı 34.573 kişidir. INGEV ve Ipsos | Pazarlama ve Kamuoyu Araştırmaları Global Uzmanı, iş birliğiyle 2017 yılında gerçekleştirilen "Mülteci Hayatlar Monitörü" araştırmasının sonuçlarına göre Türkiye'de yaklaşık 650 bin Suriyelinin çalışma hayatına aktif olarak katıldığı tahmin edilmektedir. Görüldüğü üzere aktif çalışan sayısı ile çalışma izni olanların sayısı arasında büyük bir farklılık söz konusudur. Bu durum, ülkede yaşayan geçici koruma altında olan Suriyelilerin büyük çoğunluğunun kayıt dışı çalıştırıldığını gözler önüne sermektedir. Türkiye'de geçici olarak desteklenen Suriyeli işgücünün katılımının önünde açık ve görünmez engeller bulunmaktadır. Bu engellerden bazıları tamamen algısal ve gerçeklikle örtüşmezken bazıları ise gerçeklikle birebir örtüşmektedir. Söz konusu engeller bilgi

eksikliğinin giderilmesiyle, geçici işverenlerin ve Suriyelilerin yanlış anlamalarının düzeltilmesiyle aşılabılır niteliktedir. Bu engeller sektöre ve illere göre farklılık göstermektedir. Daha önce Suriyelileri işe almayı düşünmeyen ve bu konuda pratik bir adım atmamış olan işverenler, engellerle ilgili tahmin yürüterek genel fikirlerini paylaşmaktadırlar. (Suriyeli işçi istihdam etmenin zor, maliyetinin yüksek ve bürokraside sorunlar yaşayabileceklerini düşünmektedirler). Suriyeli işçi istihdam etmiş işverenler tecrübelerine dayanarak, geçici olarak desteklenen Suriyelilerin Türkiye işgücü piyasasına katılımının önündeki yasal ve sosyal engellerden bahsetmişlerdir. Çalışma kapsamında görüşülen işverenlerin tamamına yakını Türkiye’de işsizliğin yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. İşe alım sırasında karşılaşılan en büyük sorunlar ise onların eğitim düzeylerinin düşük olması, mesleki bilgi ve becerilerinin eksik olması, konuşulan dile hakim olunmaması, kültürel yapılarının farklı olması ve Türk çalışma kültürüne ayak uyduramamasıdır. Suriyelilerin çalışma hayatında karşılaştığı engeller açıklanacak olunursa;

- **Hukuki Engeller**

Suriyeli Geçici Koruma Kimlik Belgesi’nin olmaması, T.C. ’de kaydının olmaması, Suriyeli Geçici Koruma Kimlik Belgesi’nin alındığı il ile çalışmak istenilen ilin farklı olması,

- **Çalışma İzni ile İlgili Engeller**

Adayın çalışma izni alma süresinin uzunluğu, çalışma iznini almanın şartları, çalışma izninin geçerlilik süresinin kısıtlılığı, çalışma izninin uzatılamaması, yanlış kayıt altına alınma ihtimali ve diploma denklik sorunları,

- **Mesleki Bilgi ve Yeterlilik Eksikliği**

Suriyelilerin düşük eğitim seviyesine ve zayıf mesleki bilgiye sahip oldukları algısı,

- **Türkçe/Dil Eksikliği**

Dil yetersizliğinin iş güvenliği ve iş sağlığına etkisi, çalışma performansı ve verimliliğine etkisi, diğer çalışanlarla iletişim ve bir üst pozisyona geçmek gibi süreçler de dahil olmak üzere çalışma ortamına etkisi,

- **Kültürel ve Sosyal Etkenler**

Türk iş kültürüne, çalışma saatlerine, aylık maaş düzenine, vardiyalı çalışma ve Türkiye’nin sosyokültürel yapısına uyumsuzluk,

- **Toplum**

Türk toplumunda Suriyelilere karşı fark edilir oranda tepki ve önyargı olması,

- **Temin/İstihdama Ulaşılabilirlik**

Hem işverenin hem de geçici koruma kapsamındaki Suriyeli iş gücü adaylarının buluşabileceği ortak platformların genel olarak bilinmemesi,

- **SGK**

Çalışanların SGK kapsamında bulunmasının önemi, kayıtsız istihdam yaygınlığı,

- **Maddi**

- Bazı yetkililerin Suriyelileri istihdam etmenin işverene vergi yükünün daha fazla olduğunu düşünmesi, bunun da geçici koruma kapsamındaki Suriyelileri istihdam etmede engel teşkil etmesi,

- **Kayıt Dışı Çalışma**

Özellikle doğu bölgelerinde geçici koruma kapsamındaki Suriyelilere sağlanan yardım ve imkanları kaybetmemek için kendilerinin kayıt dışı çalışmayı tercih etmeleri, işverenlerin kurumlarında kayıt dışı çalışan bulundurmaya kabul edemeyecekleri için istihdamlarının sağlanamaması ve Suriyelilere yapılan yardımların ve desteklerin yüksek olmasının kayıtlı bir şekilde Türkiye iş gücü piyasasında yer almalarına engel oluşturması” şeklindedir (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, 2020: 18-19).

2.11. Afganistan’da İstikrarlı Göç ve Mültecilik

Mülteci ve sığınmacı olgusunun insanlık tarihi kadar eski olmasından dolayı, diğer ülkelerde olduğu gibi Afganistan’da da yüzyıllardır İran ve Pakistan’a göç ettiği görülmektedir. 1850’li yıllarda, binlerce Hazaralı aileler doğal afetler ve diğer krizlerden kaçmak için İran’a göç etmiştir. Afganların İran’a ilk belgelenmiş hareketi 5.000 kadar Hazaralı ailenin İran’a göç etmesi ve Jam ve Bakharz’a yerleştiği 1850’lerde olmuştur. Daha sonra 1880 ve 1903 yılları arasında, bir diğer 15.000 Afgan aile, İran’a, Meşhed’in doğusunda, Türbet Cam alanına yerleşmiştir (Yıldırım, 2018: 132).

Afganistan tarihine bakılacak olunursa, ülke toprakları içinden uzak menzilli göç ilk olarak 1860 yılında Avusturalya’ya göç gerçekleşmiştir. Yaşanan bu kitlesel göçte, İngiliz hükümetinin talebi üzerine, Ghazni ve Kabil bölgelerinden yetmişen fazla Afgan ailesi, İngiliz ajanların ve vatandaşların toplanma yerleri olan en büyük

adalara götürülmüştür (International Organization for Migration, 2014: 29). Ayrıca çalışan ve dayanıklı olan bu Afgan göçmenlerinin yardımıyla, yanan Gobsson ve Samson ovaları, Hint Okyanusu'na bağlanan Avustralya'nın batı kıyısına ve Pasifik Okyanusu'nda sona eren doğuya kadar bölgeler ile ilgili bilgi toplama amaçlanmış olduğunu söylenmektedir. Afgan araçları, develeri ve katırlarıyla gerçekleşen bu göç aylar boyunca sürmüştür. Böylece İngiltere'nin iş birliğiyle ilk Afganistanlı göç grubu Avustralya'da yerleşmiştir. Ancak bu göç Afganistan'dan başka bir ülkeye yapılan ilk göç değildir. Çünkü yıllar önce Afganlar Orta Asya, Hindistan, İran ve Irak'a gidip bu topraklara yerleşmiştir. Örneğin Abdül Rahman'ın zamanından önce insanlar zorla göç etmişlerdir. Ancak, Abdül Rahman dönemi kadar göç ve yerinden edilmeden zarar görmemiştir. Afganistan ünlü tarihçisi Ghulam Mohammad Ghubar'ın yazdıklarına göre Abdül Rahman döneminde Hazaraların yüzde 65'i katliama tabi tutulmuş ve yerinden edilmiştir (Ghubar, 1989: 528).

Tüm tarihçiler, düşünürler ve göç araştırmacılar bir yerden başka bir yere yapılan göçün sadece göçmenlere zarar vermediği, göç alan yerdeki halka da zarar verdiği yönünde görüş birliğinde olmuşlardır. Ancak Afganistan'da yaşanan göç olgusu farklı bir boyuta sahiptir. Özellikle, Afganların son otuz yılda ülkeden kaçmaları sadece unutmakla kalmayıp aynı zamanda kimliklerinin tespiti için zemin sağlamıştır. Öte yandan bu göçlerde meydana gelen trajediler tüm dünyaya duyurulmuş ve uluslararası insan hakları ile ilgilenen bütün örgütlerin de dikkatini çekmiştir. Son zamanda yaşanan göç ve yerinden olma olayları, tüm zorlukları ve güçlükleri ile birlikte Afganistan halkına geriye dönüp bakma şansı vermiştir. Katliam, kölelik ve yerinden edilmeler, adaletten uzak kalmalar, kamu refahı ve kişisel rahatlık gibi ilkel ihtiyaçlar bulunamayan bir geçmişten günümüze kadar devam etmektedir. Her ne kadar yaşanan bu göçler Afganistan halkında kayıplara ve psikolojik açıdan telafi edilemez sorunlara yol açsa da ülkenin gizli tarihsel gerçeklerini ortaya çıkardığı için önem arz etmektedir. Bu şekilde sos yo-kültürel yaklaşım çerçevesinden bakıldığı zaman tarihsel gerçekleri ortaya çıkarması, göçün önemli ve dikkat çekici bir kazanımıdır. 1990'lı yıllarda 5 milyonun üzerinde Afganistan vatandaşı yerinden edilmiştir. Bu oran aynı zamanda dünyadaki göç oranının yüzde üçünden fazladır. Günümüzde ise değişik ülkelerde yaklaşık olarak 10 milyon Afganistan vatandaşı bulunmakta ve bu vatandaşlar sürekli olarak yerinden edilme olgusuyla uğraşmaktadırlar. Taliban'ın yıkılışından önceki yıllarda değişik ülkelere yayılmış toplamda 5,3 milyon kadar Afganistan göçmeni bulunmaktaydı. Bu oran, dünyadaki

mültecilerin yüzde 40'ını oluşturmaktaydı (International Organization for Migration, 2014: 73).

Afganistan'dan yapılan göçlerin ilk ne zaman başladığıyla alakalı olarak net bir tarih bulunmamakla birlikte, 1978 darbesinden sonra İran ve Pakistan'a büyük göç dalgaları gerçekleşmiştir. Sovyetler Birliği'ne bağlı Afganistan hükümetinin, ülke genelinde direnişe sebep olan eylemleri, bu kitlesel göçün nedenlerinden biri olmuştur. Özellikle Sovyet istilas ve Afganistan halkı ile Kızıl Ordu arasında savaşın şiddetinin artması ülkede göç sürecini hızlandırmıştır. Günümüzde İran, açıklanan resmi rakamlara göre ülkesinde yaklaşık olarak 800 bin Afganistan vatandaşını barındırmaktadır. Açıklanan bu rakam, Afganistan'da göç olgusunun uzun bir geçmişi olduğunu gözler önüne sermektedir. Öte yandan, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMMYK) göre, yabancı ülkede yaşayan, çoğu sığınmacı olarak ev sahibi ülkelerde doğmuş, aynı ülkede evlenmiş ve çocukları da dünyaya gelmiş olan iki nesil Afganistan mülteci mevcuttur (International Organization for Migration, 2014: 74). Buradan da anlaşılabacağı üzere, birçok Afganistan vatandaşının yaklaşık 30 yılını yabancı ülkelerde göçmen olarak geçirdikleri açıktır. İran İslami Cumhuriyeti, İçişleri Bakanlığı, Yabancı Vatandaşlar ve Göçmen Bürosunun yetkililerinin söylediklerine göre, İran'a göç eden Afganistan vatandaşların sayısı, Dr. Najibullah hükümetinin (1986-1996) devrilmesinden sonra yüz binlerce kişi geri döndüğünde yaklaşık 3,5 milyona ulaşmıştır. Ayrıca Pakistan 1,4 milyon Afgan mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Kayıtlı Afganistanlılar, Pakistan Nüfus İdaresi tarafından verilen kayıt belgelerine sahiptir. 2002 yılında Pakistan'daki Afgan göçmenlerin sayısı 3 milyondur; bu sayı 2018 sonunda 1.400.235 kişiye düştü. Mültecilerin %32'si kamplarda, %68'i kamp dışında yaşamaktadır. 2002-2018 yılları arasında 4 milyon 378 bin 208 mülteci ana vatanlarına geri dönüş sağlamıştır. Afgan mültecilerin yüzde 48'i çocuklardan oluşmaktadır. Kadınlar ve çocuklar ise Afgan mülteci nüfusunun %71'ini teşkil etmektedir. Geçerli belgelere sahip kayıtlı Afgan mültecilerin %58'i Hayber Pakhtunkhwa bölgesinde, %23'ü Belucistan'da, %12'si Pencap'ta, %5'i Sind vilayetinde ve %2'si İslamabad'da ikamet etmektedir (Yesevi, 2019:11).

Gönüllü geri dönüş operasyonu, UNHCR'nin bu bölgedeki en büyük operasyonudur. 1992 yılında başlamış ve 1999 yılında mali sorunlar nedeniyle sona ermiştir. 2000 yılında yeniden başlamış 2021 Taliban'ın ülkeyi ele geçirmesine kadar devam etmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Pakistan'daki

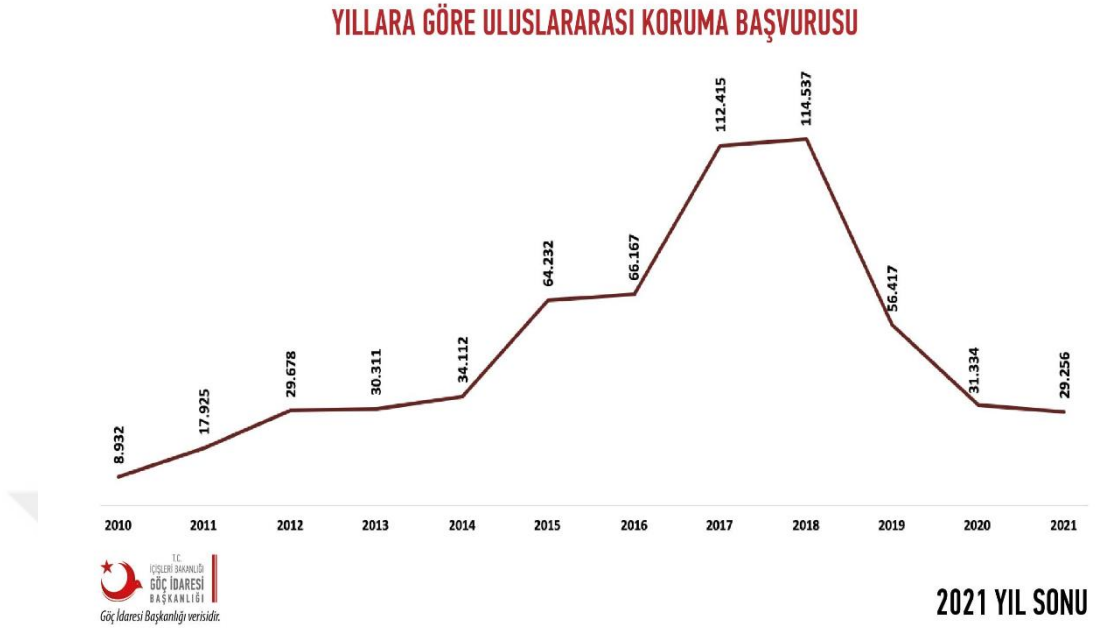
temsilcisi İndrika Ratvatte, Afganistan nüfusunun yüzde 20'sinin diğer ülkelerden geri dönenlerden oluştuğunu ve son on yılda Pakistan'dan 3,8 milyon Afgan mültecinin gönüllü olarak ülkeye döndüğünü açıkladı. Ancak 1,5 milyon Afgan mülteci hala Pakistan'da yaşadığını belirtmiştir (Yesevi, 2019:12).

Ancak, Mücahitlerin yönetimi sırasında yeniden çatışma ve savaşların başlamasıyla birlikte, geçmişte ülkeyi terk etmeyen vatandaşlar önemli sayıda insan Afganistan'dan kaçmak zorunda kalmışlar. Çünkü Mücahitlerin zaferi Afganistan'da 14 yıl süren iç savaşa nokta koyamamıştır. Mücahit hükümetinin kurulmasından sonraki günden itibaren, rakip gruplar (siyasal partiler) siyasal iktidarın başına geçebilmek ya da hedeflerine ulaşmak için birbirlerine karşı yeni bir savaş başlatmışlardır. Bu savaşın sonucunda, on binlerce insan öldürülmüş ve yarım milyonu da yerlerinden edilmiştir. Taliban'ın Afganistan'daki doğu ve batı bölgelerinde gösterdiği şiddetin baskın olması nedeniyle göç durumları daha da kötüleşmiştir. 2001'in sonlarında Taliban yönetiminin sona ermesine rağmen Afganistan'dan diğer ülkelere, özellikle İran, Pakistan ve Batı ülkelere göç akışı devam etmiştir. Afganistan'da henüz yeni bir sistemin oluşturulamaması, ülke dışına göç edenlerin anavatanlarına dönüşleri için henüz ciddi bir zemin sağlayamamıştır. Son zamanlarda Afganların İran, Pakistan, Türkiye, ABD gibi ülkelere hızla bir göç akışı söz konusudur. Özellikle 1979 ila 2018 yılları arası dönemde Afganistan nüfusunun yaklaşık olarak yüzde 30'u ülkeden ayrılmıştır (Geyik, 2018: 135-140).

2.11.1. Uluslararası Koruma Kapsamında Olan Afganistan'dan Göçmen Sayısına İlişkin Veriler

Yerinden edilmiş milyonlarca Afganistan vatandaşı, dünyanın dört bir yanında ülkelere mahsur kalmış durumda olup sayıları her geçen gün artmaktadır. Bu göçmenler, hedef ülkelere gitmek için İran, Pakistan ve sonrasında Türkiye'yi geçiş ülkesi olarak kullanmaktadır. Türk Hükümeti artık yasadışı göçmenleri ülkelere kabul etmemektedir. Türkiye, Afganistan'da yapılan göçlerde kavşak, geçiş ve transit konuma sahiptir. Günümüzde nüfus oranına bakıldığında en fazla mülteciyi barındıran ülke, Türkiye'dir. Bunun sebebi komşu ülkelere 1980'li yıllardan itibaren yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasi karışıklıklardır (Yıldırım, 2018: 144).

Tablo 2.3: Yıllara Göre Uluslararası Koruma Başvurusu Verileri

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı 2021 (<https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler> [Erişim Tarihi: 03.07.2022]).

Türkiye Cumhuriyeti, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ndeki güncel verileri istatistiklerine göre 2018 yılında toplam uluslararası koruma başvuru yapan yabancıların sayısı 114.537 iken 2021 yılı itibarıyla 29.256 kişiye gerilemiştir. Uluslararası koruma başvuru yapan yabancı uyrukluların dağılımına göre 2021 yılında en çok başvuru yapan Afganistan vatandaşlarıdır. 29.256 kişiden 21.926'sı sadece Afganistan vatandaşlarından oluşmaktadır. İkinci sırada Irak üçüncü sırada ise İran vatandaşları yer almaktadır (<https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler> [Erişim Tarihi: 03.07.2022]).

Türkiye'de 2021 yılına dek, toplamda 90.310 sığınmacı gözüktüğüne alınmıştır. Bu rakamın 38.341'ini Afgan mülteciler oluşturmaktadır. 2020 yılında ise tutuklanan Afgan mülteci sayısı 50161 olmuştur. 2013 ila 2019 yılları arasında 4.130 kadar Afgan çalışma izni almıştır. Öte yandan Türkiye'de oturma izni alan Afganlar, diğer göçmenlere göre sekizinci sırada yer almaktadır. Toplamda 40.793 Afgan kısa dönem oturma iznine sahipken, 4515 Afgan ise öğrenci ikamet iznine tabidir (Diken, 2021). Türkiye'de resmi olarak kayıtlı 3,9 milyon mülteci ve sığınmacılar içinde en fazla Suriyeliler bulunurken, ikinci sırada Afgan'lar yer almaktadır (Yıldırım, 2018: 145).

UNHCR verilerine göre, 31 Mayıs 2018 itibariyle 3,9 milyonun 3,5 milyonu Suriyeli ve 169 bini Afganistanlı ve diğerleri ise Irak, İran ve Somalililer 'den oluşmaktadır. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre Türkiye'de 2017 yılında yabancılara verilen ikamet izinlerinde 30.241 kişi ile Afganistan altıncı sırada yer almaktadır. 2017 yılında yakalanan düzensiz göçmenler içinde ise Afganistan 45.259 kişi ile üçüncü sırada yer almaktadır. UNHCR Türkiye istatistiklerine göre 31 Mayıs 2018 itibariyle UNHCR'ye kayıt yaptıran toplam 362.943 kişinin %47'sini Afgan'lar oluşmaktadır (Yıldırım, 2018: 145-146).

Göç kelimesi, çok geniş bir alana sahip, yasal ve yasadışı mülteci/sığınmacı olguları içeren büyük bir konudur. Bu nedenle çalışmamız, Türkiye sınırını yasa dışı olarak geçen ve Avrupa ülkelerine ulaşmak için Türkiye hükümetine sığınma başvurusunda bulunan Afganistan mülteci/sığınmacılarını ele almaktadır. Afganistan'daki göç akışı uzun bir tarihe sahip olmakla birlikte oldukça farklı sebeplerden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, bir sonuca varmak adına Afganistan'daki göç hareketlerini özetlemekte fayda görülmektedir. Göç, küresel bir olgudur ve günümüzde insanların günlük ihtiyaçlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. İş imkanların eksikliği, savaş, toplumsal baskı, siyasi düşünceler vb. gibi birçok faktör, insanları göçe sevk etmektedir. Bu sebeple, Afganistan'daki göç krizinin sadece istihdam ile önleneceğinin iddia edilmesi yanlış olacaktır. Göç, istihdam ve iş imkanları fazla olduğu ülkeler ya da dünyanın gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerine doğru yapılmakta olup, mevcut olup uluslararası ilişkiler ve kültürlerin bir parçası haline gelmiştir (Yıldırım, 2018: 152-154).

BM'nin rakamlarına göre, Türkiye yaklaşık 183.000 Afgan mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Bugün yaklaşık olarak 300.000 Afgan, Türkiye'de kalıcı olarak yaşamını sürdürmektedir. Öte yandan resmi olmayan verilere göre binlerce Afgan mülteci şu anda Türkiye'de kayıt dışı çalışmakta ve başta sağlık olmak üzere birçok temel ihtiyaçtan yoksun olarak yaşamını sürdürmektedir. Mevcut BM istatistiklerine göre günümüzde Türkiye üzerinde yaklaşık olarak 4 milyon mülteci yaşamını sürdürmektedir. Bunların yaklaşık 3,7 milyonunu Suriye'deki iç savaştan kaçan mülteciler oluşturmaktadır (<https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-afganistan-gocmen-kayit-disi-asi-saglik-bm/6394183.html> [Erişim Tarihi:14.02.2022]). Resmi verilere göre 7 Temmuz 2021 itibarıyla Türkiye'de yakalanan 62.687 kaçak göçmenin 25.643'ü Afganlardan meydana gelmektedir. İran'ın sınır bölgesi üzerindeki kitlesel yığılmalar, Türkiye'nin potansiyel bir göç destinasyonu olma riskini artırmaktadır. Göç

olgusu, tıpkı ülkemizde olduğu üzere İran’da da tartışılan bir konu haline gelmiştir. Çünkü ilkede yaklaşık olarak 3,6 milyon kadar Suriyeli ve Afgan vatandaşın yaşadığı ifade edilmektedir (<https://www.indyturk.com/node/389751/haber/türkiye-afgan-göçünün-kıskacında-ülke-yeni-bir-göç-dalgasına-hazır-mı>, [Erişim Tarihi:14.02.2022]). Afganların başka ülkelere göç etmesinin ana sebebi, güvensizlik, savaş ve işsizliktir. Özellikle can güvenliğinden endişe duyan Afganlar, göç etmektedirler. Her ne kadar Afganistan devleti, halkının geleceği adına gençlere iş imkânı sağlayacak ve onlara umut olacak atılımlar yapsa da göçü yavaşlatacağı ancak göçün gerçekleşmesini durduramayacağı açıktır. Çünkü göç, Afganistan, Irak ve Suriye gibi ülkelerde meslek ve istihdamdan ziyade, çoğunlukla hayatta kalabilmek adına yapılmaktadır. Bu sebeple özellikle günümüzde Afganistan’da artan göç hareketliliği, güvensizlik ve savaş temelinde hesaplanmalıdır. Her ne kadar yaşadığı evden ve vatanından ayrılmak istihdamla ilgili olsa da temelinde terör, savaş ve can güvenliği yatmaktadır.

2.11.2. Uluslararası Koruma Kapsamında Olan Afganistanlıların Çalışma Hayatı

Bu büyüklüğe sahip uluslararası koruma altındaki sığınmacıların yaşamlarını insan onuruna yakışır bir şekilde devam ettirebilmeleri için çalışma hakkına sahip olmaları büyük bir önem arz etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti de taraf bir ülke olarak 1951 Cenevre Sözleşmesini coğrafi çekincesiyle kabul ederek imza atmıştır. Bu sebeple Avrupa ülkelerinden gelen göçmenleri mülteci olarak kabul etmekle birlikte, diğer tüm sığınmacı olarak başvuruda bulunan yabancılara “şartlı mülteci” veya “statü sahibi” olarak tanımlar. Dolayısıyla, Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi kişilerin çalışmalarına ilişkin yönetmelik, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanarak 26 Nisan 2016 tarih ve 29695 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Aşağıda Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi kişilerin çalışmalarına yönelik yönetmelikte belirlenen maddeler bulunmaktadır:

- 1) maddesinde “başvuru sahibi ve şartlı mülteci statüsü sahibi kişiler çalışmaya başlamadan önce çalışma izni almakla yükümlüdür. Bu kişilerden başvurusu uygun görülenlere çalışma izni Bakanlık tarafından verilir” şeklinde uluslararası koruma başvuru sahibi ve statüsü sahibi kişilere çalışma izni almadan çalışamayacağını belirtilmiştir.

- 2) Madde 6 – (2) “geçerli kimlik belgesi olmadıkça, başvuru sahibi veya şartlı mülteci statüsü sahibi kişinin geçerli çalışma izninin olması, farklı bir işveren yanında veya bağımsız olarak çalışma izni başvurusu yapma hakkı vermez”.
- 3) Madde 6 - (3) “çalışma izni başvurusu uluslararası koruma başvurusu tarihinden altı ay sonra yapılabilir”.
- 4) Madde 6 - (4) “belirli bir ilde ikamet etme yükümlülüğü getirilen başvuru sahibi ve şartlı mültecinin, bu il sınırları dışında çalışma izni almak için yaptığı başvurular, İçişleri Bakanlığının görüşü alınarak sonuçlandırılır”.

Ayrıca, Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi kişilerin çalışmalarına ilişkin bazı sektörlerde çalışma izni olmadan da çalışabilir. Tabi bu çalışma izni muafiyeti kendine mahsus şartları vardır.

- 1) Madde 9 – (1) “mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak başvuru sahibi ve şartlı mülteci statüsü sahibi yabancılar, çalışma izni muafiyeti kapsamındadır. Çalışma izni muafiyeti başvuruları, uluslararası koruma sağlanan ildeki Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğüne yapılır”.
- 2) Madde 9 - (2) “Bakanlıkça, mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak başvuru sahibi ve şartlı mülteci statüsü sahibi yabancılar için il ve kota sınırlaması getirilebilir (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160426-1.htm> [Erişim Tarihi:14.02.2022]).

Bu kota sınırlaması Ceren YILDIZ’ın uzmanlık tezi olan “mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak uluslararası koruma başvuru sahibi ve şartlı mülteci statüsü sahibi kişiler için de çalışma izni muafiyeti ile il ve %10 kota sınırlaması getirilmiştir (Yildiz, 2017, s. 23)”.

Dolayısıyla yurtdışından gelen yabancılar ve uluslararası koruma başvuru bulunan tüm sığınmacılara ve şartlı mülteci statü sahibi kişilere Türkiye’de çalışma hakkı verilmiştir. Yani hukuk ve kanun açısından hiçbir engel bulunmamaktadır.

Uluslararası koruma kapsamında olan Afganistanlıların çalışma belgesi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı vermektedir. Çalışma belgesi başvuruları UİGM tarafından değerlendirilir. Çalışma belgesi alabilmek için kişilerin 99 ile başlayan T.C. kimlik belgesini de yanında bulundurması gerekmektedir. Uluslararası koruma kapsamında olan Afganistanlılar uluslararası koruma başvuru tarihinden 6 ay sonra kayıtlı olunan Türkiye’deki il üzerinden başvurusunu gerçekleştirmesi gerekmektedir. Ayrıca farklı bir ilde çalışmayı düşünen Afganistanlılar da Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına başvuruda bulunup İçişleri Bakanlığının konu hakkında görüşüyle kararın bildirilmesi suretiyle mümkün olup çalışabilmektedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı internet sitesinde ilan

edilen kriterlere sahip Afganistanlılar da çalışma izni almak koşuluyla da kendi iş yerlerini kurabilirler. Ancak aşağıdaki mesleklere yönelik gerek Afganistanlılar gerekse diğer yabancıların icra etmeleri yasaktır;

- Dış Hekimliği,
- Hastabakıcılık,
- Eczacılık,
- Veterinerlik,
- Özel hastanelerde sorumlu müdürlük,
- Avukatlık,
- Noterlik,
- Özel kuruluşlarda veya kamu kurumlarında güvenlik görevlisi,
- Kara suları dâhilinde balık, istiridye, midye, sünger, inci, mercan ihracı, dalgıcılık, arayıcılık, kılavuzluk, kaptanlık, çarkçılar, kâtiplik, tayfalık vb.,
- Gümrük müşavirliği,
- Turist rehberliği,
- Hâkimlik,
- Savcılık (CSGB, 2022).

Bununla birlikte Afgan mültecilerin çoğu gündelik işlerde veya inşaat, hayvancılık, fabrikalar ve tekstil fabrikaları gibi kayıt dışı sektörlerde çalışmaktadır. İl Göç İdaresi'ne hiç erişimi olmayan göçmenler, çalışma izni başvurusunda bulunamayacak, bu da onları kayıt dışı sektörde güvencesiz çalışmaya zorluyor. Dil eksikliği, iş bulmalarına yardımcı olabilecek sosyal medyaya erişememe ve ücretlerle ilgili sorunlar da sığınmacılar ve Afgan mülteciler için istihdam sorunlarına yol açmaktadır (Karakaya ve Karakaya, 2021: 108-109).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METODOLOJİ

3.1.Çalışmanın Amacı ve Önemi

Mülteci girişimciler özellikleri ve yaşam deneyimleri açısından yerel girişimcilerden farklılık göstermekle beraber göç ettikleri ülkede iş sahibi olan kişiler olarak nitelendirilmektedir. Mülteci girişimciliği kavramını daha iyi anlamak için bu farklılıkları detaylı bir şekilde incelemek gerekmektedir. Bu araştırmada, mültecilerin yerel girişimcilerden farklı olarak kullandıkları sosyal ağlar, dışarıdan bir bakış açısıyla özel durumları fırsata dönüştürme yetenekleri ve yaşadıkları sıkıntılar, dışlanma, gelecek kaygısı gibi durumlarla karşılaştıkları yaşam tecrübeleri nedeniyle sıkı sıkıya kendi işlerine sarılarak disiplinli çalışma ortamı oluşturdukları görülmüştür. Tüm bu sebepler çalışmamızda tam ayrıntılı ve net bir şekilde incelenmeyip yüzeysel olarak irdelenmiştir. Ancak göçmen ve özellikle mülteci girişimcilerin oluşumunu anlamak ve en başta mülteci süreçlerindeki karakteristik özelliklerin ve deneyimlerin bilinmesi gerekmektedir. Araştırmaya açık olan bu alanın dışında girişimciliğe sunulan yaklaşımlar doğrultusunda mülteci girişimciliğine yönelik bazı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar, girişimciliğe giren mültecilerin hangi özelliklerinden faydalanarak iş hayatına atıldıklarını ve neden girişimciliği tercih ettikleri gibi sorulara yanıt bulmaya çalışmaktadır.

Bu çalışmamızda amaç, son zamanlarda Türkiye'ye olan yoğun mülteci ve sığınmacının göç etmesiyle birlikte burada kendi hayatlarını idame ettirebilmeleri ve gelir elde etmeleri için ülkelerinde yapmış oldukları mesleklerini geldiği ülkenin şartlarına uygun şekilde iş hayatına nasıl atıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle, mülteci girişimciler üzerine yeterince bir çalışma olmadığı literatür taramalarında saptanmıştır. Çalışmaya başlamadan önce aktif olarak tercümanlık yaptığım ve mültecileri yakından tanıma fırsatım olduğu için ve birçok mülteci girişimlerle birlikte çalıştığım için onların yaşadığı problemleri gözlemlediğim ve eksikliklerini tespit ettiğimden dolayı bu çalışmanın yapılması gerektiği düşünülmüştür. Ayrıca bir yabancı uyruklu vatandaş olduğumdan dolayı girişimci mültecilerle (örneklem) kitlesine ulaşılmasında daha kolay iletişim kurulmuş olup veri toplama anlamında göçmen girişimcilerin kendinden biriyle konuşurken daha rahat hissettiği için bu anlamda çalışmamıza yönelik doğru bilgiler yer almaktadır.

Afganistanlı girişimcilerin yanı sıra en çok göçmen kitleye sahip olan Suriyeli girişimcilerle de tezin içeriği zenginleştirilmiş ve amacına yönelik kapsamlı bir çalışma olacağı düşünülmüştür.

Yukarıdaki sayfalarda belirtildiği gibi bu çalışmanın ana amacı doğal olarak ana vatanları ile ekonomik ve kültürel ilişkileri olan Afganistan ve Suriyeli sığınmacı ve mülteci girişimcilerin ulusal ve uluslararası ticaret yapma potansiyellerinin yüksek olduğu düşüncesinden hareketle; öncelikle (a) Türkiye’de geçici olarak bulunan sığınmacılar ve yerleşmiş mültecilerin iş yapmalarının önündeki engellerin (hukuki, ekonomik, sosyal, vb.) belirlenmesi, (b) sığınmacıların kendi işlerini yapma ve uluslararası ticaret yapma potansiyellerinin ölçülmesi (Kapital, Mesleki Bilgi/Beceri, vb.), (c) mültecilerin kendi işlerini yaparken karşılaştıkları güçlük ve görünmez engeller belirlenmeye çalışılmıştır.

Genel yaklaşımlara baktığımızda mültecilerin etnik kökenleriyle oluşturdukları sosyal ağlar, menşei ülkelerinde var olan kültürün veya herhangi farklı bir ürün veya hizmeti göç ettikleri ev sahibi ülkede pazarlayarak rekabet ortamında üstünlük sağlayabildikleri, göç alan ülkenin mültecilerin girişimciliğe teşvik edici politikaları uygulaması gibi nedenlere değinildiği görülmektedir. Ancak bu nedenler her yaklaşımda ayrı ayrı incelenmekte olup mülteci girişimciliğinin ayrıntılı bir biçimde anlaşılmasına katkı sağlamadığı görülmektedir. Bu bağlamda mülteci girişimcilerin neden girişimciliğe yöneldiği sorusunun cevabı, anavatanlarının kültürleri, yaşadığı tecrübeleri iyice araştırılmış tam olarak inceleyen yeni bir model oluşturularak girişimciliğe neden yöneldiklerinin cevabı alınmaya çalışılmıştır.

Aynı zamanda göçmen girişimcilerin göç ettikleri ülkedeki ekonomik ve sosyal katkıları bulunmaktadır. Yine bu alandaki araştırmalarda yeterli bilgi bulunmasa da mültecilerin edindikleri girişimcilikleriyle gerek müşterilerine farklı ürün ve hizmetler sunmalarıyla olsun gerekse işletme sahibi olarak girişimcilik konusunda işçi istihdam sağlaması olsun birçok katkılarının olduklarını belirtmekte fayda vardır. Ayrıca, mülteciler kendi işlerini kurduktan sonra, çoğu kendi etnik kökeninden insanı işletmelerine katmalarıyla, diğer mültecilerin ekonomik olarak kalkınmasını sağlamaktadır. Yüzeysel olarak değinilen bu katkıların daha detaylı incelemesine ihtiyaç duyan bir literatür eksikliği bulunmaktadır.

Bu araştırmada elde edilen verilerin analizi genel olarak gündelik hayat sosyolojisi bağlamında yapılmıştır. Yapısalcı çalışmaların daha geniş görüşünün aksine, gündelik yaşam sosyolojisi, hermeneutik anlayıştaki mikro etkileşimlere

odaklanır. Bireyin zihinsel gerçekliğini gündelik hayatın sosyolojisine dair ortak bir anlayış olarak ön varsayan bir yaklaşımla, Afgan mülteci ve sığınmacıların gündelik yaşamlarının toplumsal gerçekliğini anlamaya çalışır. Ayrıca bu çalışmada uydu kentlerden olan İstanbul-Düzce-Denizli- Manisa’da yaşayan Suriyeli ve Afganistanlı mülteci ve sığınmacıların gündelik yaşamlarında girişimcilikle ilgilenenler kendi imkanlarınca ticari girişim yapanlar veya farklı kurum ve kuruluşlarda daha önceden kazanmış bilgi ve becerilerini kullananlar işyeri açmış girişimci mültecilerden oluşturmaktadır. Bu bağlamda uydu kentler İstanbul-Düzce-Denizli-Manisa’da yaşayan Türkiye’de Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği Türkiye Ofisi ve İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yerleşmiş Suriyeli ve Afganistanlı mülteci ve sığınmacıların girişimcilik (iç ve dış) ticaret yapma potansiyellerinin yüksek olduğu düşünülmektedir.

Özelikle mültecilerin kendi işlerini kurmaları ve işçi istihdam etmeleri konusunda birtakım engeller (hukuki, ekonomik, sosyal, vb.) görülmektedir. Mülteciler kendi işlerini kurarken karşılaştıkları zorluklar ve görünmez engellerin belirlenmesi çalışmanın ana konularındandır. Buna ek olarak göçmen girişimciler, ülke ekonomisine ve sosyal hayata katkı sağlayan göçün toplumsal sorunlarıyla baş etme açısından “adaptasyon aktörleri” olarak değerlendirilebilir. Göçmen girişimciliğinin desteklenmesi ve göçmen girişimcilerin katılımının görünür kılınması, en büyük göçmen nüfusuna sahip olan Suriyeliler ile ilgili olumlu bir bakış açısı oluşturma ve toplumlar arası uyumu sağlama yolunda önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Göçmen girişimcilik sürecinin desteklenmesi, bu sürecin nasıl işlediği, girişimcilik sürecinde yaşanan sorunlar ve göçmen girişimciliğinin sunduğu fırsatların belirlenmesi ile mümkündür. Girişimciliğin yürütülebilir ve geliştirilebilir olması için, sorunların çözülmesine ve ilgili politika ve eylemlerin teşvik edilmesine yönelik adımların atılması gerekmektedir. Bu argümanlardan hareketle göçmenlerin girişimcilik sürecini araştırmak ve göçmenlerin işletmeleri üzerinden girişimci olarak ülke ekonomisine katkılarını ortaya çıkarmak amacıyla göçmenlerin sosyo-kültürel yaşamda yaptıkları katkıyı ortaya koymayı hedeflenmiştir. Bu hedef çerçevesinde çalışmanın temel sorunları; çalışma izni, iş yeri kurma ve açma, piyasa, mesleki bilgi ve beceri, girişimcilik iklimi, temsil yetkisi ve mali ortam ile ilgili sorunlardır. Bunları yaparken ne gibi zorluklar yaşadıklarına dair sorunlar ve mülteci ve sığınmacıların bu sorunlarla ilgili beklentilerine ve önerilerine dair kendi görüşlerini beyan etmişlerdir.

Çalışmamızın bu kısmında araştırmamıza yönelik aşağıdaki sorulara yer verilmiştir:

3.2. Araştırmanın Sorusu

- 1) Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyeliler ve uluslararası koruma kapsamında bulunan Afganistanlıların iş yapmalarının önündeki engeller nelerdir?
- 2) Uluslararası koruma ve geçici koruma kapsamındaki Afganistanlı ve Suriyeli mültecilerin girişimci özellikleri nelerdir?
- 3) Uluslararası koruma ve geçici koruma kapsamındaki Afganistanlı ve Suriyeli mültecileri girişimciliğe yönelten sebepler nelerdir?
- 4) Uluslararası koruma ve geçici koruma kapsamındaki Afganistanlı ve Suriyeli mülteci girişimciler kendi ‘girişimsel kimliklerini’ nasıl oluşturmaktadırlar?
- 5) Uluslararası koruma ve geçici koruma kapsamındaki Afganistanlı ve Suriyeli mültecilerin sahip oldukları kültürel özellikler girişimcilik faaliyetlerinde bir fırsat oluşturuyor mu?
- 6) Uluslararası koruma ve geçici koruma kapsamındaki Afganistanlı ve Suriyeli mülteciler, girişimsel faaliyetlerinde göç ettikleri bölgenin özelliklerini gözetenek mi hareket etmektedir?

3.3.Çalışmanın Yöntem ve Teknikleri

Çalışma, saha araştırması odaklı, gözlem ve mülakat tekniğiyle nitel veri toplama yöntemini benimseyen bütüncül ve derinlemesine bir araştırmaya dayanmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın örneklemini belirleyen en önemli ölçütü (ana kütle) Türkiye’nin küçük ve orta ölçekli işletmelerinde sahipliği bulunan Suriyeli ve Afganistanlı mülteci girişimcilerden oluşmaktadır. Bir bakıma çalışmanın gövdesini oluşturan geçici koruma statüsünde bulunan kayıtlı Suriyeliler, kentsel veya kendinden yerleşik mülteci girişimciler ve uluslararası koruma kapsamındaki ve normal ikamet ile yaşayan Afganistanlı mültecilerden olmaktadır. Bunlar kendi işlerini kurmuş girişimciler olmakla beraber alt sorunsal olarak belirtilen soruların ölçümlenmesi ve çözümlenmesinde toplumsal düzey ile bireysel düzey birlikte ele alınmıştır. Suriyeli ve Afganistanlı girişimciler üzerinden derinlemesine mülakatlarla elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle kodlama/kategorileştirilen bilgiler yorumlamaya uygun hale getirilerek mülteci girişimcilerin oluşumuna, özelliklerine dair sorulara yanıt

alınmıştır. Bu nedenle çalışma, ‘mülteci girişimciliği’ olgusu çerçevesinde ‘anlatı araştırması’ (narrative studies) kapsamındadır (Deniz, 2017: 63).

Çalışma sahasındaki katılımcılara ulaşma ve onlarla mülakat üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşama ilişki kurma aşamasıdır. Burada ilk olarak Esnaf ve Zanaatkârlar Odası ve Ticaret ve Sanayi Odaları ve ayrıca tanıdık dost, akraba ve iş insanlarına danışarak liste oluşturulmuştur. Girişimciler resmi olarak belirtilmiş adres ve telefonundan yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu adres ve telefonların çoğunluğunun gerçek olmadığı gözlenmiştir, bu nedenle katılımcılara ulaşma yöntemi değiştirilmiştir. Anakütlenin direkt olarak belirlenemediği, hazır bir liste olmadığı, homojen olmadığı durumlarda kullanılan kartopu örneklem yöntemindeki ulaşma tekniği bu listelere ek olarak kullanılmıştır. Yani, bu listelerden ulaşılan katılımcılara tanıdıkları diğer Suriyeli mülteci girişimciler sorulmuştur. Bu ulaşma tekniği ile katılımcıların yaklaşık %20’sine ulaşılmış, diğerlerine ise listeler yoluyla ulaşılmıştır. Belirlenen bölgelere giderek adresler tespit edilmiş ve çalışma ile ilgili kısa bilgi verildikten sonra müsait ortamın sağlanması beklenmiştir daha sonra görüşme formu katılımcıya okunup incelemesi için verilmiştir, böylece ikinci aşama mülakat süreci başlamış olup sorulara doğru cevaplar alınmaya çalışılmıştır.

Üçüncü aşamada ise mülakat sırasında alınan notlar bilgisayarda MS Word ortamına aktarılmıştır. Cevaplar bilgisayar ortamına oluşturulan bir tablo içinde verilmiştir. Tablonun ilk satırında, girişimci kodu, adres, yapılan iş, mülakatın yeri, tarihi yer almaktadır. Her bir soru için ayrı satır verilmiş soru numarası ile birlikte cevap yazılmıştır. Araştırmayı yapanın görüşme sırasındaki ek sorular parantez olarak cevaplardan önce yer almıştır. Tabloda cevaplar kısmında her satırda iki sütun vardır. İlk sütun katılımcının cevaplarını, ikinci sütun ise aynı cevap satırı karşısında o an araştırmacının kişisel gözlemlerini daha çok simgeler şekilde gösterilmiştir (örnek için Deniz, 2017: 70).

Çalışma nitel araştırmaya yönelik bir çalışma olması nedeniyle özellikle araştırmacının kendi deneyimlerini ve algıladıklarını araştırmaya dâhil etme olasılığı kısıtını ortaya çıkarmaktadır. Bu olasılığın azaltılması için araştırmanın her safhasında, görüşülen kişiyle araştırmacı arasında geçen algı ve deneyimler bu yay araç içerisinde örneğin (Creswell, 2013: 81) belirtilmiştir. Ayrıca gerek saha içinde notlar alınırken gerekse de bilgisayar ortamında kısaltmalar için araştırma boyunca semboller kullanılmıştır. Böylelikle daha hızlı olunması ve araştırmacının algısının güçlendirilmesi sağlanmıştır

“Nitel araştırmada veri analizi; analiz için verilerin hazırlanması, verilerin kodlanması, kodların bir araya getirilerek temalara indirgenmesi ve son olarak verinin şekiller, tablolar veya bir tartışma halinde sunulmasını içermektedir. Tekindal, şerife’ye (2020:170), söz konusu aşamalar bütün araştırmacıların kullandığı genel bir süreçtir ve nitel araştırmacılar için genel bir şablon oluşturmaktadır. Ancak özellikle fenomenolojide Tekindal, şerife tarafından geliştirilmiş belirli yapılandırılmış analiz yöntemleri vardır” (Tekindal, şerife, 2020:170).

Durum çalışmasında verilerin analizi: “Nitel araştırmalarda verileri analiz etmek için genellikle Straus ve Corbin (1990) tarafından betimsel ve içerik analizi olarak sınıflandırılmış yöntemler kullanılmaktadır”. Öte yandan, Subaşı ve Okumuş (2017), durum çalışmalarında verileri analiz etmek için şu beş yöntemi önermektedir:

1. rnek eşleştirme

Aynı durumdan elde edilen bilgilerin çoğunun bazı teorik önermelere uyuşmasıdır.

2. Açıklayıcı yapı

retilmesi zor ve fazla dikkat isteyen bir süreçtir. Amaç, durum hakkında açıklayıcı bir yapı yardımıyla veri analizi yaparak daha sonraki çalışmalar için fikir geliştirmektir. Aşamaları:

- 1) Durum hakkında ilk olarak teorik bir ifade ya da önerme oluşturulur,
- 2) İlk durumun bulguları teorik ifade ya da önermeyle karşılaştırılır,
- 3) Teorik ifade ya da önerme revize edilir,
- 4) Durumun diğerk detayları revize edilenle karşılaştırılır,
- 5) Revize edilen daha çok durumla karşılaştırılır,
- 6) Bu süreç ihtiyaç duyulduğunda birçok zaman kullanılabilir.

3. Zaman serisi analizi

Bir durumun incelenebilmesi için zaman serisi oluşturulur. Örneğın esrar kullanımında,

- 1) Esrarın içilmesi 2) etkilerinin hissedilmesi 3) bu etkilerden hoşlanılması gibi bir zaman serisi oluşturulur. Bu durumda araştırmacı hangi durumda çalışacağını belirleyerek o aşamanın verilerini analiz eder. Zaman içinde izlenecek özel göstergeleri belirlemenizi sağlar.

4. Mantıksal modeller

Elde edilen sonuçların başta öngörülen önermelerle birleşmesidir. Bu durumlarda başta bağımlı değişken olan bir değişken süreç içinde bağımsız değişken olarak kullanılabilir.

5. Çapraz durum sentezi

Birden fazla durum arasında karşılaştırma yaparak benzer ve farklı yönlerini ortaya koyar ve ilişkilendirir. Bu yöntemlerden ilk dördü hem tekli hem de çoklu durum analizinde kullanılabilir. Fakat çapraz durum sentezi birden çok durum arasında ilişki kurduğu için sadece çoklu durum analizinde kullanılabilir (Subaşı, Okumuş, 2017: 423-424).

Çalışma bu konuda bir tarama çalışması özelliği göstermektedir. İstanbul-Düzce-Denizli-Manisa şehirlerinde ikamet eden sığınmacı ve mültecilere yönelik olarak; uluslararası iş hayatında karşılaştıkları engeller ve çözüm önerileri konusunda görüşme soruları geliştirilmiştir. Görüşme ölçeğinin geliştirilmesinde uygulanan çalışma grubunda yer alan araştırma verilerinin, yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak, toplam 36 kişiye derinlemesine görüşme (mülakat) yöntemi aracılığıyla toplanmıştır. Ayrıca araştırma verileri nitel araştırma yorumlayıcı fenomenoloji deseni veri analizinden faydalanılarak tematik olarak analiz edilmiştir.

Genel olarak sosyal bilimlerde kullanılan araştırma yöntemlerini, sosyal olguların nicelik ve nitelik yönüyle ele alabiliriz. Nitelik yönünden yapılan araştırmalar daha çok sosyal olgunun niteliksel bileşenlerini ve içeriğini incelerken, nicelik yönüyle yapılan araştırmalar olguları sayısallaştırarak nicelleştirmeyi hedeflerler. Bu çalışmada nitel yöntem kullanılmıştır. Çünkü nitel araştırma yöntemlerini kullanan çalışmaların hedefi, incelenen durum veya olgu hakkında derinlemesine bir anlayış kazanmaktır. Nitel araştırmalarda çoğunlukla gözlem, görüşme (mülakat) ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılmaktadır. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkisi ölçülmektedir. Görüşmenin yanı sıra mülakatlarla da konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Son bölümünde ise araştırmanın analiz modeli ve görüşme sorularından elde edilen bulgular neticesinde sorunlara yönelik çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Kodlama veya kategorileştirme sisteminde derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler önce bilgisayar ortamında yazılarak daha sonra üretilen içerikleri kodlama ve sınıflandırma gibi nitel araştırma teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir.

Ayrıca kategorileştirmeye birlikte sorunsal yorumsamacı (hermenötik) yaklaşımla çözümlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıklar

Çalışma Düzce-İstanbul-Denizli-Manisa şehirlerinde ikamet eden sığınmacı ve mültecilere yönelik olarak; mülteci ve sığınmacıların yerel ve uluslararası iş hayatında karşılaştıkları engeller ve çözüm önerileri görüşme soruları ile sınırlıdır. Çalışmadaki çeşitlilik nedeniyle problemin farklı boyutları gündeme getirilerek geçerli bir sonuç elde edilmesi için, örneklemin heterojen çeşitliğini kapsayacak yeterli sayı ve çeşitlilikte olması gerekmektedir. Bu nedenle örneklem çerçevesi tek bir bölge ile sınırlı olmayıp İstanbul, Düzce, Denizli ve Manisa illerini kapsamaktadır. Ayrıca Manisa, Denizli ve Düzce konum olarak Ege bölgesi olması nedeniyle daha çok küçük ve orta düzey işletmelere sahip olmasından hem iş hayatına atılan mültecilerin sayıca az daha önce yaşanmamış zorluklarla karşı karşıya kalabildiklerinden örneklem olarak seçilmesinin birinci sebebi net verileri elde edileceği düşünülmüştür.

Afganlı ve Suriyeli göçmenlerin iş piyasasındaki durumuna ilişkin bu çalışmanın saha kısmı küçük ve orta büyüklükte bir Marmara ve Ege kenti olan İstanbul, Düzce, Manisa ve Denizli’de gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma için Manisa ve Denizli’nin seçilmesinin iki ana nedeni bulunmaktadır. Birincisi, göçmen emeğinin hareketine olanak sağlayacak çeşitli iş kollarının varlığı ve göçmenlerin sayıca fazla olmasından kaynaklı yaşam biçimleri, yeme içmede kültürel alışkanlıklar yeni girişimciliklerin kurulmasına olanak sağladığından araştırmaya değer bir lokasyon olacağı düşünülmüştür. Bunun yanı sıra Ege bölgesi içerisinde olması göçmenlerin AB ülkelerine gitmek için en rahat barındıkları ve yıllarca fırsat bekleme bölgesi kıyı şehirlere yakın bölgeleri tercih etmeleridir.

İkincisi ise, göçmenlerin çalışma hayatı, daha benzeri yaşanmamış sorunlar ve kamusal alandaki görünürlüklerinin artmasıyla mültecilerin yerel nüfusla yer yer kavgaya varan gerilimler ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Manisa ve Denizli, Türkiye’de farklılıkların çoğunluk toplumuna nasıl katılacağına ilişkin bir örnek teşkil edeceği düşünüldüğü için araştırmanın bölgesi olmuştur. Ayrıca daha önce bu bölgede göçmen girişimcilerin iş hayatındaki durumuna ilişkin bir çalışmanın gerçekleştirilmemiş olması da bu seçimde etkili olmuştur. 2012’den sonra farklı göçmen grupların (Afganlı, Suriyeli, Iraklı ve İranlı) yerleştiği bir şehir olmakla beraber göçmenlerin içinde hem sayıları hem de faaliyetleri bakımında Afganlıların ve

Suriyelilerin etkin oluşu, araştırmanın odak noktasına onları yerleştirmiştir. Bunun yanında, son günlerde göçmenliğin sadece Suriyeliler üzerinden tartışılması ve diğer mülteci grupların «karanlıkta» kalması ve seslerini duyuramamaları gibi etkenler de Afganlı göçmenlerin seçilmesindeki diğer nedenlerden biridir.

İstanbul ise metropol şehir olma özelliğiyle ekonomik fırsatları içinde barındırmaktadır. Göçmen girişimcileri inceleyen çalışmanın çevresini Türkiye'nin metropol merkezi olan İstanbul ilinde faaliyetlerin sürdüren Suriyeli ve Afganistanlı girişimciler teşkil etmektedir. Suriyeli girişimciler ön plana çıkarken bazı ilçelerde Afganistanlı girişimcilerde sıkça görülmüştür ve Afganlı girişimciler de araştırmamıza dahil edilmiştir. Bu araştırmada küçük ve orta ölçekli işletme sahibi göçmen girişimciler ile görüşmeler yapılmıştır.

Görüşme yapılan ilçeler İTO 2022 Yabancı Uyruklu Firmaların ilçe bazlı dağılımından yola çıkılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Ancak bu alanda tüm göçmen girişimcileri kapsayacak bir istatistiki veri olmadığı için ve İTO verileri değil, mekânsal gözlemlerde belirlenen lokasyonlar dikkate alınmıştır. Küçük ve orta ölçekli bir işletme açan bir göçmen girişimcinin İstanbul ölçeğinde İstanbul Ticaret Odası'na (İTO) ve/veya Esnaf ve Sanatkarlar Odası'na kaydı bulunabilmektedir. Ancak tüm göçmen girişimcilerin kayıtlı olmadığı bilinmektedir. Bunun dışında vergi mükellefi olarak vergi dairelerinde bazılarının verisi de bulunabilmektedir. Ruhsat almak için ilçe belediyelere başvuranlar ve bunların listesi de ayrı bir bilgi kaynağı olmakla beraber bu verilere erişim oldukça zor ve çoğunlukla mümkün görünmemektedir. Bu yüzden erişilen veriler İstanbul'daki tüm göçmen girişimcileri kapsamamaktadır. Alan çalışması, öncelikle alanda kaba gözlem, katılımsız gözlem genelde kartopu veri toplama tekniğiyle görüşme başlatılmıştır. Çalışmada yer alan göçmen girişimcilerle yüz yüze mülakat yöntemiyle sorular sorulmuştur. Araştırma verilerinin toplanmasında veri toplama aracı olarak mülakat soru formu kullanılmıştır. Görüşmelerde girişimciler haklarında genel bilgi alındıktan sonra yarı yapılandırılmış soru formundaki 7 kategoride toplam 29 soru yöneltilmiştir. Bu kategoriler kişisel bilgiler, çalışma izni, iş yeri kurma ve açma, hukuki sorunlar, sosyal sorunlar, ekonomik durumla ilgili sorular, hedef kitle ve piyasa, beklenti ve önerilerdir. Girişimcilerin çoğu izin vermediği için görüşmelerde ses kaydı alınamamış, sadece notlar alınabilmektedir. Girişimcilerin önden bilgilendirilmelerine rağmen sorulara yanıt verirken çekingen davranması, çok detaylı sorular sorulduğunda “neden bu soruları sorguluyorsunuz” diye endişelenmesi süreci zorlaştırmıştır. Türkçe en az orta seviye bildikleri için dil

sorunu yaşanmamıştır. Araştırmacılar alanda girişimci işletme sahiplerinin izniyle işletmelerin ve işletme sahiplerinin fotoğraflarını çekmiş, izin alınamayan durumlarda işletmenin ve işletmenin bulunduğu sokağın dışarıdan genel görünümü fotoğraflanmıştır.

Çalışma uydu kent Düzce ilinde ikamet eden Afganistan ve Suriye uyruklu geçici ve uluslararası koruma altındaki sığınmacı ve mültecileri konu alınmıştır. Düzce ilinin seçilmesindeki neden Düzce ‘nin sığınmacı ve mültecilerin yerleştikleri en eski uydu kentlerden birisini oluşturması ve Afganistanlı sığınmacı ve mültecilerin yoğun yaşadığı şehirler arasında yer almaktadır. Düzce ilinin seçilmesindeki bir diğer neden ise araştırmacının sahaya rahat erişebilmesidir. Birçok tanıdığım hemşehrmin Düzce’de iş yerlerinin olmasından dolayı zaman zaman bürokraside ve Düzce halkıyla uyumunda zorluklar yaşadıklarını söylemesi, başka Afganların da küçük çapta üretim yerleri, mağaza, dükkân gibi faaliyet bulunması incelenmesi Düzce ilini cazip kılmıştır. Ayrıca son zamanlarda özellikle Afgan mülteciler için lokasyon olarak önemli bir konuma sahip düzensiz göçmenler Türkiye’ye girişinden sonra ilk olarak Düzce iline gelmektedir, daha sonra başka illerde yaşayan akraba, dost ve tanıdıklarının yanlarına gitmektedirler. Bundan dolayı Düzce Afganistanlı mültecilerin odak noktası haline gelmektedir. Bu bilgiyi kanıtlayan birçok resmî belgeler mevcuttur. Gazeteci Ruşen Takva’nın katıldığı programda, özellikle Afgan mültecilerin iltica etmek için bazı illeri tercih ettiklerini dile getirerek “Köyleri aldı Taliban biz kaçmak istiyoruz. İlk önce gitmek istedikleri yerler arasında Düzce’de var” diyerek son zamanlarda Düzce’nin mülteciler için kayda değer konum olduğunu belirtmiştir (<https://www.duzcesonhaber.com/gundem-duzce-Haberleri/7650-afgan-multecilerin-ilk-tercihi-duzce> [Erişim Tarihi:18.07.2022]).

En çok Suriyeli barındıran şehir 546 bin 588 kişi ile İstanbul’dur. Manisa 14 bin 249 kişi ile 23. sırada Denizli 14 bin 154 kişi ile 24. sıra ve Düzce ise 1688 kişi ile 68. sıraya yerleşmiş olup, Suriyelilerin yerli nüfusa oranla en yoğun olduğu şehir ise %38,5 ile Kilis’dir. Kilis’te 145 bin 826 Türk vatandaşı ile kayıt altına alınmış 91 bin 280 Suriyeli bulunuyor. Suriyeli yoğunluğunda Kilis’i %19,5 oran ile Hatay takip etmektedir (<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> [Erişim Tarihi: 15.07.2022]).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE LİTERATÜR TARAMASI

Çalışmanın bu bölümünde, Suriyeli ve Afganistanlı mülteci girişimcilerin özelliklerinin saptanmasına yönelik mülakat görüşmelerinden elde edilen bulgulara ve yapılan yorumlara yer verilmiştir.

4.1. Literatür Taraması

Son dönemde artan göç hareketlerinin küresel ticaretteki artışın sebebi olabileceği yönünde yaygınca bir kanı bulunmaktadır. Elde edilen ampirik sonuçlara göre girişimci göçmenlerin diğer etkenlerinin yanı sıra dış ticaret üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu görülmektedir. Göç eden insanların niteliği de bu ilişki üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Göç eden kişilerin bilgi birikimlerinin olması, bir mesleğe sahip olmaları ve göç ettikleri ülkenin dilini biliyor olmaları ekonomide önemli bir rol oynamaktır. Nitelikli iş gücüne sahip göçmenler, ticari bağlantıların sağlamasını daha kolay hale getirir. Bu durum göçün ticaret üzerindeki pozitif etkisini arttırmaktadır. (Head ve Ries, 1998: 49). Göçe bağlı nüfus artışı toplam talebi arttıracak için ithalatı da arttırır. Göçmenlerin varlığı daha fazla iş gücü hareketliliğine sebep olacaktır. İşçilerin daha düşük ücretlerle çalıştırılması birim üretim maliyetlerini düşürecek ve ihracatı arttıracaktır. Bu etki de ülkenin uluslararası rekabet gücünü daha çok arttırmaktadır. (Genç, Gheasi, Nijkamp ve Poot, 2011: 1). Göçün dış ticaret üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğuna dair görüşlere rağmen göç alan ülkelerdeki halkın göçe bakış açısı ise negatif olabilmektedir. Göç alan ülkedeki vatandaşlar için nüfus artışı, kaynakların tükenmesi ve bunun sonucu olarak yaşam standartlarının azalacağı korkusunu da beraberinde getirmektedir. Göç alan ülke açısından ise göçmenlerin istikrarsız ve geçici gelir kaynağına sahip oldukları düşünüldüğü için gelir dağılımında adaletsizliğe yol açtığı savunulmaktadır. Ayrıca işçi göçünün enflasyonun artmasına sebep olacağı ve ekonomiyi zayıflatacağı yönünde görüşler vardır. Göç veren ülke açısından ise göçle birlikte insan sermayesinde kayıplar yaşanacağı ve beyin göçüne sebep olduğu için göçe karşı olumsuz bir bakış açısına sahip görüşler mevcuttur. Ayrıca göçle birlikte dışa bağımlılık da artacaktır (Kandemir, 2010: 31-32). Yukarıda belirtilen endişeler göç alan toplumlarda göçe karşı olumsuz bir tutum oluşmasına sebep olmaktadır.

Göç alan ülkelerde göçün dış ticaret üzerindeki pozitif etkisinin ortaya konması, o ülkedeki vatandaşların göçmenlere bakış açısını iyimser yönde değiştirebilir. Öte yandan göçe karşı kötümser görüşler, teknolojik ilerlemeyi ve verimlilik artışını hesaba katmamaktadır. Son iki yüz yıldır dünya nüfusu artmıştır. Bu artış yaşam standartlarını azaltmak yerine iyileştirmiş, ölüm oranlarında azalmalar meydana gelmiş ve kişi başına düşen gıda üretimi nüfus artışından daha hızlı oranda artış göstermiştir (Lung, 2008: 39). Göçmenlerin yoğun bir şekilde ülkelere girmesi ülkelerin ticaret rejimlerinde ani değişimleri beraberinde getirir (Ebmer ve Zimmermann, 1998: 4). Ülkelerin ekonomik kalkınmalarını desteklemek için göçün ticaret üzerindeki etkisini göz önüne alarak daha elverişli göç politikaları geliştirilebilir (Bacarreza ve Ehrlich, 2006: 2). Almanya’da düzenlenen emek piyasası politikası ve OECD ülkelerinin çoğunda bulunan göçmen politikaları bu duruma örnek olarak verilebilir. Bunun yanında küreselleşmeyle birlikte birçok ülke ticaret politikalarını liberalleştirmiş ve ticari engelleri kaldırmıştır. Küreselleşen bir dünyada ticaret ve faktör hareketleri arasındaki bağlantı giderek önem kazanan bir konudur. Özellikle uluslararası ticaret ve göçün birbirlerinin ikamesi mi yoksa tamamlayıcısı mı oldukları yönünde halen tartışmalar mevcuttur. Bu ilişkiyi açıklamak için çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Bunlardan ilki; Ricardocu ve Heckscher-Ohlin modeli olarak da bilinen geleneksel ticaret teorisidir. Bu teoriye göre faktör hareketleri ve ticaret birbirinin ikamesidir. İkincisi, faktör fiyatlarının denkleşmesi (Heckscher-Ohlin-Samuelson) teorisidir. Bu teoriye göre, uzmanlaşmanın tam olarak sağlanamadığı durumlarda ülkeler arasındaki nihai mal ticareti ile iş gücü hareketleri birbirinin yerine geçebilmektedir. Böylece bol olan faktörün fiyatı düşerek ticaretteki iki taraf arasında faktör fiyatları denkleşmektedir. Başka bir deyişle mal ticareti ile iş gücü ticareti birbirini ikame etmektedir. Bu durumda bir ülkeden emek yoğun bir mal ithal etmek ile iş gücü ithal etmek aynı şeyi ifade eder. Eğer iş gücü hareketliliği yoksa bu mekanizma ülkeler arasındaki ücretlerin eşitlenmesine sebep olur (Faustino ve Leita, 2008). Göç veren ülke açısından değerlendirildiğinde ise durum tersine yorumlandığı zaman emek yoğun bir mal ihraç etmekle emeği ihraç etmek aynı şeydir. İki ülke arasında iş gücü göçü arttıkça ikili ticaretin azalacağı öngörülmektedir. Ancak bu durum endüstri-içi ticaret için ele alındığında iş gücü göçü dış ticareti arttırmaktadır. Son olarak yeni ticaret teorisine göre göç ile ticaret arasındaki ilişki işlem maliyetleri yoluyla sağlanmaktadır (Karagöz, 2011: 58).

Hecksher-Ohlin teoreminin bazı varsayımlarının kaldırılması durumunda uluslararası göç ve dış ticaret arasındaki ikame ilişkisinin, tamamlayıcılık ilişkisine dönüşebileceğini vurgulayan bazı çalışmalar da mevcuttur. Bu teorinin varsayımlarından birisi ülkelerin aynı teknoloji seviyesine sahip olmasıdır. Bu varsayım kaldırıldığında ülkeler arasındaki teknolojik farklılıkların, ticaretin oluşmasına sebep olacağı vurgulanmaktadır. İleri teknoloji kullanan bir ülkede bir malın üretimi, geleneksel üretim yöntemleri kullanılan bir ülkeye göre çok daha fazladır. İleri teknoloji sayesinde o malı üreten ülkenin, geleneksel yöntemlerle üreten ülkeye malı ihraç ettiğini varsayalım. Bu durum ithalatçı ülkede geçimini o malın üretimiyle sağlayan tarım işçilerinin, ihracatçı ülkeye göç etmesine neden olacaktır. Bunun sonucunda teknolojik farklılıklardan kaynaklanan dış ticaret ile ters yönlü göç akımı birbirini tamamlayacaktır. Teknolojik açıdan daha ileri seviyede olan ülkede daha yüksek emek verimliliği nedeniyle ücretlerin yüksek olacağı ve oluşan bu ücret farklılıklarının da göç akımlarını uyaracağı ortaya konulmuştur (Emirhan, 2014: 612). Öte yandan üretim faktörleri olarak emek ve sermayenin ele alındığı ve üretim faktörlerinin homojen kabul edildiği Heckscher-Ohlin modelinden farklı olarak emeğin nitelikli ve niteliksiz olarak ayrıldığı durumda sonuçlar değişiklik gösterecektir. Iranzo ve Peri (2009)'ye göre Batı Avrupa daha büyük bir pazara ve daha yüksek bir teknolojiye sahip olduğu için Doğu Avrupa'ya göre karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir.

Doğu Avrupa'daki işçiler ise daha düşük ücretlerle çalıştığından dolayı iş gücü verimliliği daha fazladır. Bu etki, toplam üretimi arttırmak açısından önemli bir faydaya neden olmaktadır. Bu sebeple iki taraf arasında göçün olması ülkelerdeki yüksek teknoloji ve yüksek beceri arasındaki tamamlayıcılığı sağlamaktadır. Böylece dış ticaret ve göç hareketleri her iki taraf açısından refah düzeyini arttırıcı bir etkiye sebep olmaktadır. Ayrıca Uluslararası göç, dış ticareti tercih ve ağ etkisi olmak üzere iki farklı kanaldan etkilemektedir. Tercih etkisi, göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde tüketim alışkanlıklarını devam ettirmesine dayanır. Göçmenler, göç ettikleri ülkede aynı tükettim mallarına yönelik talep oluşturur. Bu talep, göç alan ülkede ithalatın artmasına neden olacaktır. Ayrıca göçmenler, göç ettikleri ülkenin tüketim alışkanlıklarını da değiştirir. Bu durum, göç alan ülkede göç veren ülkenin mallarına yönelik bir talebin giderek artmasına neden olur (Emirhan, 2014: 613). Ağ etkisi ise göç veren ve göç alan toplumların, göçmen birimleri tarafından birbirine bağlandığı bir ağ sistemine dayanır. Menşenin dışında yaşayan birçok etnik grubun resmi ya da

gayri resmi gruplar oluşturduğu gözlenmektedir (Lung, 2008: 30). Göçmen ağları, göç veren ülkede geriye kalan topluluklar ve alıcı ülkelerdeki göçmenleri birbirine bağlayan ortak köken, akrabalık ve dostluk ile kurulan kişiler arası ilişkiler bütünüdür. (Massey, 1988: 618). Ağ sistemini açıklamak için sosyal sermaye konusu üzerinde durmak gerekir. Sosyal sermaye kavramı, bir gruptaki güven, iş birliği ve derneklerden oluşmaktadır. Sosyal yükümlülükler veya ilişkiler, sosyal ağlar aracılığıyla sağlanır. Sosyal sermaye yoluyla ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü bir varlık oluşturulabilir. Güvenin ekonomik faaliyetleri kolaylaştırarak fayda sağlayabileceği bilinmektedir. Her ticari işlem güven unsuru üzerine inşa edilir. Örneğin, bir tedarikçinin alıcıya verdiği kredi koşulları iş ilişkisinin güvenini göstermektedir. Güven eksikliği olan bir toplumda halk ekonomik faaliyetlere karşı bir tepki oluşturmaktadır. Bu tepki de ekonomik gelişmelere engel olmaktadır. Sosyal sermayenin oluşması diğer tüm sermaye biçimleri gibi maliyete sahiptir ve zaman gerektirir. Sosyal sermaye, gruptaki bireyler tarafından toplanır; iş birliği ve karşılıklı yarar için bir sosyal yükümlülükler havuzunu oluşturmaktadır. Sosyal sermaye maddi değildir ve sadece sahipleriyle ilişkilendirilir. Bu sebeple bir sosyal çevreden diğerine geçtiğinde bu sosyal sermayeyi beraberinde götürecektir. Bir toplumda göçmenlerin stoku arttıkça sosyal sermaye de göç alan ülkede toplanacaktır (Lung, 2008: 27-29).

Göçmenler, ülkeleriyle olan resmi ve gayri resmi bağlantıları yoluyla bilgiye daha hızlı erişim sağlayıp iki ülke arasındaki ticareti kolaylaştırmaktadır. Sınır ötesi işlemlerin kolaylaştırılması özellikle göçmenlerin ağlar arası ilişki kurmasıyla sağlanır. Bu ilişki uluslararası ticarete önemli bir katkı sağlamaktadır (Sgrignoli vd., 2015: 245). Göçmenler sayesinde ihracatçılar, mevcut piyasalar ve bir ülkenin bilmedikleri dağıtım kanallarına ulaşabilme, güvenilir ve ucuz bilgi sağlama konusunda olanağa sahip olacaklardır. İthalatçılar ise mal temin etmek için güvenilir bir tedarikçiye olan ihtiyaçlarını göçmenler yardımıyla karşılayacaklardır (Head ve Ries, 1998: 49). Bu nedenlerle göç, dış ticaretteki işlem maliyetini ağ yoluyla azaltır. Kendi ülkesiyle kültürel bağları, ortak dili, tarihsel sömürge bağları, ortak tercihleri, siyasi ve sosyal kurumlarla ilgili bilgileri sağlayarak ticaretteki işlem maliyetini azaltmaktadır. Yukarıdaki bilgiler ışığında ağ etkisi, işlem maliyetleri üzerinden hem ihracatı hem de ithalatı etkilerken tercih etkisi ise sadece ev sahibi ülkenin ithalatını etkilemektedir. Bu nedenle ağ etkisi, dış ticareti etkilemede tercih etkisinden daha önemlidir (Girma ve Yu, 2002: 115). Ancak bu durum göçmelerin geldikleri ülkenin ihracatına katkıda bulunması durumunda geçerlidir.

Son olarak literatürden farklı bir şekilde Lin ve Yang (2017) çalışmalarında göçmenlerin ekonomik aktörlere bilgi sağladıkları için ticareti yalnızca dolaylı olarak etkilediği konusuna değinmiştir. Göçmen ağlarının ticaret öncesi etkisinin daha büyük olduğu ancak ticareti yapılan mallar üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Göçün dış ticaret üzerinde negatif etkileri de söz konusu olabilir. Göçmenler, göç ettikleri ülkede önceden ithal edilen malları üreterek uluslararası ticareti olumsuz şekilde etkileyebilir. Göç ettikleri ülkedeki insanlarla karşılıklı kültür alışverişi ve güven bağımlı güçlendirerek ilişki kuran göçmenler, teknoloji ve üretimle sahip oldukları bilgileri göç ettikleri ülkelere aktararak göçmen taleplerinin ithalatla değil yurtiçi üretimle karşılamasına sebep olabilir (Dunlevy ve Hutchinson, 1999: 1045).

Göçle birlikte bilgi arama maliyetleri ve dolayısıyla işlem maliyetleri azalır. Uluslararası işlemlerde belirsizlik azalır, güven artar. Göçmenler kendi ülkesinin fırsatları, potansiyel piyasalarına ve dağıtım kanallarına erişim, yerel geleneklere aşinalık, hukuki ve ticari uygulamalar hakkında derin bilgiye sahip olma açısından önemli bir aracılık görevini yerine getirir. Ticaret ile göç arasındaki ilişki birçok çalışmada doğrusal bulunmuştur. Eğer bu ilişki her zaman pozitif değilse göçmen ağlarının ticareti güçlendirici etkisinin sadece belirli göçmen grubu için geçerli olduğunu gösterir. Etkinin yüksek olduğu göçmen grupları yoluyla bu pozitif etki maksimum seviyeye ulaştırılabilir. Göçmen ağları aktif olarak çalıştığı zaman etki yüksektir. Ancak göçmen ağlarının üye sayısı arttığında bu etki azalabilir. Göçmen ağlarının üye sayısı yerel düzeyde olmalıdır. Doygunluk ve tükenme seviyesi göz önüne alındığı zaman, etki boyutunda azalma söz konusu olabilmektedir (Domingo ve Silvente, 2013: 247-248). Bu çalışmadan önce göç ve ticaret arasındaki etkileşim konusunda birçok çalışma yapılmıştır.

Göçmenlerin anavatanıyla olan bağlantılarının, anavatan ile ev sahibi ülke arasındaki iki taraflı ticaret akışını artırıp artırmadığı sorusunu cevaplamaya odaklanan ilk araştırmacılardan biri Gould (1994) olmuştur. Göçmen bağlantılarının Amerika Birleşik Devletleri ile yabancı doğumlu nüfusunun memleketleri arasındaki ticareti kolaylaştırmada oynadığı rol üzerine ampirik bir araştırmadır. “47 ABD ticaret ortağı panel veri seti kullanarak, ampirik analiz, ülkeye yapılan göçmen bağlantılarının ihracat ve ithalat üzerinde güçlü bir pozitif etkiye sahip olduğunu ve tüketici tarafından üretilen ihracat üzerinde en büyük etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Bu etkiler, göçmen topluluğunun büyüklüğü büyüdükçe azalan bir oranda artma eğilimindedir ve

ayrıca önemli ölçüde ticareti yapılan malların türüne de bağlıdır (Gould, 1994: 302-316).

Head and Ries (1998) işi aynı yönde yapmış ve Kanada'nın göçmenlik deneyimini 1980-1992 yılları arasında 136 ticaret ortağıyla ticaret akışları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Bu çalışma, göçün Kanada ticareti üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu, ancak ithalatın ihracattan nispeten daha fazla arttığını ortaya koymuştur. Böylece, göçmenlerde yüzde 10'luk bir artış ihracatta yüzde 1 ve ithalatta yüzde 3'lük bir artışa yol açmaktaymış. Bu çalışmada bölgesel ve sınıf spesifikasyon farklılıklarını tespit etmek için kukla değişkenler içermiştir. Sonuçlara göre, bağımsız göçmenleri, Kanada ikili ticareti en az mülteci ve ortadaki aile göçmenleri üzerinde en büyük etkiye sahiptir. Bölgesel çeşitlilik, Güney Amerika ve Doğu Asya göçmenlerinin diğerleri arasında ticarete en fazla katkıda bulunduğunu göstermiştir.

Dunlevy ve Hutchinson (1999) 1870'ten 1910'a kadar Avrupa Birliğinden Amerika Birleşik Devleti'ne göç hareketinin tarihini araştırarak bu konula ilgili çalışmalarının listesini genişletmiştir. ABD diliyle aynı dili paylaşan ülkeler (İngilizce konuşan ülkeler) ve kişi başına düşen geliri nispeten benzer olan ülkeler için göçmenlerin ticaret üzerindeki etkisini daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Birleşik Krallık veri seti ile bu tür çalışmaları yapan ilk kişilerdendir. İngiltere tarihinin sömürgeci bir devlet olarak özelliklerini kullandılar ve araştırmalarını eski bir koloni olup olmamasına göre İngiltere'nin 48 ticaret ortağını iki gruba ayırmıştır. Bu nedenle, bu çalışmada 26 Commonwealth (eski sömürgeler) ve 22 Commonwealth olmayan ülke var. Ampirik sonuçlar Commonwealth ve Commonwealth altına olmayan ülkelere ise göçün yapılan ihracat üzerindeki çok etkisi olduğunu belirtmiştir. İkinci grup için göçmen stoku yüzde 10 artarken, ihracat yüzde 1,6 artış göstermektedir. Ki, ilk grup için bu değişken önemsiz ve ciddi bir artış göstermezmiş. “Yani, ekonometrik kanıtlar, göçün, kendi ülkeleriyle olan iş ya da kişisel temasları yerine, dış pazarlar ve farklı sosyal kurumlar hakkındaki bilgiler (göçmenlerin getirdiği) yoluyla ikili ticareti geliştirdiğini gösteriyor” (Girma ve Yu 2002: 117).

Göçmenlerin ticaret üzerindeki etkisinin ülkeye özgü özelliklere bağlı olduğunu gösteren çalışmalardan biri de Bardhan ve Guhathakurta (2004) tarafından yapılan araştırmadır. Ülkenin topraklarını batı ve doğu bölgelerine bölerek ve sonuçları karşılaştırarak ABD için göç ile ticaret bağlantısını incelemişlerdir. ABD batı kıyısından gelen göçmenlerinin büyük bir kısmının Çin, El Salvador, Meksika, Filipinler, Güney Kore veya Vietnam gibi gelişmekte olan ülkelere gelmekteyken,

doğu kısmında ise Kanada, Dominik Cumhuriyeti, Almanya ve İtalya gibi gelişmiş ülkeler yer almıştır. Çalışmanın sonucuna göre batı kıyıları oldukça önemli bir etki gösterirken doğu ise hafif bir etki göstermiştir.

Blanes (2005) İspanya için durumu araştırmış ve göçün sektörler arası ve sektörler arası ticaret üzerindeki etkisini karşılaştırmış ve birincisinin daha büyük etkisi hakkında sonuca varmıştır. Bunun yanı sıra, mamul mallar için etkisi, imal edilmemiş mallara göre daha güçlüdür. Qian M. (2008) araştırmasını Yeni Zelanda ve 190 ticaret ortağı için göçmenlerin ticaret üzerindeki etkisini araştırmıştır. Ana örneklem sonuçlarının yanı sıra, ticaret ortağı ülkelerinin gelir düzeylerine, coğrafi temel ve kültürel farklılıklarına (dil ve ana din) göre oluşturulan alt panellerdeki göçmen-ticaret bağlantısındaki farklılıkları incelemiştir. Göçmen stoku değişkeninin Yeni Zelanda ticareti üzerindeki etkisinin yanı sıra göçmen akışlarının ve farklı vize sahiplerinin (uluslararası öğrenciler, uluslararası çalışanlar ve uluslararası ziyaretçiler) etkisini test etti.

Bettin ve Lo Turco'nun (2009) ticaret-göç etkileşimi üzerine ülkeler arası görüşü temsil eden makalelerden birini konu olarak ele almıştır. Bu konu arasındaki ilişki OECD ülkeleri ve dünyanın geri kalanında 1990-2000 ve 2005 yılları olmak üzere iki alt dönem için analiz edilmiştir. Yukarıda tartışılan tüm diğer çalışmalarla çelişen ampirik sonuçları nedeniyle ilginçtir. Göçün Kuzey-Güney ihracatı üzerinde önemli ancak olumsuz bir etkisi vardır. Aynı zamanda, ithalat sonuçları, İngiliz Milletler Topluluğu ülkeleri için önemsiz sonuç gösteren Birleşik Krallık için Girma ve Yu araştırmasında daha önce tartışılan sonuçlar ile de uyumludur. White R. (2010) “Göç ve Uluslararası Ticaret adlı kitabında 1945'ten beri ABD deneyimi” 1992-2006 yılları arasında ABD 66 ticaret ortağı için bu konudaki en ayrıntılı araştırmalardan birini sağlamıştır. Araştırmasında şu sonuçlara varmıştır: vasıflı göçmenler, vasıfsız göçmenlerden daha fazla ticareti kolaylaştırmaktadır; göçmen-ticaret etkisi göçmenlerin ev sahibi ülkede geçirdikleri yıl sayısı arttıkça azalmaktadır; mülteciler ve sığınmacılar ticaret üzerinde mülteci olmayan göçmenlere göre çok daha az etkiye sahiptir; kültürel olarak daha farklı ülkelere gelen göçmenler, kültürel olarak benzer ülkelere daha fazla ticaret yaratır; etki, homojen ve üretici ürünlere göre farklılaştırılmış ve tüketim malları için daha büyük olduğu tespit edilmiştir.

4.2. Mülteci ve Sığınmacıların Yerel ve Uluslararası İş Hayatında Karşılaştıkları Engeller ve Çözüm Önerilerine İlişkin Görüşmeler

Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyeli ve Afganistanlıların iş hayatında aktif olmalarına engel teşkil eden hukuki, ekonomik, sosyal ve buna benzer durumların ne olduğu, geçici koruma statüsündeki göçmenlerin Türkiye’de ticari faaliyet gerçekleştirme potansiyellerinin ölçümlenebilmesi ve bu süreç boyunca Türkiye’de karşılaşılan problemlerin ne olduğu konularında göçmenlerle görüşmeler gerçekleştirilmiş ve görüşme gerçekleştirilen katılımcıların Türkiye’deki ticari faaliyetleri, bahsi geçen koşullar doğrultusunda ele alınarak geçici koruma statüsündeki göçmenlere rehber olması düşünülmektedir. Çeşitli sektörlerde ve birbirinden farklı sürelerde faaliyet gösteren katılımcılar, kendileriyle aynı koşullarda yaşamını idame ettiren ve gelecekte Türkiye’ye yerleşme olasılığı bulunan göçmenlerin karşılaşılabilecekleri sorunlar doğrultusunda görüşlerini dile getirmişler ve kendi deneyimlerinden yola çıkarak iyileştirmeler yapılabileceğine dikkat çekmişlerdir. Bu kapsamda mülteci ve sığınmacıların yerel ve uluslararası iş hayatında karşılaştıkları engeller ve çözüm önerilerine ilişkin görüşmelerin sonucu bulgular başlığında yer almaktadır.

4.3. Bulgular

Türkiye’nin İstanbul, Düzce, Denizli ve Manisa illerinde ikamet eden ve bu illerde girişimcilik faaliyetleri yürüten göçmenlere kendi işini yapma ve uluslararası ticaret yapma potansiyeli olan girişimci mültecilerle saha araştırması yapılarak mülakat formu uygulanmış ve bulgular raporlanmıştır. Araştırma formu yedi alt kategori şeklinde incelenmiştir. İlk kategori araştırmaya konu olan katılımcıların “Demografik Özelliklerini Öğrenmeye Yönelik Sorular”, ikinci kategori “Çalışma İzniniz ile İlgili Sorular”, üçüncü kategori “İş Yeri Açma Sürecinizle İlgili Sorular”, dördüncü kategori “Faaliyet Alanı ile İlgili Göçmen Bilgileri”, beşinci kategori “Hukuki Sorunlar ile İlgili Sorular”, altıncı kategori “Kültürel ve Sosyal Farklılığın Doğurduğu Sorunlar”, yedinci kategori ise “Ekonomik Durum ile İlgili Sorular” yer almaktadır.

4.3.1. Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan göçmen girişimcilerin demografik özellikleri tabloda gösterilmiştir. Tabloya bakıldığında birebir görüşülen göçmen girişimcilerin 35’nin erkek, sadece 1’nin kadın olduğu görülmektedir. Katılımcıların mensup olduğu

milliyeti itibariyle dağılımı incelendiğinde ise 36 girişimcinin 22'sinin Afgan, 14'nün ise Suriye asıllı olduğu gözlenmektedir. Ayrıca katılımcıların 9'u 30 ve altı yaş grubuna, 23'ü 31-50 yaş grubuna, 4'ü ise 50 ve üzeri yaş grubuna dâhildir. Göçmen girişimciler arasında 31-50 yaş aralığında olan kişiler çokluk teşkil etmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere göçmen girişimcilerin eğitim durumları çoğunlukla ortaokul ve lise düzeyindedir. Aynı zamanda Türkçeyi konuşma ve anlama düzeyi zayıf olan sadece 1 girişimci vardır. Diğer girişimciler ise normal dağılım göstermektedir.

Tablo 4.1: Girişimcilerin demografik özellikleri

Değişkenler	Kategori	Frekans
Cinsiyet	Erkek	35
	Kadın	1
Toplam		36
Milliyet	Afgan	22
	Suriyeli	14
Toplam		36
Yaş	30 ve altı	9
	31-50	23
	50 ve üzeri	4
Toplam		36
Eğitim	Yok	1
	İlkokul	2
	Ortaokul	10
	Lise	17
	Lisans	6
Toplam		36
Türkçe Dil Seviyesi	Zayıf	1
	Orta	14
	İyi	11
	Çok iyi	10
Toplam		36

Çalışmaya katılan girişimcilerin Türkiye'deki yaşam statülerine bakıldığında (Tablo 4.2) 13'nün normal ikamet, 10'nun geçici koruma, 8'nin uluslararası koruma statüsüne sahip olduğu görülmektedir. 36 girişimciden sadece 5'i Türkiye vatandaşı statüsüne sahip olmuştur. Bir diğer yandan ülkelerinden ilk olarak Türkiye'ye gelen göçmenlerin sayısı 27 kişidir. Diğerleri ise ilk olarak, İran, Çin, Özbekistan, Kırgızistan ve Birleşmiş Arap Emirlikleri (BAE) gibi ülkelere gittikten sonra Türkiye'ye gelmeyi tercih etmişlerdir. Göçmen girişimcilerin ülkelerindeki meslekleri

incelendiğinde ise büyük çoğunluğun (12 girişimci) esnaf olduğu tespit edilmiştir. Girişimcilerin ülkelerinde yaşadıkları bölgelere bakıldığında ise çoğunluğun Suriye'nin Halep ve Afganistan'ın Kunduz bölgelerinden olduğu görülmektedir. Her iki bölgenin de savaştan ciddi oranda etkilenen bölgeler olduğu bilinmektedir. Göçmen girişimcilerin Türkiye'de kalma süreleri incelendiğinde büyük çoğunluğunun (21 girişimci) 5-8 yıldır Türkiye'de ikamet ettikleri tespit edilmiştir.

Tablo 4.2. Katılımcıların Ülkelerindeki Meslekleri, İlk Geldikleri Ülke, Statü ve Türkiye’de Bulunma Sürelerine İlişkin Bulgular

Girişimci No	Geldikleri bölge	Meslek	İlk gittikleri ülke	Statü	Türkiye’de kalma süresi
G-1	Fayrab	Esnaf	Türkiye	Uluslararası koruma	6 yıl
G-2	Kabul	Dekorasyon	Türkiye	Uluslararası koruma	3 yıl
G-3	Mezar-ı Şerif	Tekstil	İran	Normal ikamet	5 yıl
G-4	Şam	Esnaf	Türkiye	Geçici koruma	6 yıl
G-5	El Bab	Esnaf	Türkiye	Geçici koruma	6 yıl
G-6	Kabul	İnşaat mühendisi	Türkiye	Normal ikamet	1 yıl
G-7	Belh	Esnaf	Türkiye	Uluslararası koruma	2 yıl
G-8	Kunduz	Esnaf	Türkiye	Normal ikamet	5 yıl
G-9	Kunduz	Öğrenci	Türkiye	Normal ikamet	6 yıl
G-10	Kunduz	Esnaf	Türkiye	Normal ikamet	11 yıl
G-11	Herat	Esnaf	Türkiye	Normal ikamet	1 yıl
G-12	Kunduz	Esnaf	Türkiye	Normal ikamet	7 yıl
G-13	Halep	Sarraf	Türkiye	Geçici koruma	5 yıl
G-14	Halep	Tamirci	Türkiye	Geçici koruma	7 yıl
G-15	Kunduz	Esnaf	Türkiye	Normal ikamet	3 yıl
G-16	Halep	Öğrenci	Türkiye	Geçici koruma	5 yıl
G-17	Kunduz	Öğrenci	Türkiye	Normal ikamet	11 yıl
G-18	Halep	Öğrenci	Türkiye	Geçici koruma	7 yıl
G-19	Cevizcan	Öğrenci	Kırgızistan	Normal ikamet	3,5 yıl
G-20	İdlib	Tekstil	Türkiye	Vatandaş	8 yıl
G-21	Halep	Esnaf	Türkiye	Geçici koruma	5 yıl
G-22	Cevizcan	Asker	İran	Uluslararası koruma	9 yıl
G-23	Cevizcan	İnşaatçı	İran	Uluslararası koruma	6 yıl
G-24	Bedahşan	Öğrenci	Türkiye	Normal ikamet	10 yıl
G-25	Kabul	Tekstil	İran/ BAE	Uluslararası koruma	3 yıl
G-26	Halep	Kuyumcu	Türkiye	Geçici koruma	8 yıl
G-27	Kabul	Esnaf	İran	Uluslararası koruma	8 yıl
G-28	Halep	Mandıracı	Türkiye	Geçici koruma	7 yıl
G-29	Cevizcan	Tekstil	Türkiye	Uluslararası koruma	12 yıl
G-30	Bağlan	Çiftçi	Özbekistan	Normal ikamet	1 yıl
G-31	Hamas	Esnaf	Türkiye	Vatandaş	5,5 yıl
G-32	Herat	Tekstil	Çin / BAE	Vatandaş	1 yıl
G-33	İdlib	Tekstil	Türkiye	Vatandaş	10 yıl
G-34	Şam	Aşçı	Türkiye	Vatandaş	8 yıl
G-35	Halep	Tekstil	Türkiye	Geçici koruma	8 yıl
G-36	Herat	Lojistik ve ulus. nakliye	Çin/BAE	Normal ikamet	8 yıl

4.3.2. Çalışma İzni ile İlgili Göçmen Sorunları

Bilindiği gibi Türkiye’de yaşayan yabancı uyruklu vatandaşların herhangi bir iş faaliyetinde bulunması için önce çalışma izni alması gerekmektedir. Bu bağlamda göçmen girişimcilere çalışma izinlerinin olup olmadığı, aynı zamanda çalışma izni alınması sürecinde yaşanan zorlukları öğrenmeye yönelik sorular sorulmuştur. Bu sorular kapsamında girişimcilere şıklar ve kendi fikirlerini belirtmeleri için açık uçlu diğer seçeneği sunulmuştur. Göçmenler için çalışma izni alınma süresinin zorluğu verilen cevaplardan anlaşılmaktadır. Şöyle ki, Türk vatandaşlığı bulunmayan sadece 6 girişimcinin çalışma izni olduğu görülmektedir (Girişimci-09, Girişimci-23, Girişimci-29, Girişimci-30, Girişimci-35). Girişimci-35 çalışma izninin alınmasının zorluğunu *“Çalışma izni almak için çok uğraştım. Kendi şirketim olmasına rağmen alamadım. Şirketi açtıktan sonra 6 ay içerisinde başvurmam gerekiyormuş, zamanında yapamadık. Daha sonra başka bir şirket üzerinden çalışma izni aldım”* şeklinde ifade etmiştir. Girişimci-30 ise çalışma izninin olduğunu belirterek *“Ayrıca işyerini Türk vatandaş üzerine açtım”* diye ekleme yapmıştır. Çalışma izni olan diğer 6 girişimcinin ise Türk vatandaşlığı bulunmaktadır. Kalan 24 girişimcinin çalışma izninin olmadığı tespit edilmiştir. Çalışma izni olmayan girişimciler işletmelerini Türk vatandaşlığı bulunan kişiler üzerinden açarak faaliyetlerini sürdürmektedirler. Verilen cevaplardan yaşanan en büyük sorunun ise bürokraside karşılaşılan zorluklar olduğu anlaşılmaktadır. Bir diğer karşılaşılan sorunlara verilen cevaplarda ise *“Çalışma izni alabilmek için 5 Türk vatandaşı çalıştırmam gerekiyor”* (Girişimci-15, Girişimci-17) ifadesi dikkat çekmektedir.

Çalışma izniniz yok ise neden almadınız sorusuna *“Çok uğraştım alamadım”* (Girişimci-3), *“Çalışma iznim iptal edildi”* (Girişimci-11), *“Çalışma iznim yok, başvurduğum sonuç bekliyorum”* (Girişimci-19), *“İlk çalışma izni başvurum iptal edildiği için ikinci başvurum değerlendirilmeden iptal edildi.”* (Girişimci-8) gibi verilen cevaplar çalışma izni almanın zorluğunu göstermektedir. Ayrıca genel itibariyle çalışma izninin neden olmamasına ilişkin en çok tercih edilen şıkkın *“İlk çalışma izninin olumsuz sonuçlanması sonrasında ikinci başvurunun da reddedilmesi”* olmuştur. Diğer en çok seçilen cevap ise *“Nereye başvurulması gerektiği bilinmemesi/başvurunun eksik yapılması”* (Girişimci-2, Girişimci-6, Girişimci-7, Girişimci-26, Girişimci-27) şeklindedir. Girişimci-22 ise okur yazar olmadığı için başvurusunun kabul edilmediğini belirtmiştir. Verilen cevaplardan anlaşılabileceği üzere

çalışma izni alınırken bürokratik engellerin olması büyük sorun teşkil etmektedir. Türk vatandaşlığına geçemeyen göçmenler haricinde çalışma izni olan göçmenlerin sayısı çok azdır. Bunun ana nedeni ise, başvurunun nereye, nasıl yapılmasının bilinmemesi, çalışma izni şartlarına uygun olmama ve birkaç kez başvurunun reddedilmesi gibi sebeplerdir.

4.3.3. İş Yeri Açma Süreçleriyle İlgili Göçmen Görüşleri

Başka bir ülkeye göç eden bireylerin o ülkenin kültürünü benimsemesi zaman almaktadır. Kültürel farklılıkların aradan kaldırılması için dil bilmek önemli faktördür. Dil engelinin kaldırılması girişimciler açısından önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda göçmen girişimcilere iş yeri açma sürecinde Türkçe bilmemenin yarattığı sorunlar sorulmuştur. Bunun yanı sıra çalışma izni bulunmayan veya reddedilen girişimcilerin işyerlerinin kapatılması gibi yaşadıkları olumsuzlukların neler olduğunu öğrenmeye yönelik soru sorulmuştur. Verilen cevaplar işyeri açma sürecinde göçmenlerin yaşadıkları sorunları öğrenmeye yardımcı olacaktır.

Girişimcilerin iş yeri açma sürecinde Türkçeyi bilmemelerinin herhangi bir sorun yaratıp yaratmadığı sorulduğunda ve verilen cevaplara bakıldığında 23 girişimcinin sorun yaşamadığı görülmektedir. Ancak, Türkçeyi ve kanunları bilmediği için dolandırıldığını bildiren 4 girişimci de bulunmaktadır. Girişimci-4 dolandırıldığını “İlk geldiğim zamanlar bir muhasebeci 50.000 TL paramı alıp kaybordu, sonra birkaç kişiden daha aldığını öğrendim” şeklinde belirtmiştir. Girişimci-30 “Önce hayvan çiftliği kurarken çalışma iznim yoktu, 10 büyük baş hayvanı birine sattım, 8’inin parasını vermedi”, Girişimci-33 “Tabii ki, ilk Bursa’da ev ve işyeri satın aldım, Türkçe bilmiyordum, borcu olan işyerini satmışlar”, Girişimci-35 ise “Çok zorluklar yaşadım. Para kaptırdım, zarar gördüm” ifadelerini kullanmışlardır.

Bir başka soruda “Herhangi bir sebepten dolayı işyeri açma başvurunuzun olumsuz sonuçlanması veya işyerinizin kapatılması vb. söz konusu oldu mu?” sorusuna verilen dikkat çeken cevaplar aşağıdaki gibidir:

Girişimci-8: “Evet 1 defa ruhsat başvurum ret geldi. Vergi levhası kendi adıma aldım ama çalışma izni alamıyorum ondan dolayı iş yeri ruhsatı verilmiyor. Ayrıca iş yeri ruhsatım kendi adıma değil çalışma izni alınca kendi adıma alacağım”

Girişimci -9 : “Evet önce iş yerimi açtım vergi levhası aldım, belediyeden zabıta memurları geldi çalışma, iş yeri ruhsatı sordular. Çalışma iznini alamamıştım dükkânımı kapattılar. Bütün mesele de bu çalışma izni”

Girişimci -12. “Evet 1 defa ruhsat başvurum ret edildi. Vergi levhasını kendi adıma aldım ama çalışma izni alamıyorum ondan dolayı iş yeri ruhsatı verilmiyor, şuan ruhsatsız iş yeri çalıştırıyorum her an kapanabilir endişesi oluyor”

Girişimci- 23- “Hayır olmadı ama muhasebeciden dolayı sorun yaşadım, çalışma iznim yok iken iki defa memurlar dükkânımı kapattı bir defasında komşum şikâyet etmişti. Çalışma izni aldım şimdi rahatım.

Girişimci- 25, çalışma izninin olmamasına rağmen sorun yaşamadığını ancak ikamet adresinin farklı ilde olması sorun teşkil ettiğini “Hayır olmadı, başka ilden geldim Manisa’da çalışma iznim yok büyük sorun adres kaydım burada değil” şeklinde ifade etmektedir.

Cevaplardan 14 girişimcinin iş yeri ruhsatı başkasının üzerine yaptırdığı anlaşılmaktadır. Ayrıca iş yeri ruhsatı olmaması sebebinden dolayı kapatılan ve cezai işlem gören 7 girişimci vardır (Girişimci-4, Girişimci-17, Girişimci-20, Girişimci-23, Girişimci-24, Girişimci-29). Girişimci-6, Girişimci-19, Girişimci-21, Girişimci-26, Girişimci-27, Girişimci-32, Girişimci-34 ve Girişimci-36 ise işletme açma sürecinde hiçbir sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuçlara bakıldığında yine göçmen girişimciler için en büyük sorunun çalışma izni çıkarmak olduğu görülmektedir. Çoğu girişimcinin işletme ruhsatı başka birisinin üzerine kayıtlıdır. Girişimcinin Türkçe bilmemesi bile çalışma izni çıkarma konusunda büyük sorun teşkil etmektedir. 36 girişimcinin sadece 8’nin işyeri açarken hiçbir sorunla karşılaşmadığı görülmektedir. Nedeni ise 5’i Türk vatandaşı olması diğer 3’nün ise başka şirketler üzerinden çalışma izninin almasıdır.

4.3.4. Faaliyet Alanı ile İlgili Göçmen Bilgileri

Göçmen girişimcilerin faaliyet gösterdikleri illerin dağılımına bakıldığında 6 kişinin Denizli, 7 kişinin Düzce, 11 kişinin Manisa ve 12 kişinin ise İstanbul’da girişimcilik faaliyetinde bulunduğu görülmektedir. Ayrıca girişimcilerin sektörel dağılımlarından, 21’nin küçük esnaf, 8’nin orta düzey üretici, 6’nın hizmet sektörü işletmecisi ve 1’nin ise diğer (ithalat) meslek grubuna ait olduğu tespit edilmiştir. Esnaf olan girişimcilerin çoğunun gıda satışı, üreticilerin çoğunun ise tekstil üreticisi

olduğu verilen cevaplarla tespit edilmiştir. Göçmen girişimcilerin faaliyet alanları daha ayrıntılı Tablo 4.3'te gösterilmiştir. Ayrıca göçmen girişimcilerin faaliyet sreleri ise şu şekildedir: 12-24 ay 9 girişimci, 25-48 ay 21 girişimci, 49 ay ve üzeri 6 girişimci.

Tablo 4.3: Katılımcıların Yaşadıkları İllere Göre Faaliyette Bulundukları Sektörlerin Dağılımı ve Faaliyet Gösterme Süreleri

Girişimci No	Faaliyet Gösterdikleri İl	Faaliyet Gösterdikleri Sektör	Faaliyet Süreleri
G-1	Denizli	Küçük esnaf	6 yıl
G-2	Denizli	Hizmet sektörü/Ev ve işyeri dekorasyonu	2.5 yıl
G-3	Denizli	Orta düzey üretici/Ev tekstili üretimi	4 yıl
G-4	Denizli	Küçük esnaf/	6 yıl
G-5	Denizli	Küçük esnaf	4 yıl
G-6	Denizli	Küçük esnaf/Gıda ve baharat	1 yıl
G-7	Düzce	Hizmet sektörü/Uçak bilet satışı ve para transferi	1.5 yıl
G-8	Düzce	Küçük esnaf/	2 yıl
G-9	Düzce	Küçük esnaf	1.5 yıl
G-10	Düzce	Küçük esnaf/Teknolojik ürün satışı	3 yıl
G-11	Düzce	Küçük esnaf	2 yıl
G-12	Düzce	Diğer/İthalat	3 yıl
G-13	Düzce	Küçük esnaf	4.5 yıl
G-14	İstanbul	Hizmet sektörü/Tamirci	2 yıl
G-15	İstanbul	Küçük esnaf	1 yıl
G-16	İstanbul	Küçük esnaf	4 yıl
G-17	İstanbul	Küçük esnaf/Gıda sektörü, Para transferi	3 yıl
G-18	İstanbul	Küçük esnaf	5 yıl
G-19	İstanbul	Hizmet sektörü	2 yıl
G-20	İstanbul	Orta düzey üretici/Giyim üretimi	6 yıl
G-21	Manisa	Küçük esnaf	2 yıl
G-22	Manisa	Küçük esnaf	6 yıl
G-23	Manisa	Küçük esnaf	3 yıl
G-24	Manisa	Küçük esnaf/Gıda	3 yıl
G-25	Manisa	Hizmet sektörü	3 yıl
G-26	Manisa	Küçük esnaf	4 yıl
G-27	Manisa	Hizmet sektörü/Pazarlama	5 yıl
G-28	Manisa	Orta düzey üretici/Mandıra, Süt ürünleri üretimi	4 yıl
G-29	Manisa	Küçük esnaf/Mobilya	8 yıl
G-30	Manisa	Orta düzey üretici/Hayvan Çiftliği	3 yıl
G-31	Manisa	Küçük esnaf/Gıda	4 yıl
G-32	İstanbul	Orta düzey üretici/Tekstil, Bebek bezi üretimi	3 yıl
G-33	İstanbul	Orta düzey üretici/Eşarp ve Kumaş üretimi	10 yıl
G-34	İstanbul	Küçük esnaf/Gıda	8 yıl
G-35	İstanbul	Orta düzey üretici/Kadın giyim üretimi	5 yıl
G-36	İstanbul	Orta düzey üretici/Lojistik	3 yıl

Göçmen girişimcilerin ülkeye faydası açısından incelenmesi gereken önemli konulardan birisi de istihdam konusudur. Girişimcilik faaliyetlerinin çoğunun ihracat üzerine olması ve resmi olan kuruluşların vergilerini düzenli olarak vermesi küçük de olsa devlet ekonomisine katkıda bulunmaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca bu yardımlardan birisi de işletmelerinde istihdam sağlayarak özellikle göçmen işsizlik sorununa çözüm sağlamaları düşünülmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de bulunan yabancı girişimcilerin çalışanları ile ilgili bulgular Tablo 4,4’te gösterilmektedir.

Tablo 4.4. Göçmen Girişimcilerin Çalışanları ile İlgili Bulgular

Çalışanların Milliyeti	Frekans
Türk	73
Afgan	71
Suriyeli	31
İran	7
Irak	3
İşçi yok	6

Tablo 4.4’ten de görüldüğü üzere göçmen girişimcilerin bünyesinde çalışan Türk sayısı 73’iken, Afgan sayısı 71’tir. Veriler incelendiğinde küçük işletmelerin çoğunun Türk işçi yerine yabancı uyruklu işçiler çalıştırdığı görülmektedir. Türk işçi çalıştıran orta düzeyde işletmelerin ise aynı zamanda bünyesinde yabancı işçi çalıştırdıkları da tespit edilmiştir. İşletmelerin neredeyse tamamında yabancı çalışan bulunmaktadır. Devletin bu durumu lehine çevirmesi, yabancı çalışanlara çalışma izni kolaylığı sağlayarak vergi toplaması ve yasa dışı işçi çalıştırmanın önüne geçmesi için tedbirler alması gerekmektedir. Yabancı işçi çalıştıran işletmelerin işçi sigortası ve iş izni gibi işlemlerinin yapılıp yapılmadığından emin olmak için denetlemeler yapılması şarttır. Bu hem devletin, hem de işçilerin yararına olacaktır. Bu sayede işçilerin hakları da korunmuş olacaktır. Ayrıca bütün işletmelere Türk işçi istihdam etmesi için teşvikler sunulmalıdır. Görünen o ki, işletmeler yabancı işçi çalıştırmaya daha fazla isteklidir. Bunun nedeni işletmelerin sigorta, vergi gibi harcamalardan kaçınmasıdır.

Göçmen girişimciler ülkemizde birçok alanda faaliyet gösterirler. Araştırmaya katılan girişimcilerin çoğunun küçük esnaf, hizmet sektörü ve orta düzeyde üretici

olduğu görülmektedir. Peki, onları faaliyette bulundukları sektörlerle yönelten sebepler nelerdir sorusuna cevap olarak bu bağlamda girişimcilere bu sektörü neden seçtikleri ve müşterilerinin hangi kesim olduğunu öğrenmeye yönelik sorular sorulmuştur. Neden bu mesleği seçtiniz sorusuna gelen cevapları 3 kategoride sınıflandırmak mümkündür:

1. Önceden de bu mesleği yaptığı için veya baba mesleği olduğu için

Örneğin, fikirlerini Girişimci- 9 *“Afganistan’da babamlar bu işi yapıyorlar orada öğrenmiştim”*, Girişimci- 20 ise *“Aile mesleği ayrıca Suriye’de savaş çıkınca tüm işleri Türkiye ‘ye taşıdık, Arap ülkelerine ihracat yapıyoruz”* şeklinde ifade etmişlerdir.

2. Bu sektördeki fırsatı gördüğü için

Fırsat yakaladığını düşünen Girişimci – 19 *“Son zamanlarda Türkiye’de okumak isteyen kişilerin sayısı çoğaldı, öğrenci temsilciliği yaptığım için bu iş tam bana göre diye düşündüm”*, Girişimci-23 *“Burada yeterince Afgan dükkân yoktu”*, Girişimci-5 ise *“Suriyeli fırıncı bu bölgede yoktu fırsat olarak gördüm”* ifadelerini kullanmışlardır. Verilen cevaplardan anlaşılacağı üzere fırsat gören birçok girişimci bu fırsatları yine göçmenler üzerinden değerlendirmektedir.

3. Kanunlar sert olduğu için (bazı mesleklerin alınması gereken izinlerin Türkiye’deki kanunlardan dolayı kendi işini kuramayıp başka sektöre yönelmişler)

Girişimci-26 ve Girişimci-27 ise fikirlerini sırasıyla şu şekilde ifade etmektedirler; *“Aslında kuyumculuk açacaktım, izin işleri çok zor. Onun için bir kaç zaman burayı işleteceğim sonra sıfırdan bir şirket kuracağım”*, *“Geldiğimde şirket kurdum. Bilgisayar ithalatı yapmak için Türkiye’de kanunlar uygun olmadığından ve Türkçeyi iyi bilmediğimden dolayı yapamadım, Sonra gıda işine girdim”*.

Göçmen girişimcilerin müşteri kitlesinin kimler olduğuna bakıldığında ise tüketicilerin genellikle göçmen olduğu görülmektedir. Göçmen girişimcilerin çoğunun fırsatları göçmenler bazında değerlendirdiği göz önünde bulundurulduğunda bu durumun gayet normal olduğu anlaşılmaktadır. Aksi halde göçmen girişimcilerin pazarda tutunması çok zor olacaktır. Girişimcilerden sadece 5’i (Girişimci-2, Girişimci- 10, Girişimci-15, Girişimci-22, Girişimci-25) müşterilerinin arasında Türk tüketicilerin de olduğunu belirtmişlerdir.

4.3.5. Hukuki Sorunlar ile İlgili Bulgular

Türkiye’ye gelen göçmenler ile kendi ülkeleri arasındaki farklılıklardan biri de kanunlar veya kanunlara uyma algısıdır. Göçmenler gittikleri ülkelerde kanunlara uyma eğilimi göstermezlerse bu durum iç huzurun bozulmasına neden olabilmektedir. Bu bağlamda katılımcılara Türkiye’de uymaları gereken kanunlar, hak ve yükümlülüklerle ilgili bilgi sahibi olup olmadıkları, işlerini büyütmek amacıyla daha büyük bir şehre taşınmak istediklerinde ne gibi problemlerle karşılaştıkları ve ticari faaliyet amacıyla kısa süreli seyahatlerinde problem yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur.

36 göçmen girişimciden 31’i kanunlar, hak ve yükümlülükler hakkında bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Çoğu girişimcinin kanun, hak ve yükümlülüklerinin farkında olduğu verdikleri cevaplarla tespit edilmiştir. Girişimci-6, Girişimci-7 ve Girişimci-17 ise kanun, hak ve yükümlükleri hakkında az bilgi sahibi olduklarını söylemişlerdir. Girişimci-9 ve Girişimci-30 ise bu bilmedikleri konularda başkalarından yardım aldıklarını ve öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Bu durumda girişimciler büyük çoğunlukla kanun, hak ve yükümlülüklerinin farkında olduklarını, yasalara uyma eğiliminde olduklarını düşünmektedirler.

Bazı durumlarda göçmen girişimciler kendi işletmelerini daha büyük pazarlara ve daha büyük tüketici kitlesine ulaştırmak adına başka bir şehre taşınmayı düşünmektedirler. Göçmen girişimcilere bu durumda karşılaştıkları zorluklar sorulmuştur. Gelen cevaplara göre 11 girişimci başka ilden çalışma izni alması gerektiğini belirtmişlerdir (Girişimci- 2, Girişimci-4, Girişimci-5, Girişimci-6, Girişimci-8, Girişimci-10, Girişimci-12, Girişimci-26, Girişimci-27, Girişimci-28, Girişimci-29). Girişimci-1 ve Girişimci-25 ise “*Gideceğim şehirdeki Göç İdaresi Müdürlüğü oturma izin belgesi vermesine rağmen şu an bulunduğum şehirdeki Göç İdaresi Müdürlüğünden izin belgesi alamıyorum*” ifadesini seçmişlerdir. Girişimci-13, Girişimci-21, Girişimci-22 ise gidecekleri şehirde oturma izni alamayacaklarını belirtmişlerdir. Bu durumda hiç sorun yaşamayan girişimciler ise Girişimci-30, Girişimci-31, Girişimci-32, Girişimci-33, Girişimci-34 ve Girişimci-36’dır. Önemli bir husus ise bu sorunu yaşamayan 6 göçmen girişimcinin sadece 1’nin Türk vatandaşı olmaması ve bunun nedeni ise normal ikamete sahip olmasıdır. (Girişimci-30). Kalan sorun yaşamayan 5 girişimcinin bu hususta sorun yaşamamasının sebebi Türk vatandaşı olmalarıdır.

Göçmen girişimcilerin ticari faaliyetlerde bulunması ve iş olanaklarını genişletmesi açısından iş seyahatlerinde bulunmaları önemli bir husustur. Bazı durumlarda Türkiye’deki yaşama statüleri nedeniyle şehir dışına çıkamayan girişimciler ticari anlamda zorlanmaktadırlar. Araştırma sonuçlarına bakıldığında 24 göçmen girişimcinin ticari amaçla il dışına çıkmakta sorun yaşamadığı, kalan 12’nin ise bu konuda sorun yaşadığı tespit edilmiştir. Sorun yaşayan girişimcilerin dikkat çeken ifadeleri “*Hayır daha önce alabiliyordum şimdi izin yok, geçen İzmir’den iş aldım gelip gidemedim çalışanlarım da İl Göç İdaresi’nden yol izni alamadı*” (Girişimci-2), “*Hayır izin alamıyorum yol izni vermiyor İl Göç İdaresi*” (Girişimci-7), “*Önceden yol izni alabiliyordum, şu an e-devlet ’ten almak gerekiyor ama vermiyor. İnternet’ten bilet alıp yol izin belgesi olmadan gidiyorum*” (Girişimci-28) şeklindedir.

4.3.6. Kültürel ve Sosyal Farklılığın Doğurduğu Sorunlara İlişkin Bulgular

İnsanlar bazı durumlar karşısında farklı ülkelere göç etmek zorunda kalmaktadırlar. Göç edilirken ülke seçiminde politik veya siyasi nedenler ile birlikte kültürel faktörler de önemli ölçüde rol oynamaktadır. Göçmenler daha çok kültürel ve dini yakınlığı olan, kültürel adaptasyona daha hızlı ayak uydurabilecekleri ülke seçmektedirler. Ancak bazı durumlarda bu yakınlık, her ne kadar benzer de olsa da ortaya birçok problemler çıkmaktadır. Aynı zamanda toplumun göçmenlere bakış açısı göçmenlerle yaşanan birçok sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, göçmen girişimciler Türkiye’de kendi işlerini kurarken toplumun kendilerine yaklaşımlarını nasıl değerlendirdikleri, işletmeleriyle ilgili dışlanma problemi yaşayıp yaşamadıkları ve yaşadıkları şehirde toplumsal etkinliklere katılıp katılmadıkları sorulmuştur.

Toplumun kendilerine nasıl yaklaştıklarını cevaplayan göçmen girişimcilerin, büyük çoğunluğu (29 girişimci) iyi, sorun yok ve çok iyi ifadelerini kullanmışlardır. Örneğin, Girişimci-22 düşüncelerini “*Çok iyi memnumun evlerine gidiyorum. Komşularım geliyor*”, Girişimci-30 ise “*Komşulardan çok memnumum, kızım vefat ettiğinde bana destek oldular*” şeklinde belirtmiştir. Ancak, bu olumlu düşüncelerin yanı sıra olumsuz düşünen göçmen girişimciler de vardır. Bu girişimciler, toplumun onları kışkırdığı kanısındadırlar. Kıskançlıkla ilgili bazı göçmen görüşleri aşağıdaki gibidir:

Girişimci-1 “*Çok iyi değil kıskançlar yabancıları sevmezler burada İranlılar çok onların yüzünden bizleri de sevmiyorlar*”

Girişimci- 8 “*Bazıları çok kıskanç. Yabancı olduğum için bu dükkânı bana vermemeye çalıştılar. Şu an da kirayı yüksek ödüyorum, ne yapalım*”

Girişimci-16 daha önceleri toplum ile hiçbir sorunun olmadığını, oluşan sorunların ise sonradan ortaya çıktığını şu şekilde ifade etmektedir: “*Daha önce iyiydi şimdi pek iyi değil*”. Girişimci-31 ise fikrini “*Hoş gönüllü, iyi. Bazıları ayrımcılık yapıyor. Ne işiniz var burada? Diye tepki veriyorlar*” şeklinde belirterek, toplumun ayrımcılık yaptığını savunmaktadır.

“İşletmeniz ile ilgili bir kişi/kurum ile görüştüğünüzde ötekileştirildiğinize inanıyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplardan göçmen girişimcilerin ekseriyetinin ötekileştirildiklerine inanmadıkları görülmektedir. Şöyle ki, 36 göçmen girişimciden 31’i bu soruya hayır cevabını vermiştir. Bu hususta sorun yaşayan göçmen girişimciler ise İl Göç İdaresi’nin onları ötekileştirdiğini belirterek şu ifadeleri kullanmışlardır; “*İl göç idaresi bizlere çok kötü davranıyorlar başka her şey çok iyi*” (Girişimci-1), “*Göç İdaresi çalışanları çok kötü muamele yapıyorlar*” (Girişimci-3), “*Devlet kurumları çok iyiler, Göç İdaresi iyi değil*” (Girişimci-4).

Göçmen girişimcilerin bulundukları illerde toplumsal etkinliklere katılma derecesine bakıldığında ise farklı cevapların olduğu görülmektedir. Cevaplardan 8 girişimcinin toplumsal etkinliklere hiç katılmadığı, 14 girişimcinin ise toplumsal etkinliklere katıldığı anlaşılmaktadır. Her zaman toplumsal etkinliklere katılan Girişimci-30, ifadelerini “*Evet, her zaman her etkinliğe katılırım buranın muhtarı gibi oldum*” şeklinde belirtmiştir. Geride kalan 14 girişimci ise toplumsal etkinliklere, arada katıldıklarını bildirmişlerdir. Verilen cevaplardan görüldüğü üzere göçmen girişimcilerin büyük çoğunluğu (29-girişimci) yerli toplum ile hiçbir sorun yaşamamaktadır. Ayrıca göçmenler, kişi veya kurumlar tarafından hiçbir ayrımcılığa maruz kalmadığını düşünmektedirler. Yine katılımcıların büyük ekseriyetinin (28 girişimci) toplumsal etkinliklere katıldığı, bu hususta da hiçbir sorun ile karşılaşmadıkları tespit edilmiştir.

4.3.7. Ekonomik Durum ile İlgili Bulgular

Göç ettikleri ülkede girişimcilik ile uğraşan göçmenlerin bazı ekonomik gereksinimlerini yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu ihtiyaçlardan en önemlisi bankalar ile ilgilidir. Göçmen girişimcilerin rahat bir şekilde ticaret yapması, vergi

vermesi, ödemelerin yapılması ve benzeri birçok işlemin yapılması için bir banka hesabının olması şarttır. Bu durumda göçmen girişimcilere finansal işlemlerini gerçekleştirirken bankalarla yaşadıkları sorunların neler olduğunu öğrenmeye yönelik soru sorulmuştur. Gelen cevaplardan sadece 5 girişimcinin (Girişimci-20, Girişimci-31, Girişimci-32, Girişimci-33, Girişimci-34) bu konuda sorun yaşamadığı tespit edilmiştir. Sorun yaşamayan 5 girişimcinin Türkiye vatandaşlığına geçtiği, bu sebepten dolayı sorun yaşamadığı görülmektedir. Bankalar ile ilgili sorun yaşayan kalan 31 göçmen girişimciden 30’i “Banka hesabının açılmaması” cevabını seçmişlerdir. Bu hususta dikkat çeken ifadeler şu şekildedir:

Girişimci-3 *“Yabancılar hesap açmıyorlar”*

Girişimci-8 *“Şirket hesabım yok ürün aldığım yerler resmi hesap, istiyorlar maalesef yok”*

Girişimci -9 *“birçok bankaya gittim hesap açmadılar kendi şahsi hesabımla transfer yapıyorum. Çoğunlukla nakit para ile çalışıyorum ”*

Göçmen girişimcilerin büyük çoğunluğu bankaların, yabancı uyruklu vatandaş oldukları için hesap açmadığını, bu durumda çok zorlandıklarını belirtmişlerdir. Girişimci-4 ve Girişimci-30 ise banka hesaplarının olduğunu ancak daha sonra bu hesapların banka tarafından kapatıldığını söylemişlerdir.

“Türkiye’de kendi işinizi kurarken herhangi bir kurumdan maddi destek aldınız mı?” sorusuna ise göçmen girişimcilerin hepsi, “hayır” cevabını vermişlerdir. Girişimcilerden kimse bu konuda kurumlardan destek almadıklarını bildirmişlerdir. Veriler incelendiğinde 36 göçmen girişimciden 33’ü yaşadıkları şehirdeki iş potansiyelinden memnun görünmektedirler. Memnun olmayan 3 girişimci fikirlerini bu şekilde ifade etmektedir: Girişimci-13 *“İdare eder benim işim İstanbul’da daha iyi, taşınamıyorum. Bakalım”*, Girişimci-21 *“Tatmin etmiyor. İşim yüzünden Konya’ya taşınmak istiyorum ama izin verilmiyor”*, Girişimci 28 *“İyi, şükür. Yine de İzmir’e gitsem daha iyi olacak.”*

Göçmen girişimcilerin menşei ülkeleri ile iş ilişkilerine bakıldığında ise 36 girişimciden 12’nin menşei ülkeleri ile ticari ilişkilerinin olmadığı görülmektedir. 24 göçmen girişimcinin ise kendi ülkeleri ile ticari ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu girişimcilerden bazıları iş ilişkilerini aşağıdaki şekilde ifade etmektedirler:

Girişimci-22 “Evet, Afganistan’dan baharat, kuru yemiş, safran ve yeşil çay getiriyorum, buradan da yumurta, salça ve temizlik ürünleri gönderiyorum. Taliban geldiğinden beri işlerimiz durdu”

Girişimci- 23 “Evet, Afganistan ve İran’dan pirinç ve baharat getiriyorum”

Girişimci-32 “Tabi, tekstil ve gıda ürünleri gönderiyoruz. Ayrıca Kayseri’de bebek bezi fabrikamız var. Orta Asya ve Afrika ülkelerine ihracat yapıyoruz. Mısır ve AB ülkelerinden de Türkiye’ye kumaş getiriyoruz. Hem ithalat hem de ihracat ile uğraşıyoruz “

Alınan yanıtlardan görüldüğü üzere girişimcilik faaliyeti ile uğraşan göçmenlerin biroğ bu faaliyetlerini kendi ülkelerinin üzerinden kurmaktadırlar. Bu ticari faaliyetler hem ihraç hem de ithal ürünlerinden ibarettir. Göçmenler kendi ülkelerinde bulunan rnleri Türkiye pazarına, Türkiye’de bulunan ürünleri ise menşei ülke pazarlarına çıkararak kendilerine avantaj sağlamaktadırlar. Bu avantajlar, ürünleri daha ucuza elde etmek veya daha pahalıya satmak, daha kolay tedarik zinciri oluşturmak, tedarik zinciri elemanları ile daha hızlı ve daha rahat iletişim kurmak gibi faaliyetlerden ibarettir. Bunun dışında göçmen girişimcilerin daha çok kendilerine yakın olan kesimlerle çalıştıkları da çıkan sonuçlardandır. Afgan girişimciler daha çok kültürel yakınlıkları olan İran ve Afgan müşterileri, Suriyeli girişimcilerin ise esasen Suriyeli ve Arap ülkelerinden olan tüketicisi veya ortaklarla çalıştıkları tespit edilmiştir.

Çalışma Formu sonunda ticari iş imknlarını büyütmeleri açısından göçmen girişimcilerden önerilerde bulunmaları istenmiştir. Gelen cevaplardan nerileri 3 kategoride değerlendirmek mümkündür. Bunlardan ilki ve en önemlisi çalışma izni ile ilgilidir. 36 göçmen girişimciden 22’si çalışma izni konusunda devletin yardımı ve kolaylık sağlamasını istemektedir. Çalışma izni konusunda, Girişimci-1’in “ncelikle çalışma izni kolaylığı olması lazım İl Göç İdaresi alışanları bizlere iyi davranmalarını rica ediyorum. Biz çok zorluklar çekerek buraya geldik. Türk devletinin ve milletin desteğine ihtiyacımız var”, Girişimci-2’in “Türk devletine çok teşekkr ediyorum bizlere sahip çıktılar, çalışma izni, yol izni gibi temel konularda yardımcı olmaları gerekiyor”, Girişimci-7’nin “alışma izni, ruhsat, maddi ve manevi destek, meslek eğitimleri verilmesi”, Girişimci-13’n ise “Biz esnaflara çalışma izni verilmesi lazım. İsteddiğimiz şehre taşına bilmemiz lazım. Türkiye ekonomisine katkıda bulunmak istiyorum.” İfadeleri dikkat çekmektedir. Girişimci-33 ise çalışanlar için

çalışma izninin çıkartılmasını vurgulayarak şu ifadeleri kullanmıştır: *“Türk insanı çalışmak istemiyor, çalışacak eleman bulamıyoruz, ondan dolayı devletin Suriyeli ve yabancılara çalışma izni kolaylığı, maliyet açısından destek olması biz üreticiler için önemlidir. Resmi işçi çalıştırmak istiyorum”*

İkinci büyük sorun ise kurumlar ile ilgilidir. Bu kurumlar esasen banka ve İl Göç İdaresi’dir. Göçmen girişimciler bankaların hesap açmamasının onlar için sorun teşkil ettiğini, işlemlerini daha kolay yapabilmek için banka hesabının şart olduğunu bildirmektedirler. Banka hesabı konusunda Girişimci-19 *“Bankaların hesap açmaması işlerimizi aksatıyor üniversiteler iş anlaşmasında resmi hesap istiyorlar. Bu konuda izin verilmesi lazım”* ifadelerini kullanarak konunun önemini vurgulamaktadır. Göç idaresinin ise göçmenlere gerekli bilgi veremediğini ve iyi davranmadığını belirten Girişimci-3 ve Girişimci-22 sırasıyla şu ifadeleri kullanmıştır: *“İl Göç İdaresi çalışanlarının bizlere iyi davranmalarını rica ediyorum”, “Biz maddi destek istemiyoruz eğitim ve izinler verilsin yeter. Ayrıca Göç İdaresi çok sıkıntılı. İnsanca davranış sergilemiyorlar, sorunumuz olduğunda bizi dinlemiyorlar ve bilgi vermiyorlar. Bizim için hayat zor, şartlar zor. Türkleri seviyoruz göç idaresi çalışanları iyi insanlar olmalı. Böyle yapmamalılar”*

Öneriler kapsamında üçüncü bir husus ise devlet desteği ile ilgilidir. Girişimci-27, Girişimci- 28, Girişimci-30 ve Girişimci 35 devletin onlara maddi ve manevi destek sağlaması gerektiğini ifade etmektedir:

Girişimci-27 *“Seminerlerin verilmesini istiyoruz. Bizleri maddi ve manevi destek verilmesini istiyoruz”*

Girişimci-28 *“ESK (Et ve Süt Kurumu) genel müdürlüğünden az destek aldık, her şey çok pahalandı ama biz süte o oranda zam yapamıyoruz. Devletin desteğine ihtiyacımız var, maddi destek verilmesi lazım”*

Girişimci-30 *“Öncelikle vatandaşlık verilmesini rica ediyorum. Biz çiftçilere vatandaşlık verilsin, ayrıca vergi indirimi yapılsın”*

Girişimci-35 *“Bizim gibi girişimcilere maddi destek olmalılar. Vatandaşlık verilmeli. Biz artık Türkiyeli olduk. Vergilerimizi ödüyoruz, ihracat yapıyoruz ve ülkenin iç ve dış ticaretine katkıda bulunuyoruz”*

Bu cevaplar eşliğinde çalışma izni, kurumlar ile ilgili sorunlar, maddi ve manevi destek, vatandaşlık, çalışanlara iznin çıkarılması, iş yeri için gerekli ruhsatların verilmesi gibi konuların mühim olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Büyük ölçekte savaşlar ve kaostun hâkim olduğu 20'nci yüzyılın başları, milyonlarca insanın hayatını kaybettiği ve çoğu insanın göç etmek zorunda kaldığı yıllarca hafızalara kazınmıştır. Savaşın getirdiği zorunlulukla doğdukları ve yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalan insanlar hem ülke içinde hem de sınırlar ötesine göç etmişlerdir. Bu göçler kalabalık ve bireysel şekilde olmuştur. Bu göçler zaman bakımından farklılık gösterse de her zaman uluslararası bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Uzun, 2019: 244). Suriye'de 2011 yılında başlayan savaşta da aynı durum yaşanmış, savaştan kaçmak isteyen insanlar büyük göç dalgası oluşturmuştur. Bu büyük göç dalgasında, göçmenler açısından kolay bir şekilde ulaşabilecekleri ülkenin sınır komşusu Türkiye olduğu görülmüştür. Bunun dışında yapılan birçok uluslararası sözleşmeler ve anlaşmalar göçmenlerin uzun bir süreliğine Türkiye'de kalmasına, burada yaşamalarına ve işlerini kurmalarına olanak sağlamıştır. Haziran 2022 yılı itibarıyla (multeciler.org.tr) internet sitesinde yayınladığı en son istatistiklerde Türkiye'de 3 milyon 684 bin 488 kişi Suriyeli'nin olduğu görülmektedir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 20 Ağustos 2021 yılında yaptığı açıklamada ise Türkiye'deki Afgan sayısının 300 bini bulunduğunu belirtmiştir (tr.euronews.com). Verilen bu bilgiler bağlamında Türkiye'de yaşayan göçmenlerin iş hayatına atılması, ülke ekonomisine faydada bulunması, vergi ödeyicisi olmasının ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Bu nedenle girişimcilik faaliyetinde bulunan göçmenlerin işyeri açma sürecindeki sorunlar, hukuki, kültürel ve ekonomik problemlerini öğrenmek oldukça önemlidir.

Yapılan bu çalışmada Türkiye'de bulunan 36 göçmen girişimcinin karşılaştığı sorunları öğrenmeye yönelik yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Sonuçlar çalışma izni, işyeri açma süreci, hukuki, kültürel ve sosyal, ekonomik durum ile ilgili sorunlar başlıkları altında değerlendirilmiştir. Çıkan bu sonuçlar literatürde yapılan çalışmalar ile karşılaştırılmıştır.

Literatür bakıldığında göçmen girişimcilik ile ilgili birçok araştırma olduğu görülmektedir. Duman ve Özdemirci yaptıkları çalışmada, kitlesel zorunlu göç zamanı, etnik sosyal ağların girişimciliğe başlama üzerinde önemli etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir (Duman, & Özdemirci, 2020: 656). Yapılan bir diğer çalışmada ise Suriyeli girişimcilerin iş kurarken yaşadıkları başlıca problemlerin yasal kanunlar, kurumsal çevre bilgisi, ırkçılık, genel finansman düzenlemeleri, dil problemi, yabancı

olma nedeniyle toplum ihtiyacını anlayamama, finansmanı sınırlayan göçmen statüsü, işçi bulmada sıkıntı yaşanması olarak sıralanmaktadır (Yıldırım ve Yüksekbilgili, 2021: 113). Demir'in, Suriyeli girişimcilerin güçlükleri ve fırsatlarını öğrenmeye yönelik yaptığı çalışmada ise en büyük sorunların dil bariyeri, yüksek işletme maliyeti, finansman erişimi, yasal ve vergi düzenlemeleri ile ilgili bilgilere erişim, STK ve kamu desteğinin olmayışı ve ayrımcılık gibi konular olduğu görülmüştür. Ayrıca Suriyeli göçmenlerin en büyük fırsatlarının ise Suriyeli mültecilerin yarattığı pazar fırsatları, sosyal ağlar, iş kurmanın daha kolay olması, devlet otorite desteği olduğu çıkan çalışma sonuçlarındandır (Demir, 2018: 109). Yapılan başka bir çalışmada Suriyeli göçmen girişimcilerin müşteri ağının ve çalışanlarının yaklaşık %85'nin etnik ağlardan oluştuğu görülmektedir. Ayrıca bu çalışma, kamu kurumları ile sıkıntılar, banka hesabının açılmaması, seyahat kısıtlamaları ve Türkçe dil bilgisinin önemli sorunlar olduğunu göstermektedir (Pehlivan, 2021:332).

Çalışma sonucuna bakıldığında katılımcıların 22'nin Afgan, 14'nün ise Suriyeli göçmen girişimci olduğu görülmektedir. Ayrıca 23 girişimcinin 31-50 yaş aralığında, girişimcilerin büyük çoğunluğunun eğitim düzeyinin ise orta okul ve lise düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 36 girişimciden 27'si ilk olarak Türkiye'ye gelerek ve işini burada kurmuştur. Bu iş kuranların çoğunluğu (12 girişimci) ise esnafılık faaliyeti ile uğraşmaktadır. Diğer taraftan ise orta düzey üreticilik, ithalat ve hizmet sektörü göçmen girişimcilerin başlıca iş alanlarındandır. Katılımcıların Türkiye'de statülerinden 13'nün normal ikamet, 10'nun geçici koruma, 8'nin uluslararası koruma ve 5'nin ise Türkiye vatandaşlığı olduğu belirlenmiştir.

Çalışma izni ile yaşanan sorunlara bakıldığında bu sorunun büyük önem taşıdığı görülmektedir. Türkiye'de girişimcilik faaliyeti ile uğraşan Türk vatandaşlığına geçemeyen göçmenlerin 25'nin çalışma izni olmadığı tespit edilmiştir. Bu hususta yaşanan en büyük zorluğun ise bürokraside karşılaşılan zorluklar olduğu göz ardı edilmemelidir. Başvurunun nereye yapılmasının bilinmemesi, şartların uygun veya zor olması ve başvuruların reddedilmesi bu zorluklardan en önemlileridir. Ayrıca, çalışma izni olmayan göçmen girişimcilerin çoğu işletmelerini başkasının adına kayıt yaptırarak faaliyet yürütmekte, bu da girişimcilerin başkasının adına açmış olduğu iş yerlerinin güvenli bir şekilde işlerini yürütmesi açısından endişe uyandırmaktadır. Nitekim girişimciler ile yapılan görüşmelerde bunların örneklerine sıkça rastlanılmıştır. Göçmenlerin işyeri açma sürecindeki sorunları incelendiğinde

yaşanan en büyük sorunun yine çalışma izni almak ile ilgili olduğu belirlenmiştir. Bu engellerin kaldırılarak çalışma izninin verilmesi aynı zamanda kayıt dışı ekonominin oluşmasının önüne geçecek hem de ülke ekonomisine katkısına yardımcı olacaktır.

Dikkat çekilmesi gereken bir diğer konu da göçmen girişimcilerin istihdam ettikleri işçilerin menşei ve hangi pazarlarla çalıştıkları konusudur. Araştırma sonuçları bize göçmen girişimcilerin çalıştırdıkları işçi sayısının 73'nün Türk, kendileri dahil 118'nin ise yabancı uyruklu olduğunu göstermektedir. Ayrıca göçmen girişimcilerin çıktığı pazarların kendi ülkelerinden olan etnik gruplardan oluştuğu da görülmektedir. Bu nedenle göçmen girişimcilerin Türk vatandaş çalıştırması teşvik edilmesi, kaçak işçi çalıştırmalarının önüne geçecektir. Bu aynı zamanda istihdam sağlayacak ve kaçak çalışan işçilerin çalışma hayatında haklarının ihlal edilmesini de önleyecektir.

Göçmen girişimcilerin mesleklerini 3 nedenden dolayı seçtikleri de çalışmanın sonuçlarındandır. Bu sebepler: 1. Önceden de bu mesleği yaptığı için veya baba mesleği olduğu için, 2. Bu sektördeki fırsatı gördüğü için, 3. Kanunlar sert olduğu için (bazı mesleklerin alınması gereken izinlerin Türkiye'deki kanunlardan dolayı kendi işini kuramayıp başka sektöre yönelmişler) şeklinde sıralanmaktadır. Bunlardan ilk ikisi girişimciliğin gerektirdiği özelliklerden, 3'cüsü ise kanunların doğurduğu zorluklardan ibarettir.

Hukuki sorunlar ile ilgili verilerde ortaya çıkan en büyük sorunun da çalışma izni ile ilgili olduğu görülmüştür. Ayrıca, İl Göç İdaresinde yaşanan sorunlar ve ticari amaçlı kısa bir süreliğine başka bir şehre gitmek istediğinde yol izninin alınamaması gibi problemler de ön plana çıkmaktadır. Kültürel sorunlarda ise çoğunluktan ziyade azınlık olan bir kısım girişimcilerde öne çıkan konular, kıskançlık ve ötekileştirilme ile ilgilidir. Anlaşılan o ki, birçok göçmen girişimcinin çalışma izni olmadan işletme sahibi olması Türk girişimciler açısından sorun olarak değerlendirilmiş ve bu durum onlar tarafından haksız rekabet olarak nitelendirilmiştir. Ekonomik sorunlar incelendiğinde ise yabancı uyruklu vatandaşlara banka hesabının açılmaması, kamu kurumları tarafından maddi desteğin sağlanmaması, İl Göç İdaresinin bilgi vermemesi, gerekli izinlerin sağlanamaması gibi sorunlar görülmektedir. Ayrıca göçmen girişimcilerin bulundukları önerilerde büyük çoğunluğunun yine de çalışma izninin verilmesi konusunun üzerinde durulduğu tespit edilmiştir.

Genel olarak sonuçlara bakıldığında ana sorunların başında; çalışma izninin olmaması, İl Göç İdaresi çalışanlarının tavrı, etnik gruptan oluşan niş pazarlar, yabancı işçi istihdam ettirme, banka hesabının açılmaması olduğu barizdir. Bu bağlamda çıkan sonuçlar daha önce literatürde yapılan çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Bu sonuçlar eşliğinde ortaya çıkan problemler kamu kurumları tarafından dikkate alınmalı ve çözüm planları uygulanmalıdır. Göçmen girişimciler açısından en önemli sorun olan çalışma izninin çıkarılması şeffaflık açısından devlete daha da katkı sağlayacaktır. Bunun dışında İl Göç İdaresi çalışanlarının yükünün hafifletilmesi ve bu konuda onlara eğitimlerin verilmesi her iki tarafın da yararına olacaktır. Bankalar ise gelir sağlamak açısından yabancı uyruklu vatandaşlar için hesap açılmasını kolaylaştırmak adına farklı uygulamalara gidebilirler. Yabancı uyruklu vatandaşlara özel hesap açmak bu konuda güzel örnek teşkil edebilir. Ayrıca Türk işçi çalıştırmak ve Türk pazarlarına hitap edilmesi için devlet teşviklere ve vergi indirimleri yaparak Türkiye ekonomisine katkı sağlanmalıdır. Çalışma izni çıkarma zorluğu ile kaçak işçi çalıştırmak gelecekte kayıt dışı ekonominin yaranmasına ve büyümesine neden olacaktır.

Bu çalışma gelecekteki çalışmalara katkı sağlaması açısından hangi konuların önemli olduğuna yönelik ipucu vermektedir. Çalışmada öne çıkan sorunlar daha çok göçmen girişimci ile yapılmalı ve sorunlara çözüm önerileri getirilmelidir. Ayrıca gelecek çalışmalar sadece Suriyeli ve Afgan girişimciler ile kısıtlanmayarak İranlı, Iraklı, Kırgız, Kazak ve Azerbaycanlı girişimciler ile de yapılarak daha kapsamlı sonuçlar ortaya koyabilir. Bu durum savaşın doğurduğu göçmen girişimciler ile başka sebepten Türkiyeye gelen girişimci sorunları arasında farkı görmemizi sağlayacaktır. Bu nedenle çalışmamız bu konuda çalışmak isteyen araştırmacılara örnek teşkil edebilmektedir.

KAYNAKÇA

Akhlaghiolaghi, S. (2019). *Türkiye’de Hristiyan İranlı Sığınmacıların Sosyoekonomik Durumları ve Sorunları: Ankara Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akkaya, B. (2019). *Uluslararası göç hukuku ve Türkiye’nin göç stratejisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aldrich, H. E., & Waldinger, R. (1990). Ethnicity and entrepreneurship. *Annual Review Of Sociology*, 111-135.

Aşkın, A., Nehir, S., & Vural, S. Ö. (2011). Tarihsel süreçte girişimcilik kavramı ve gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 6(2): 56.

Auster, E., & Aldrich, H. (1984). Small business vulnerability, ethnic enclaves and ethnic enterprise. *Ethnic communities in business. Strategies for economic survival*, 39-54.

Avrupa Konseyi, (2014). *Sığınma, Sınırlar ve Göç İle İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı*. Lüksemburg: Avrupa Birliği Resmî Yayınlar Ofisi.

Baughn, C. C., & Neupert, K. E. (2003). Culture and national conditions facilitating entrepreneurial start-ups. *Journal of International Entrepreneurship*, 1(3), 313-330.

Canavire Bacarreza, G. J., & Ehrlich, L. (2006). The impact of migration on foreign trade in Bolivia. *Revista Latinoamericana de Desarrollo Económico*, (6), 125-146.

Berger, B. (1991). *The Culture Of Entrepreneurship*. San Francisco, CA: ICS Press.

Boz, Hüseyin (2007). *Etnik Girişimcilik: Almanya’da Faaliyet Gösterene Türk Kökenli Girişimciler Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

Campbell, N., & Mitchell, D.T. (2012). A (partial) review of entrepreneurship literature across disciplines. *Journal of Entrepreneurship and Public Policy*, 1(2), 183–199.

Castaño, M. S., Méndez, M. T., & Galindo, M. Á. (2015). The effect of social, cultural, and economic factors on entrepreneurship. *Journal of business research*, 68(7), 1496-1500.

Collins, J. (2003). Cultural diversity and entrepreneurship: Policy responses to immigrant entrepreneurs in Australia. *Entrepreneurship & Regional Development*, 15(2), 137-149.

Çağlar, T. (2018). Göç Çalışmaları için Kavramsal Bir Çerçeve. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(8): s. 26-49.

Çesteneci, Yusuf (2012). *Göçmenlik Olgusunun Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Çörtoğlu Koca, S., Kavşat, F. C. (2015). Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Koruma Kararının Kapsamı, Alınması ve Sona Ermesi. *Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1):329-366.

Demirel, E. T., & Tikici, M. (2004). Kültürün girişimciliğe etkileri. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 49-58.

Deniz, D. (2017). *Girişimcilik Kavramı: Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Girişimcilerin Oluşum Süreci Ve Özellikleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dunlevy, J. A., & Hutchinson, W. K. (1999). The impact of immigration on American import trade in the late nineteenth and early twentieth centuries. *The Journal of Economic History*, 59(4), 1043-1062.

Deniz, D.(2017). *Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Girişimcilerin Oluşum Süreci Ve Özellikleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi.

Dilaver, F. (2020). *Elazığ'da Suriyeli Mülteciler: Elazığ Halkının Suriyeli Mültecilere Bakış Açısı Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğan, İ. A. (2020). *Göçmenlerin Çalışma Koşulları: Bolu Merkez Sanayi Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Dost, S. (2014). Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriye'li Sığınmacıların Hukuki Durumu. *S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*. 4(1): ss. 27-69.

Domingo, G. S. ve Silvente, F. R. (2013). Re-examining the migration–trade link using province data: An application of the generalized propensity score, *Economic Modelling*, 32(2013): 247-261.

Embassy Of Finland Ankara, (2010). *5 N ve 1 Mülteci Basın Mensupları İçin El Kitabı*. Mültecilerle Dayanışma Derneği Yayınları. Ankara.

Emirhan, P. N. (2014). Uluslararası Emek Göçü ve Dis Ticaret Arasındaki İlişki: Türkiye için Bir Uygulama/The Relationship Between International Migration Flows and International Trade: An Application for Turkey. *Ege Akademik Bakis*, 14(4), 612.

Faustino, H. C., & Leitão, N. C. (2008). *Using the gravity equation to explain the Portuguese immigration-trade link*. Technical University Of Lisbon.

Fansa, M. (2021). Kimim ben? Göçmen, Sığınmacı, Mülteci, Yabancı, Vatansız ve Geçici Koruma: Türkiye'deki Suriyeliler. *ANTAKİİYAT/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4(2): ss. 289-306.

Ebmer, R. W. ve Zimmermann, K. F. (1998). East-West Trade and Migration: The Austro-German Case, IZA Discussion Paper, No:2

Geyik Yıldırım, S. (2018). Göç ve Afganlar: İstikrarlı Mülteciler. *Göç Araştırmaları Dergisi*. 4(2): ss. 128-159.

Girma, S., & Yu, Z. (2002). The link between immigration and trade: Evidence from the United Kingdom. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 138(1), 115-130.

Ghubar, G. M. (1989). *Afganistan Dar Masiri Tarikh* (Tarih Boyunca Afganistan). Kabul: Merkezi İnkilab Ba Cumhuri İslami Yayınları.

Genc, M., Gheasi, M., Nijkamp, P., & Poot, J. (2011). The impact of immigration on international trade: a meta-analysis. In *Migration impact assessment*. Edward Elgar Publishing.

Habibullah, Z. (1380 (2011)). Göç ve konomi Büyüme ilişkisi . *Tahkikatı Coğrafi*, 187-203

Hall, M.-A., (1999), *English Caribbean Immigrant Entrepreneurs In Montreal*, National Library of Canada, Ottawa, Canada.

Hapsari, N. R., & Soeditaningrum, N. (2018). Cultural Factors on Female Entrepreneurship: A Literature Review. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 73, p. 11018). EDP Sciences.

Hashemi, S., Motiee Langrudi, S., Ghadiri-Ma'sum, M., Rezvani, M., Moghimi, S., (2011), *Determining the Role of Village and Islamic Councils Administrators in the Development of Rural Entrepreneurship*. Rural Research, 2(1): 93-114.

Head, K., & Ries, J. (1998). Immigration and trade creation: econometric evidence from Canada. *Canadian journal of economics*, 47-62.

IOM, (2022). “World Migration Report”, *Organization for Migration, (Department of Economic and Social*, s. 23.

Kandemir, O. (2010). *İktisadi gelişme sürecinde güç olgusu: Türkiye örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kalkınma Bakanlığı, (2014). *Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

Karakaya, C., ve Karakaya, E. N. (2021). Türkiye'nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 7(1), 100-111.

Karagöz, D. (2011). *Etkinlik turizmi ve etkinlik turizmi bağlamında yabancı ziyaretçi harcamalarının ekonomiye etkisi: Formula 1 2005 Türkiye Grand Prix örneği* (Doctoral dissertation, Anadolu University (Turkey)).

Kayalar, M., & Yıldız, (2017). Uluslararası Göç Sonrası Ortaya Çıkan Girişimcilik Türleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1): s.55-62.

Koçak, Y., ve Terzi, E. (2012). Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. Kafkas Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 3(3): s. 163-184.

Korkmaz, A. Ç. (2014). Sığınmacıların Sağlık ve Hemşirelik Hizmetlerine Yarattığı Sorunlar. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 1(1): ss. 36-42.

Kümbül Güler, B. (2008). *Sosyal Girişimciliği Etkileyen Faktörlerin Analizi* (Doctoral dissertation). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Lee, S. M., & Peterson, S. J. (2000). *Culture, entrepreneurial orientation, and global competitiveness. Journal of World Business*, 35(4), 401–416.

Li, P. S. (1993). Chinese investment and business in Canada: Ethnic entrepreneurship reconsidered. *Pacific affairs*, 219-243.

Li, P. S. (1997). Self-employment among visible minority immigrants, white immigrants, and native-born persons in secondary and tertiary industries of Canada. *Canadian Journal of Regional Science*, 20(1), 103-118.

Lounsbury, M. and Glynn, M. A., (2001) “Cultural entrepreneurship: stories, legitimacy, and the acquisition of resources”, *Strategic Management Journal*, Vol. 22, (6-7): 545–564.

Lung, S. M. (2008). *The impact of international migration on international trade: an empirical study of Australian migrant intake from Asian countries*, Doctoral dissertation, Victoria: Victoria University.

Memişoğlu, F., ve Yiğit, C. (2019). Uluslararası Göç ve Kalkınma: Teori ve Güncel Meseleler. *Yıldız Social Science Review*. 5(1): s. 39-62.

Menekşe, T. (2018). Türk Uluslararası Koruma Sisteminde Karar Merkezleri. *Göç Araştırmaları Dergisi*. 4(2): 190-231.

Massey, D. S. (1988). Suburbanization and segregation in US metropolitan areas. *American journal of Sociology*, 94(3), 592-626.

Migration, I. O. (2014). Afghanistan Migration Profile. Kabul: International Organization for Migration.

Naji, A. A. H. (2019). Factors Influencing Entrepreneurship Development. Retrieved from.

Namdar, A. (2019). *Türkiye’de Yaşayan İranlı Sığınmacı ve Mülteci Kadınlarda Kaygı Düzeyi ve Kaygıyı Etkileyen Faktörler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Perruchoud, R. ve Redpath., J. U. G. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. *Uluslararası Göç Hukuku*. No 31. İkinci Baskı. İOM Yayınları.

Polat, S. S. (2020). *Türkiye’nin Yeni Göç Yönetiminin Uyum Politikaları Bağlamında Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Reitz, J. G. (2002). Host societies and the reception of immigrants: Research themes, emerging theories and methodological issues. *International migration review*, 36(4), 1005-1019.

Sabuhilaki, B. (2016). Social factors affecting entrepreneurship and youth employment. *International Journal of Humanities and Cultural Studies*, 3(1): 1226-1236.

Servantie, D. (2017). Türkiye-AB Mülteci Sözlüğü. İktisadi Kalkınma Vakfı. *Dünya Ajansda Yayınları*.

Shane, S., & Venkataraman, S. (2000). The promise of entrepreneurship as a field of research. *Academy of Management Review*, 25(1): 217–226.

Sikalieh, D., Mokaya, S. O., & Namusonge, M. (2012). The concept of entrepreneurship; in pursuit of a universally acceptable definition. *International Journal of Arts and Commerce*. 1(6): 128.

Sgrignoli, P., Metulini, R., Schiavo, S., & Riccaboni, M. (2015). The relation between global migration and trade networks. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 417, 245-260.

Şeker, B. D. Ve Boysan, M. (2013). İranlı Geçici Sığınmacıların Kültürleşme Tercihlerinin Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(1): 18-39.

Taş, A. ve Çitçi, U. S. (2009). “Göçmen Girişimcilerin Girişimsel Türkiye’deki Uluslararası Balkan Balkanlarda Tarih Yolculukları: Girişimciler”, 1. ve Kültür Kongresi, 10-16 Mayıs, Priştine, Kosova.

Teixeira, C., Lo, L., & Truelove, M. (2007). *Immigrant Entrepreneurship, Institutional Discrimination, and Implications for Public Policy: A Case Study in Toronto. Environment and Planning C: Government and Policy*, 25(2): 176–193.

Thurik, R., & Dejardin, M. A. F. G. (2011). The impact of culture on entrepreneurship. *The European Business Review*, 1(2): 57-59.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Şubat 2020, “Göçmenlerin İş Gücü Piyasasına Uyum Raporu”, : 18-19.

Gould, D. M. (1994). Immigrant links to the home country: empirical implications for US bilateral trade flows. *The Review of Economics and Statistics*, 76(2): 302-316.

Refugees, U. N. H. C. R., & Agency, T. U. R. (1951). *Convention and protocol relating to the status of refugees*. UNHCR: Geneva, Switzerland.

Ün, M. B., ve Paydak, A. (2017). Küreselleşen Dünyada Düzensiz Göç ve Türkiye: Adana İli Yabancılar Misafirhanesi Çalışması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(3): 90-191.

Yıldız, C. (2017). *Mültecilerin İşgücü Piyasasına Entegrasyonu Konusunda Çeşitli Ülke Örnekleri ve Türkiye İş Kurumu İçin Öneriler*. (Uzmanlık Tezi). Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.

Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 9(2): 1685-1704.

Yücedağ, G. (2019). *Edebiyatın Üç Kuşağı Üzerinden Göç ve Göçmenliğin Dönüşümüne Bakmak: Almanya'daki Türk Diasporası Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baki, Z. (2021). *Suriyeli girişimcilerin etnik ekonomi oluşturmalarında sosyal sermayenin rolü: İzmir örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Kaynakları

(<http://www.ebso.org.tr/tr/duyurular/mevzuat-duyurulari/uluslararasi-koruma-basvuru-sahibi-ve-uluslararasi-koruma-statusu-sahibi-kisilerin-calismasina-dair-yonetmelik>, [Erişim Tarihi: 20.01.2022].

CSGB, (2022). Çalışma İzni Sık Sorulan Sorular. <https://www.csgeb.gov.tr/uigm/sikca-sorulan-sorular/>, [Erişim Tarihi: 10.05.2022].

Elmacıoğlu, L. (20 Temmuz 2021). Türkiye, Afgan göçünün kısılacında: Ülke yeni bir göç dalgasına hazır mı? <https://www.indyturk.com/node/389751/haber/turkiye-afgan-gocunun-kiskacinda-ulke-yeni-bir-goc-dalgasına-hazır-mı>, [Erişim Tarihi: 15.01.2022].

Göç Dünyası, (2021). İkincil Koruma Statüsü Nedir? <https://gocdunyasi.com/ikincil-koruma-statusu-nedir/>, [Erişim Tarihi: 15.02.2022].

Göç İdaresi Başkanlığı, (13.10.2014). Türkiye’de Geçici Koruma, (Geçici Koruma Yönetmeliği), sayı. 6883. <https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma>, [Erişim Tarihi: 10.03.2022].

<https://beta-bowl.com/factors-influencing-entrepreneurship-development/>, [Erişim Tarihi: 26.06.2022].

<https://harappa.education/harappa-diaries/factors-influencing-entrepreneurship-growth-and-development/>, [Erişim Tarihi: 27.06.2022].

<https://qsstudy.com/various-economic-factors-that-affecting-entrepreneurship-development/>, [Erişim Tarihi: 27.06.2022].

<https://www.managementstudyguide.com/factors-which-affect-entrepreneurship.htm>, [Erişim Tarihi: 27.06.2022].

<https://www.preservearticles.com/business/4-economic-factors-affecting-the-development-of-entrepreneurship/30502>, [Erişim Tarihi: 27.06.2022].

Karabaş, B. (04.12.2020). Türkiye'deki İranlı sığınmacılar: Muhaliftim, 64 kırbaç yedim, kaçtım. <https://www.dw.com/tr/türkiyedeki-iranlı-sığınmacılar-muhaliftim-64-kırbaç-yedim-kaçtım/a-55817427>, [Erişim Tarihi: 18.02.2022].

Koç, E. (2001). Mülteci, Sığınmacı, Göçmen Nedir? Bianet Bağımsız İletim Ağı. <https://m.bianet.org/bianet/print/2953-multeci-siginmaci-gocmen-nedir>, [Erişim Tarihi: 16.02.2022].

Mohammed. A, (2018) “Entrepreneurship and Enterprise Development” Lecture Note, 1-48, https://www.researchgate.net/publication/326190494_Entrepreneurship_lecture_note, [Erişim Tarihi: 04.07.2022].

Mumcu, A. S. (04 Mart 2018). Türkiye’deki Iraklı Sığınmacılar. Sahipkiran Stratejik Araştırmalar Merkezi SASAM. <https://sahipkiran.org/2018/03/04/irakli-siginmacilar/>, [Erişim Tarihi:16.01.2022].

Mlteçiler Derneğı, (2022). Türkiye’deki Suriyeli Sayısı. <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>, [Erişim Tarihi:11.03.2022].

zdemir, S., & Welle, D. (2018). Güç ve iltica terimleri sözlüğü: Sık karıştırılan kavramlar. Deutsche Welle Türkçe. <https://www.dw.com/tr/gç-ve-iltica-terimleri-sözlüğü-sık-karıştırılan-kavramlar/a-45638095>, [Erişim Tarihi: 11.02.2022].

Özel, D. (2021). Rakamlarla Türkiye’deki Afganlar... <https://www.diken.com.tr/rakamlarla-turkiyedeki-afganlar/>, [Erişim Tarihi: 15.01.2022].

Resmî Gazete, (2016). EBSO, sayı. 29695, “Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik”, (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160426-1.htm> [Erişim Tarihi:14.02.2022]).

Ridgwell, H. (12 Ocak 2022). "Türkiye'deki Kayıt Dışı Afgan Göçmenler Aşı Olamıyor". <https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-afganistan-gocmen-kayit-disi-asi-saglik-bm/6394183.html>, [Erişim Tarihi:15.01.2022].

Robins, A. (2022). Sınır dışı kararı verilen İranlı mülteciler geri gönderme merkezindeki koşulları anlattı: 'Şiddet normal bir şey'. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-60386836>, [Erişim Tarihi: 16.02.2022].

Strüder, Inge R. (2003). Do concepts of ethnic economies explain existing minority enterprises? The Turkish speaking economies in London. Research Papers in Environmental and Spatial Analysis, London School of Economics and Political Science <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.734.3448&rep=rep1&type=pdf>, [Erişim Tarihi: 03.07.2022].

Şahinkaya, E. Ve Jedinia, M. (2020). İranlı Mültecilerde Türkiye'den Gönderilme Korkusu. <https://www.amerikaninsesi.com/a/iranli-multecilerde-turkiyeden-gonderilme-korkusu-/5603441.html>, [Erişim Tarihi: 16.02.2022].

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2022). Uluslararası Koruma Sağlanan Yabancılar. <https://www.csgb.gov.tr/uigm/yabancilar/uluslararasi-koruma-saglanan-yabancilar/>, [Erişim Tarihi: 24.02.2022].

T.C. Dışişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2022). "Çalışma İzni". <https://www.goc.gov.tr/calisma-izni-sss>, [Erişim Tarihi: 09.01.2022].

Türk Dil Kurumu, (2022). Genel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr>, [Erişim Tarihi: 10.01.2022].

UN DESA, (2019). Department of Economic and Social Affairs. <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/international-migrant-stock-2019.html>, [Erişim Tarihi: 16.01.2022].

UNHCR, (11 Jan 2022). "BM ve Ortakları, Afganistan'da ve Bölgede Acil İhtiyaç İçindeki 28 Milyon Kişiye Yardım Planlarını Başlatıyor", BM ve Ortakları, Afganistan'da ve Bölgede Acil İhtiyaç İçindeki 28 Milyon Kişiye Yardım Planlarını Başlatıyor – UNHCR Turkey, [Erişim Tarihi: 14.01.2022].

UNHCR, (2016). Mülteci ve Göçmen? https://www.unhcr.org/cy/wpcontent/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf, [Erişim Tarihi: 15.02.2022].

CSGB, (2019). “Türkiye’deki Uluslararası ve Geçici Koruma Altındaki Yabancılar İçin Çalışma İzinleri Hakkında Sıkça Sorulan Sorular <https://www.csqb.gov.tr/uigm/sikca-sorulan-sorular/> [Erişim Tarihi: 10.03.2022].

UNHCR, (2020). UNHCR Türkiye İstatistikleri. <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri>, [Erişim Tarihi: 10.03.2022].

UNHCR, Türkiye, (2021). “Çatışma, şiddet ve iklim değişikliği” Erişim Tarihi: web adresi: <https://www.unhcr.org/tr/31787-unhcr-conflict-violence-climate-change-drove-displacement-higher-in-first-half-of-2021.html>, [Erişim Tarihi: 20.01.2022].

Ünal, S. (2019). Birinci Küresel Mülteci Forumu, 17-18 Aralık 2019, Milletler Sarayı, Cenevre, UNHCR, <https://www.unhcr.org/tr/22396-birinci-kuresel-multeci-forumu-17-18-aralik-2019-milletler-sarayi-cenevre.html>, [Erişim Tarihi: 12.01.2022].

T.C. Dışişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2022) “Uluslararası Koruma” (<https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler> [Erişim Tarihi: 03.07.2022]).

Düzce, S.H. (2021). Afgan mültecilerin ilk tercihi Düzce, (<https://www.duzcesonhaber.com/gundem-duzce-Haberleri/7650-afgan-multecilerin-ilk-tercihi-duzce> [Erişim Tarihi:18.07.2022]).

UNHCR. (1951). *Convention and protocol relating to the status of refugees* Cenevre United nations high commissioner for refugess.

Duman, E. Ş., & Özdemirci, A. (2020). Türkiye’deki Suriyeli göçmen girişimciler üzerine bir alan araştırması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 18(37), 629-656.

Yıldırım, İ., & Yüksekbiçgili, Ö. (2021). Göçmen Girişimciliği ve Suriyeli Göçmenlerin İş Kurma Sorunları. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 7 (10), 113-130

Demir, A. O. (2018). Syrian entrepreneurs in Turkey: challenges and opportunities. *Istanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(34), 109-130.

Pehlivan, U. (2021). *Mülteci Girişimciliği: Suriyeli Mültecilerin İş Piyasalarına Etkileri ve İş Ağları*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uzun, Z. (2019). *Türkiye'deki Suriyeli Göçmelerin Girişimcilik Deneyimleri: Gaziantep Örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı

Euronews, (2021). (<https://tr.euronews.com/2021/08/21/hangi-ulkede-kac-afgan-multeci-var-turkiye-de-yakalanan-duzensiz-gocmenlerin-say-s-ne>, [Erişim Tarihi: 22.07.2022]).

Fotoğraf

EK 1: Görüşme Soruları

Sayın Katılımcı,

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret ve Finans Anabilim Dalında Yüksek Lisans Yapmaktayım. **Mülteci ve Sığınmacıların Yerel ve Uluslararası İş Hayatında Karşılaştıkları Engeller ve Çözüm Önerileri** üzerine araştırma yapıyorum.

Bu çalışma Türkiyede yaşayan sığınmacıların ulusal ve uluslararası ticaret yapma potansiyellerinin yüksek olduğu düşüncesinden hareketle öncelikle (a) Türkiye’de geçici koruma altında bulunan **Suriye**’liler ve uluslararası koruma kapsamında bulunan **Afganistan**’lıların iş yapmalarının önündeki engellerin (hukuki, ekonomik, sosyal, vb.) neler olduğu (b) değerli katılımcıların kendi işlerini yapma ve uluslararası ticaret yapma potansiyellerinin ölçülmesi (Kapital, Mesleki Bilgi/Beceri, vb.), sorular (c) mültecilerin kendi işlerini yaparken karşılaştıkları güçlük ile görünmez engellerin neler olduğu ve kendi işlerini kurmuş olan bahsi geçen mültecilerin Türkiye’ye kattıkları olumlu yönler incelenmektedir.

Bu Araştırmanın örneklemini ise: **İstanbul, Denizli, Düzce ve Manisa**’da kendi işlerini kurmuş olan **Suriye ve Afganistan** göçmenleri oluşturmaktadır.

Görüşmenin 50-60 dakika içerisinde tamamlanması gerekmektedir. Sorduğumuz sorulara vereceğiniz cevaplar araştırmamızda veri olarak kullanılacaktır. Araştırmanın sağlıklı olabilmesi adına görüşme esnasında notlar tutup ses ve görüntü kaydı alınacaktır.

Araştırmaya katılımınız tamamen rızaya dayalı olup, bizimle paylaştığınız her türlü bilgi gizli tutulacaktır. Kişisel bilgileriniz (ad / soyadı, adres, telefon numarası vb.) alınmayacak ve sizden herhangi bir kimlik belgesi vb, istenmeyecektir. Sorulara verdiğiniz cevaplar araştırma amaçlı kullanılacaktır. Bu bilgileri okumanız ve görüşme sorularını yanıtlamanız araştırmaya katılmaya gönüllü olduğunuz anlamına gelmektedir. Görüşmeye katıldığınız için çok teşekkür ederiz.

Yukarıdaki bilgileri okudum ve bu çalışmaya gönüllü olarak katılmak istiyorum.

TARİH:

İMZA:

Aminullah AMİNİ

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Uluslararası Ticaret ve Finans Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Öğrencisi

SORULAR

I- Demografik Sorular

1. Cinsiyetiniz:
2. Yaşınız:
3. Doğum yeriniz:
4. Eğitim durumunuz:
5. Türkçe Dil Seviyeniz :
6. Mesleğiniz? (Menşei ülkenizde ve Türkiye’de):
7. Sığınmacı/Mülteci olarak geldiğiniz (yaşadığınız) ilk ülke Türkiye mi? Değil ise daha önce hangi ülke ya da ülkelere iltica ettiniz, kısaca bahsedebilir misiniz?
8. Türkiye’de statünüz nedir?
9. Ne kadar süredir Türkiye ‘de bulunuyorsunuz?

II- Çalışma İzniniz ile İlgili Sorular

10. Çalışma izniniz var mı? Var ise çalışma izni alırken herhangi bir sorun yaşadınız mı?
 - ☐ Bürokraside karşılaşılan zorluklar
 - ☐ Çalışma izni alma sürecinin uzunluğu
 - ☐ Çalışma izni alma maliyetinin yüksek olması
 - ☐ Diploma/mesleki yeterlilik belgesi, denklik sorunları
 - ☐ Diğer
11. Çalışma izniniz yok ise neden almadınız?
 - ☐ Geçici veya uluslararası koruma kimlik belgemin reddedilmezi
 - ☐ Okur yazar olmaması
 - ☐ Nereye başvurulması gerektiği bilinmemesi/başvurunun eksik yapılması
 - ☐ Yaşadığı yer ile iş yerinin farklı il olması
 - ☐ İlk çalışma izninin olumsuz sonuçlanması sonrasında ikinci başvurunun da reddedilmesi

III- İş Yeri Açma Sürecinizle İlgili Sorular

12. İş yeri açma sürecinde Türkçe’yi bilmemeniz herhangi bir sorun yarattı mı? Yarattıysa ne gibi sorunlar yarattı? (Örneğin işyeri ruhsatımı kendi adıma alamadım vb)
13. Herhangi bir sebepten dolayı işyeri açma başvurunuzun olumsuz sonuçlanması veya işyerinizin kapatılması vb. Söz konusu oldu mu?
14. Çalışma izni olmamasından kaynaklı, iş yeri çalıştırma ruhsatı alamadığınız durum oldu mu?

IV- Faaliyet Alanı İle İlgili Göçmen Bilgileri

15. Türkiye’de hangi sektörde faaliyet gösteriyorsunuz?
 - ☐ Küçük Esnaf / Zanaatkar

- ☐ Hizmet sektörü
- ☐ Çiftçi / Ziraatçı
- ☐ Orta düzey üretici
- ☐ Sanayici
- ☐ Diğer

16. Bu sektörde kaç yıldır faaliyet gösteriyorsunuz?

a) 17. İşletmeniz kaç kişi çalışıyor? Çalışanlarınız Türk mu? Yabancı mı? Belirtiniz.

18. Bu işi seçmenizin bir nedeni var mı?

V- Hukuki Sorunlar ile İlgili Sorular

19. Türkiye 'de uymanız gereken kanunlar, hak ve yükümlülüklerle ilgili bilgi sahibi misiniz?

20. İşinizi büyütmek amacıyla daha büyük bir şehre taşımak istediğinizde aşağıdaki sorunların hangisiyle karşılaşıyorsunuz?

- ☐ Gideceğim şehirde çalışma izin belgesi alamıyorum?
- ☐ Gideceğim şehirde İl Göç İdaresi Müdürlüğünden oturma izin belgesi alamıyorum?
- ☐ Gideceğim şehirdeki Göç İdaresi Müdürlüğü oturma izin belgesi vermesine rağmen şu an Bulunduğum şehirdeki Göç İdaresi Müdürlüğünden izin belgesi alamıyorum?
- ☐ Diğer

21. Ticari faaliyet amacıyla kısa bir süreliğine başka bir şehre gitmek istediğinizde yol izni alabiliyor musunuz?

VI- Kültürel ve Sosyal Farklılığın Doğurduğu Sorunlar

22. Türkiyede kendi işinizi kurarken toplumun size yaklaşımını nasıl değerlendirirsiniz?

23. İşletmeniz ile ilgili bir kişi/kurum ile görüştüğünüzde ötekileştirildiğinize inanıyor musunuz?

24. Bulunduğunuz şehirdeki toplumsal etkinliklere katılıyor musunuz?

VII- Ekonomik durum ile İlgili Sorular

25. Finansal işlemlerinizi gerçekleştirirken devlet/özel bankalarla herhangi bir sorunla karşılaştınız/karşılaşıyor musunuz?

- ☐ Banka hesabın açılmaması:

☐ Banka hesabınızın dondurulması:

☐ Banka hesabınızın kapatılması:

☐ Diğer:

26. Türkiye’de kendi işinizi kururken herhangi bir kurumdan maddi destek aldınız mı?

27. Bulunduğunuz şehirde faaliyet gösterdiğiniz sektörde iş potansiyeli sizi tatmin ediyor mu?

28. Menşe ülkeniz ile ticari ilişkiniz var mı?

29. Ticari iş ve işlemlerinizi daha rahat yapabilmeniz için önermek istediğiniz bir şey var mı?

Kaynak: Etik Komisyonu Değerlendirmesi (Deniz, 2017: 131-133).

